

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 9 lipca 2013 r.

Poz. 4241

UCHWAŁA NR XXXVI/261/2013 RADY MIEJSKIEJ W LEŚNEJ

z dnia 27 czerwca 2013 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna na lata 2013–2016”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j.: Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) w związku z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.) Rada Miejska w Leśnej uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna na lata 2013–2016” w brzmieniu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Leśnej.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady:
W. Straszak

Załącznik do uchwały nr XXXVI/261/
/2013 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia
27 czerwca 2013 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY LEŚNA 2013–2016

WSTĘP

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna 2013-2016 jest narzędziem planistycznym i strategicznym wytyczającym działania w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami ale także obiektami i obszarami cennymi pod względem kulturowym. Problematyka ujęta w Programie obejmuje zasoby dziedzictwa zlokalizowane na terenie Miasta oraz Gminy Leśna. Zakres merytoryczny, realizacja oraz ewentualna weryfikacja ujętych działań może stanowić podstawę do zdefiniowania kolejnego okresu planowania zadań w tej dziedzinie.

Biorąc pod uwagę niepowtarzalność walorów przyrodniczych ale przede wszystkim kulturowych Miasto i Gmina Leśna jest obszarem wpływającym znacząco na krajobraz historyczny Dolnego Śląska. Koncentracja obiektów zabytkowych (pałace, dwory, zamki) oraz obszarów parkowych na terenie Miasta i Gminy Leśna konstituuje przestrzeń, w której „dawne” współistnieje z obiektami nowo powstałymi. Aby zachować tak bogate dziedzictwo i przekazać je następnym pokoleniom należy podjąć wszelkie świadome działania związane z jego ochroną. Warto zauważyć, iż procesem nieodwracalnym jest utrata oryginalnej tkanki zabytkowej kształtującej kompozycyjną przestrzeń miasta i wsi. Zadania związane z rewitalizacją, renowacją czy nawet rekonstrukcją mają na celu przywrócenie historycznych walorów architektonicznych czy też konstrukcyjnych obiektów zabytkowych, jednakże patyna czasowa jest wartością nie do odtworzenia. Zatem zasadnym jest przeciwdziałanie wszelkim procesom degradacyjnym, dewastacyjnym związanych z tkanką zabytkową, z drugiej strony istotnym jest podjęcie zadań z zakresu edukacji i uwrażliwienia lokalnego społeczeństwa na istnienie w przestrzeni zabytku, jako niezbędnego elementu kształtującego estetykę Miasta i Gminy.

Dawna Leśna
Źródło: www.lesna.pl

1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLSCE

Dziedzictwo kulturowe stanowi bezcenną wartość każdego narodu. Jest świadectwem życia i działania minionych pokoleń oraz obecnych. Jako dorobek materialny i niematerialny, podlega szczególnej ochronie. W Polsce obowiązek chronienia dziedzictwa kulturowego określa jeden z najważniejszych aktów prawnych - Konstytucja Rzeczypospolitej.

❖ *Konstytucja Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*

W artykule 5 Konstytucji RP czytamy:

„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównowżonego rozwoju”.

Zgodnie z tą zasadą potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie. Natomiast w artykule 6 napisano:

„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”, a w artykule 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Kolejnym aktem prawnym odnoszącym się do ochrony dziedzictwa kulturowego jest:

❖ *Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym.*

(Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami, Dz. U. z 2005 r. Nr 175, poz. 145)

W art. 7 ust 1. Ustawy do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące m.in.: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych.

❖ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.* (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami)

Aktem prawnym szczegółowo regulującym zagadnienia z zakresu ochrony zabytków jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, zasady finansowania opieki nad zabytkami, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa w art. 3 definiuje znaczenie i cechy zabytku. W myśl ustawy zabytkiem określamy:

- **zabytek:** nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- **zabytek nieruchomy:** nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy w/w,
- **zabytek ruchomy:** rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy w/w,
- **zabytek archeologiczny:** zabytek nieruchomy będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny:** przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
- **historyczny zespół budowlany:** powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- **krajobraz kulturowy:** przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
- **otoczenie zabytku:** teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ponadto ustawa w art. 3 określa rodzaj przeprowadzanych prac związanych z zabytkiem:

- **prace konserwatorskie:** są to działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym jeżeli istnieje taka potrzeba uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie działań,
- **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów prawa budowlanego podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku.

Ustawa w art. 4. określa, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowanych przez organy administracji publicznych działaniach mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,

- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy 3 kategorie zabytków podlegają ochronie i opiece bez względu na stan zachowania:

- **zabytki nieruchome:** krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki - zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- **zabytki ruchome:** dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmaty, pamiątki historyczne, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki a zwłaszcza urządzenia, środki transportu, maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła i inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- **zabytki archeologiczne,** w szczególności te, które są pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawa określa formy i sposób ochrony zabytków:

1. *wpis do rejestru zabytków,*
2. *uznanie za pomnik historii,*
3. *utworzenie parku kulturowego,*
4. *ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.*

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Ponadto Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znak informujący o tym, iż zabytek podlega ochronie.

Za **pomnik historii** może uznać Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego w drodze rozporządzenia.

Park kulturowy może utworzyć Rada Gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi

charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez Radę Gminy.

Na terenie parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy dotyczące:

- prowadzenia robót budowlanych oraz innej działalności przemysłowej,
- zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych,
- umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń etc.,
- składowania lub magazynowania odpadów.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy należy uwzględnić w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W studium i w planie w zależności od potrzeb ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy, nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA ORAZ CELE SPORZĄDZENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na organy samorządowe ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 87 w/w ustawy zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Programy, w tym gminny program opieki nad zabytkami ma na celu:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta)

sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Ustawy:

- *Ustawa z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.*(Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami)
- *Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.* (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późniejszymi zmianami)
- *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku – Prawo budowlane.* (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623)
- *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku – Prawo ochrony środowiska.* (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150)
- *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody.* (tekst jednolity Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220)
- *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami.* (tekst jednolity DZ. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651)
- *Ustawa z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.* (tekst jednolity DZ. U. z 2001 r. Nr 13, poz. 123)
- *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.* (tekst jednolity Dz. U z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późniejszymi zmianami)
- *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach.* (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późniejszymi zmianami)
- *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach.* (Dz. U. z 1997 r. Nr 85, poz. 539 z późniejszymi zmianami)
- *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.* (tekst jednolity Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698)
- *Ustawa z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.* (Dz. U. z 2008 r. Nr 199, poz. 1227 z późniejszymi zmianami)

Rozporządzenia:

- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych.* (Dz. U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579)
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.* (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940)
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.* (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153)
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 roku w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami".* (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304)
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 roku w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę.* (Dz. U. z 2004 r. Nr 84, poz. 789)

- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305)*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259)*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych. (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650)*
- *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 roku w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. (Dz. U. z 2004 r. Nr 118, poz. 1233)*
- *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 roku w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. (Dz. U. z 2003 r. Nr 164, poz. 1587)*

Konwencje:

- *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego UNESCO, Paryż 1972 rok (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190), zobowiązuje do ustanowienia skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości oraz do włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego.*
- *Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), La Valetta 1992 rok (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564), zobowiązuje do utworzenia systemu prawnego dla ochrony dziedzictwa archeologicznego i pogodzenia potrzeb archeologicznych oraz ustaleń planów zagospodarowania przestrzennego.*
- *Europejska konwencja krajobrazowa, Florencja 2000 rok (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98), zobowiązuje do ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.*

Uchwały Miasta i Gminy Leśna:

- *Uchwała nr XLII/284/09 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 29 września 2009 roku w sprawie zatwierdzenia Planu Odnowy Miejscowości Leśna na lata 2009-2015 z późniejszymi zmianami i.*
- *Uchwała nr XXIX/227/2012 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 28 grudnia 2012 roku w sprawie przyjęcia Planu Odnowy Miejscowości Wolimierz na lata 2012-2020.*
- *Uchwała nr XXXI/234/2013 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie przyjęcia Sołeckich Strategii Rozwoju Wsi Stankowice, Grabiszycy i Wolimierz.*
- *Uchwała nr XXVII/157/08 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 28 sierpnia 2008 roku w sprawie przyjęcia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Leśna, zwanego dalej „Studium” z późniejszymi zmianami*
- *Uchwała nr L/291/05 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 23 listopada 2005 roku w sprawie Zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zmienioną Uchwałą nr XXXI/175/08 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 27 listopada 2008 roku w sprawie Zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.*

3. POLITYKA PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

3.1. Założenia Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z art. 84 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten powinien w szczególności zawierać cele i kierunki działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Krajowy Program uchwała Rada Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Obecnie dostępne są jedynie tezy do Krajowego Programu Ochrony i Opieki nad Zabytkami¹.

Głównym zadaniem polityki państwa w sferze ochrony zabytków na najbliższe lata jest stworzenie mechanizmów porządkujących tą sferę oraz dostosowujących do warunków gospodarki rynkowej zarówno poprzez niezbędne uzupełnienia i korekty legislacyjne jak i poprzez zmiany organizacyjne obejmujące konieczne rozszerzenie zakresu działań istniejących instytucji oraz zmiany w strategii organizacji ochrony. W tezach do krajowego programu określono siedem podstawowych zasad postępowania konserwatorskiego:

1. zasada *primum non nocere*,
2. zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
5. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasada odwracalności metod i materiałów,
7. zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zasady powyższe dotyczą i winny obowiązywać nie tylko konserwatorów zajmujących się technologiczną stroną restauracji dzieł sztuki lub urbanistów, ale również pracowników urzędów konserwatorskich czy też pracowników samorządów, zwłaszcza w zakresie opiniowania i przyznawania środków na realizację programów i projektów związanych z ochroną zabytków.

W tezach do *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami* wyznaczone zostały następujące cele działań:

1. W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych.

¹ <http://www.kobidz.home.pl/pliki/tezy.pdf>

- Objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki.
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
 - Ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.
 - Ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami.
 - Udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.
2. W zakresie działań o charakterze systemowym:
- Powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa.
 - Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury (*World Cultural and Natural Heritage*).
 - Przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.
3. W zakresie systemu finansowania:
- Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
4. W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:
- Tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych.
 - Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa.
 - Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.
5. W zakresie kształcenia i edukacji:
- Utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.
 - Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.

- Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.
6. W zakresie współpracy międzynarodowej:
- Wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.
 - Oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Uwaga: Prace nad Krajowym Programem nie zostały jeszcze ukończone, dostępne publicznie są jedynie przedstawione powyżej tezy.

3.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 określa w perspektywicznym ujęciu priorytety działań jak i cele odnoszące się do sfery kultury w ujęciu systemowym uwzględniające wymogi formalne związane z przynależnością Polski do Unii Europejskiej. W ramach prac nad strategią przeprowadzono kompleksową diagnozę sytuacji powstawania i upowszechniania kultury w różnych jej przejawach, sposobach rozumienia i obecności w pluralistycznych kanałach komunikacyjnych. W wyniku analizy sformułowano tezy i założenia dotyczące kondycji twórców i odbiorców kultury, jak również wskazano na potencjalne źródła finansowania działań z zakresu kultury. W Strategii zwrócono szczególną uwagę na rolę kultury kształtującą i dynamicznie wpływającą nie tylko na funkcjonowanie przemysłów kulturowych ale także na wzrost potencjału rozwojowego społeczeństwa oraz poszczególnych regionów kraju. Znaczące w tym zakresie są Narodowe Programy Kultury, będące podstawowymi dokumentami programowymi realizowania przyjętej Strategii. Misja Strategii brzmi następująco: „Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji regionów.”

W celu określenia strategii zarządzania kulturą oraz możliwości jej rozwoju w oparciu o wykorzystanie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej wyznaczono cel strategiczny, którym jest: „zrównoważenie rozwoju kultury w regionach”. Działania cząstkowe obejmują:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawę warunków działalności artystycznej,
- efektywną promocję twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

W *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* określono 5 Programów Narodowych.

1. Narodowy Program Kultury „Znaki Czasu”
2. Narodowy Program Kultury „Promocja Czytelnictwa i Rozwój Sektora Książki”
3. Narodowy Program Kultury „Rozwój Instytucji Artystycznych” na lata 2004-2013
4. Narodowy Program Kultury Wspierania Debiutów i Rozwoju Szkół Artystycznych „Maestria” na lata 2004-2013
5. Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013

Programem odnoszącym się do zachowania dziedzictwa kulturowego jest: *Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013*, którego celem jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez: tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków, kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków, podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego, zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

3.3. Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

*Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury 2004-2020*² poszerza zakres problematyczny i analityczny ujęty w *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury 2004-2012*. Perspektywa zarządzania kulturą obejmuje dłuższy okres odnoszący się m.in. do nowych szans na finansowanie projektów kulturowych wpisanych w cele, działania i budżety programów operacyjnych. Tak długoterminowe planowanie sytuuje kulturę w ścisłym powiązaniu z rozwojem ekonomicznym, tworząc podstawy do traktowania kultury nie tylko jako odbiorcy efektów wzrostu gospodarczego, ale jako stymulatora rozwoju, m.in. poprzez rosnący udział sektora kultury w PKB.

Założenia Narodowej Strategii Kultury realizowane są w ramach 5 Narodowych Programów Kultury wymienionych w *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* oraz 11 Programów Operacyjnych. Programy obejmują okres 2004-2020. Alokacja finansowa ze środków Ministra Kultury ogłaszana jest na każdy rok budżetowy.

1. Program Operacyjny „Promocja twórczości”
2. Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”
3. Program Operacyjny „Promocja czytelnictwa”
4. Program Operacyjny „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”
5. Program Operacyjny „Obserwatorium kultury”
6. Program Operacyjny „Promocja kultury polskiej za granicą”
7. Program Operacyjny Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kulturą”
8. Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”
9. Program Operacyjny „Media z kulturą”
10. Program Operacyjny „Rozwój inicjatyw lokalnych”
11. Program Operacyjny „Znaki Czasu”

² *Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005, na: <http://bip.mki.dn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>

Projekty związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego mogą być realizowane w ramach Programu Operacyjnego Dziedzictwo Kulturowe³ oraz Programu Operacyjnego Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe

Celem strategicznym Programu jest intensyfikacja i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Program dotyczy również placówek emigracyjnych oraz zabytków polskich i z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju.

Cele cząstkowe Programu to:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Cele Programu realizowane są w ramach 2 Priorytetów:

1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych.
2. Rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych.

W ramach Priorytetu I realizowane będą zadania:

- rewitalizacja historycznych obszarów miejskich,
- rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, modernizacja i adaptacja na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów,
- rewaloryzacja i konserwacja zabytków budownictwa drewnianego,
- rewaloryzacja i konserwacja zabytków romańskich,
- rewaloryzacja zabytkowych cmentarzy oraz renowacja, ochrona i zachowanie miejsc pamięci i martyrologii w kraju i za granicą,
- prowadzenie badań archeologicznych i zabezpieczanie zabytków archeologicznych,
- konserwacja zabytków ruchomych (nie wchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów w kraju i za granicą,

³ Program jest zgodny z Narodowym Programem Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013.

- dokumentowanie zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja) w kraju i za granicą,
- zabezpieczenie przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem za granicę zabytków ruchomych i nieruchomych,
- ochrona zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego,
- rewaloryzacja oraz prace remontowe i konserwatorskie w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju.

Priorytet II związany jest z poszerzeniem kolekcji muzealnych poprzez zakup dzieł sztuki, starodruków archiwaliów, konserwację muzealiów, archiwaliów w tym starodruków, wspieranie rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich.

Program Operacyjny Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Program Operacyjny ma na celu efektywne wykorzystanie środków europejskich na rzecz kultury. Dofinansowanie otrzymają projekty obejmujące działania z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, budowy, rozbudowy i modernizacji infrastruktury kulturalnej, infrastruktury szkół i uczelni artystycznych⁴.

4. RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY LEŚNA 2013-2016 WZGLĘDEM WOJEWÓDZKICH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH

4.1. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku została przyjęta przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Uchwałą nr XLVIII/649/2005 z dnia 30 listopada 2005 roku. *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* jest podstawowym dokumentem planistycznym określającym cele i priorytety polityki rozwoju, prowadzonej na terenie regionu. Wizja określona w strategii brzmi następująco **Dolny Śląsk europejskim regionem węzłowym**. Natomiast cel nadrzędny ma na uwadze podniesienie poziomu życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz poprawę konkurencyjności regionu przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. W dokumencie przeprowadzono analizę SWOT, w której ujęto oprócz szans i zagrożeń mocne oraz słabe strony odnoszące się m.in. do zasobów dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska.

Do mocnej strony regionu zakwalifikowano m.in.:

- bogate i zróżnicowane walory krajobrazowe: rzeźba terenu, szata leśna, wody powierzchniowe sprzyjające uprawianiu turystyki wypoczynkowej i krajoznawczej,
- górskie i podgórskie miejscowości turystyczne z XIX-wiecznymi tradycjami letniskowymi i charakterystyczną stylową zabudową sanatoryjno-pensjonatową,
- różnorodność kulturową regionu, wzrastające poczucie tożsamości społeczności lokalnych i tolerancja odmienności kulturowych,
- duży potencjał środowisk twórczych,
- bogata infrastruktura związana z kulturą,
- wartości kulturowe o znaczeniu europejskim (zabytki, zespoły pałacowo-klasztorne),

⁴ Program jest przedstawiony na s. 104 niniejszego opracowania w odniesieniu do możliwości finansowania zadań z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

- interesujące przyrodnicze walory krajoznawcze o charakterze wielko-przestrzennym: parki narodowe i krajobrazowe, a także rezerваты i osobliwości przyrody,
- liczne zasoby zabytkowe oraz pamiątki historyczne takie jak: obiekty architektury i budownictwa, muzea i skanseny, stanowiska archeologiczne, miejsca pielgrzymkowe, obiekty martyrologii, imprezy kulturalne i turystyczne,
- występowanie najwyższej klasy miejskich zespołów zabytkowych oraz zabytków poeysterskich o znaczeniu międzynarodowym, atrakcyjnych dla turystów zagranicznych,
- relatywnie gęsta sieć miast o interesującej historycznie zabudowie, która stanowić może dobrą bazę małych regionalnych centrów rozwoju.

Słabą stroną regionu jest m.in.:

- zły stan techniczny wielu zabytków, głównie rezydencjonalnych obniżających ich atrakcyjność turystyczną,
- braki w przygotowaniu profesjonalnej kadry turystycznej do obsługi turystów, zwłaszcza w zakresie znajomości języków obcych,
- niewystarczający stopień znajomości regionalnych zasobów u potencjalnych inwestorów,
- brak ładu przestrzennego w zagospodarowania miejscowości, obszarów i tras komunikacyjnych oraz niski poziom estetyki otoczenia na terenach mieszkaniowych,
- powszechny brak informacji turystycznej, głównie oznakowania tras, kierunków i obiektów do zwiedzania w dużych i średnich miastach,
- brak tras systemowych np. zwiedzania obiektów architektury przemysłowej, drewnianej architektury przysłupowej,
- nie zrekultywowane tereny poprzemysłowe,
- powszechny brak informacji turystycznej, głównie oznakowania tras, kierunków i obiektów do zwiedzania w dużych i średnich miastach.

W Strategii uwzględniono podział na kategorie celów sfer: gospodarczej, przestrzennej i społecznej. Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego zostało ujęte w sferze przestrzennej oraz społecznej.

Celem sfery przestrzennej jest zwiększenie spójności przestrzennej i infrastrukturalnej regionu oraz jego integracja z europejskimi obszarami wzrostu. W ramach celu zakłada się: stymulowanie i umacnianie integracji przestrzennej oraz infrastruktury Dolnego Śląska z Polską i Unią Europejską oraz wewnątrz regionu, jak również aktywną ochronę wartości przyrodniczych i kulturowych oraz kształtowanie środowiska przyrodniczego Dolnego Śląska w oparciu o zasady ekorozwoju. W ramach Priorytetu III: *Poprawa ładu przestrzennego, harmonijności struktur przestrzennych* wyznaczono działania mające na uwadze: kształtowanie atrakcyjnych form różnorodnych zespołów zabudowy, w tym rewitalizację obszarów zdegradowanych (poprzemysłowych, powojkowych oraz obszarów narażonych na klęski żywiołowe) ze szczególnym uwzględnieniem ochrony i propagowaniem dziedzictwa kulturowego regionu obejmującego dorobek kulturowy mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych.

Celem sfery społecznej jest rozwijanie solidarności oraz postaw obywatelskich, twórczych i otwartych na świat. Cel zakłada stworzenie warunków do poprawy jakości życia, osiągnięcie wysokiego (w skali polskiej i europejskiej) poziomu zaspokojenia potrzeb społecznych, w szczególności w obszarach: socjalnym, edukacyjnym, kulturowym i zdrowotnym. Przedsięwzięcia z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego są realizowane w ramach

Priorytetu II: *Umocnianie społeczeństwa obywatelskiego, rozwój kultury*. Planowane działania obejmują: optymalizację infrastruktury kulturalnej, zwiększenie aktywności społecznej w obszarze kultury oraz ochronę dziedzictwa cywilizacyjnego, rozwój tożsamości regionalnej.

Wyznaczone działania obejmują pełną inwentaryzację infrastruktury kultury oraz wypracowanie rozwiązań umożliwiających jej efektywne wykorzystanie m.in. poprzez tworzenie zachęt do szerszego włączania się społeczeństwa regionu w kreowanie oraz odbiór kultury, inwentaryzację dziedzictwa cywilizacyjnego regionu, budowę infrastruktury zapewniającej jego bezpieczeństwo, propagowanie go wśród mieszkańców oraz włączenie w programy kształcenia różnych typów szkół elementów wiedzy na ten temat⁵.

4.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego

*Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego*⁶ uchwalony został przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego uchwałą nr XLVIII/873/2002 z dnia 30 sierpnia 2002 roku. W Planie zdefiniowano cele strategiczne rozwoju przestrzennego dla województwa dolnośląskiego jak również kierunki polityki uwzględniającej podział na sfery. W ramach celu strategicznego „*Ochrona dziedzictwa kulturowego - udostępnienie dziedzictwa kulturowego społeczeństwu i włączenie we współczesne struktury funkcjonalno-przestrzenne*” zwrócono uwagę na konieczność utrzymania odrębności kulturowej i krajobrazowej kształtującej wielonarodowościową tożsamość jak również uwzględniono działania mające na celu odtworzenie wartości obszarów o najcenniejszych walorach krajobrazu historycznego. Polityka przestrzenna w sferze kultury określa system ochrony dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez kompleksową rewaloryzację obiektów i zespołów zabytkowych włączonych do stref konserwatorskich, ustanawianie nowych form ochrony poprzez tworzenie parków i rezerwatów kulturowych, eksponowanie i odtwarzanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych.

4.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego obejmował realizację zadań od 2007 do 2011 roku. Obecnie nie został jeszcze opublikowany nowy tekst dokumentu. Należy monitorować stronę Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego⁷.

⁵ Przygotowywana jest aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego. Informacja zawarta na stronie Urzędu Marszałkowskiego: <http://www.umwd.dolnyslask.pl/rozwoj/aktualizacja-strategii-rozwoju-województwa-dolnoslaskiego/>.

⁶ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego*, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne, Wrocław 2002.

⁷ www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/program-opieki-nad-zabytkami

5. POWIĄZANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY LEŚNA 2013-2016 WZGLĘDEM STRATEGICZNYCH DOKUMENTÓW MIASTA I GMINY LEŚNA

5.1. Renowacja zasobów mieszkaniowych z terenu Leśnej

Jednym z istotnych zagadnień związanych z Programem Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna są wszelkie działania obejmujące rewitalizację obiektów zabytkowych wraz z ich otoczeniem oraz obiektów posiadających cechy historyczne. Rewitalizacja, to inaczej przywrócenie do życia (łac. *revita*). W szerszym aspekcie, rewitalizacja oznacza skoordynowany proces mający na celu: przeciwdziałanie degradacji przestrzeni zurbanizowanej oraz zjawiskom kryzysowym, pobudzanie rozwoju i zmian jakościowych poprzez wzrost aktywności społecznej i gospodarczej, poprawę środowiska zamieszkania i ochronę dziedzictwa kulturowego przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

Dokumentem bezpośrednio odnoszącym się do tej problematyki jest *Studium wykonalności „Renowacja zasobów mieszkaniowych z terenu Leśnej”*⁸ przyjęte Uchwałą Nr XIV/85/07 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 27 września 2007 roku w sprawie przyjęcia "Lokalnego Planu Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015" oraz w sprawie powołania zespołu ds. wdrażania "Lokalnego Planu Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015" z późniejszymi zmianami⁹. Studium określa zakres działań rewitalizacyjnych w odniesieniu do zdekapitalizowanej tkanki urbanistycznej oraz do zahamowania procesów sprzyjających patologiom społeczno-gospodarczym. Głównym celem projektu jest odnowa zdegradowanych obszarów miejskich. Cele pośrednie uwzględniają m.in.:

- przywrócenie terenom zdegradowanym utraconych funkcji społeczno-gospodarczych,
- działania dotyczące remontów i renowacji istniejących zasobów mieszkaniowych,
- działania zmierzające do rozwoju infrastruktury technicznej,
- działania dotyczące walki z patologiami społecznymi,
- działania dotyczące zapobieganiu zjawisku bezrobocia.

Projekt „Renowacja zasobów mieszkaniowych z terenu Leśnej” koncentruje się głównie na renowacji 18 wielorodzinnych budynków mieszkalnych z czego 7 obiektów stanowi własność Gminy pozostałe 9 stanowi własność wspólnot mieszkaniowych.

Modernizacja obejmuje następujące obiekty:

1. Budynek mieszkalny, ul. Żeromskiego 19.
2. Budynek mieszkalny, ul. Żeromskiego 27
1. Budynek mieszkalny, ul. Żeromskiego 29
2. Budynek mieszkalny, ul. Żeromskiego 35
3. Budynek mieszkalny, ul. Żeromskiego 31
4. Budynek mieszkalny, ul. Krzywa 1
5. Budynek mieszkalny, ul. Szkolna 8

⁸ *Studium wykonalności „Renowacja Zasobów mieszkaniowych z terenu Leśnej”*, red.: Eurocertus Sp. z o.o., Marzec 2012.

⁹ Uchwała Nr XX/143/2012 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 29 marca 2012 roku w sprawie zmiany Uchwały nr XIV/85/07 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 27 września 2007 r. w sprawie przyjęcia „Lokalnego Planu Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015” oraz w sprawie powołania zespołu ds. wdrażania „Lokalnego Planu Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015”.

6. Budynek mieszkalny, ul. Morcinka 2
7. Budynek mieszkalny, ul. Pocztowa 8
8. Budynek mieszkalny, ul. Lubańska 4
9. Budynek mieszkalny, ul. Kościuszki 3-3a
10. Budynek mieszkalny, ul. Kochanowskiego 20-20a
11. Budynek mieszkalny, ul. Świerczewskiego 44
12. Budynek mieszkalny, ul. Baworowo 21
13. Budynek mieszkalny ul. Sienkiewicza 54
14. Budynek mieszkalny, ul. Baworowo 16a
15. Budynek mieszkalny, Rynek 1
16. Budynek mieszkalny, ul. Żeromskiego 2

Działania remontowo-budowlane dotyczą przede wszystkim wymiany pokryć dachów, przemurowania kominów, wykonania nowych obróbek blacharskich, wymiany rynien rur spustowych oraz włazów dachowych. Realizacja projektu w bezpośredni sposób ma przyczynić się do podniesienia jakości życia użytkowników obiektów oraz wpłynie na odbiór estetyczny miasta.

5.2. Plan urzędniowo rolny

Plan urzędniowo rolny został opracowany na zlecenie Zarządu Województwa Dolnośląskiego przy współudziale Urzędu Miejskiego w Leśnej. Poruszona problematyka dotyczy w szczególności zagadnień związanych z rolnictwem, ochroną środowiska oraz turystyką i rekreacją. Istotnym, pod względem merytorycznym¹⁰ związanym z Programem Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna, jest zakres pojęciowy dotyczący uwarunkowań historycznych i kulturowych. W Planie przeprowadzono analizę zasobów określających dziedzictwo kulturowe Miasta i Gminy Leśna, z uwzględnieniem walorów obiektów zabytkowych stanowiących potencjał dla rozwoju turystyki kulturowej.

Jednym z istotnych zagadnień poruszonym w Planie jest kwestia ochrony zabytków i obiektów o walorach historyczno-kulturowych. Wymieniono najpilniejsze działania zapobiegające degradacji tkanki zabytkowej, jak również wskazano na możliwości ewentualnej adaptacji obiektów zabytkowych.

5.3. Lokalny Plan Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015

Lokalny Plan Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015 jest dokumentem planistycznym, długofalowym obejmującym całą Gminę Leśną. Zawarte propozycje działań i zadań inwestycyjnych są zorientowane na osiągnięcie długotrwałego i zrównoważonego rozwoju Gminy i dotyczą pięciu obszarów rozwojowych:

1. Gospodarka ściekowa.
2. Rozbudowa i remont bazy oświatowo-kulturalno-sportowej.
3. Drogownictwo.
4. Oświetlenie i energetyka.
5. Inne inwestycje.

¹⁰ Szczegółowa analiza dziedzictwa kulturowego w tym walory przyrodnicze, kulturowe jak i turystyczne są omówione w dalszej części opracowania.

W okresie funkcjonowania *Lokalnego Planu Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015* przewidziano następujące inwestycje z zakresu oświatowo-kulturalno-sportowego:

- Projekt i budowa hali sportowej wraz z zapleczem i kotłownią w Gimnazjum Leśna.
- Termomodernizacja budynków Szkoły Podstawowej w Smolniku.
- Remont elewacji budynku Szkoły Podstawowej w Grabiszycach.
- Budowa boiska wielofunkcyjnego przy Szkole Podstawowej w Smolniku.
- Remont Domu Kultury w Grabiszycach.
- Remont budynku inspektoratu wraz z wymianą dachu oraz modernizacją pomieszczeń kuchni.
- Remont budynku WDK Stankowice wraz z doprowadzeniem wody użytkowej do obiektu.
- Modernizacja budynku Szkoły Podstawowej w Stankowicach.
- Budowa i modernizacja placów zabaw na terenie Gminy Leśna.
- Budowa boiska wielofunkcyjnego do gier zespołowych w Stankowicach.
- Budowa boiska przy SP Pobiedna.
- Przebudowa budynku na świetlicę wiejską w Zaciszu.
- Budowa świetlicy wiejskiej w Kościelniku.
- Budowa świetlicy w Wolimierzu.
- Remont i modernizacja stadionu sportowego w Leśnej.
- Remont i modernizacja Domu Kultury w Leśnej.
- Budowa pawilonu sportowego na terenie rekreacyjno-sportowym w Pobiednej.

Problematyka dotycząca ochrony jak i działań z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego został zdefiniowana w *Lokalnym Zintegrowanym Programie Rewitalizacji Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015*, który jest częścią *Lokalnego Planu Rozwoju Miasta i Gminy Leśna*¹¹ na lata 2007-2015. Celem nadrzędnym programu jest stworzenie technicznych, społecznych i ekonomicznych uwarunkowań do przestrzennego i jakościowego rozwoju Leśnej. Realizacja celu nadrzędnego opiera się na 3 celach szczegółowych:

1. Poprawa warunków życia mieszkańców Leśnej: poprawa wizerunku przestrzeni publicznej infrastruktury technicznej oraz społecznej umożliwiającej rozwój działalności społecznej, kulturalnej, etc.
2. Ochrona układu urbanistycznego Gminy Leśna: prace konserwatorskie i remonty zabytków, odnowienie fasad i dachów budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym znajdującym się w rejestrze zabytków wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu przyczyniające się do rozwoju kultury, turystyki i tworzenia stałych miejsc pracy.
3. Marketing i promocja krajowa, zagraniczna atrakcji kulturalnych i turystycznych Gminy Leśna.

W wyniku przeprowadzonej delimitacji, czyli wyznaczenia terenów podlegających wsparciu, wyznaczono 6 obszarów problemowych:

¹¹ *Lokalny Plan Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015*, red. S. Lis, O. Stadelmeyer-Dunaj, A. Szkotak, M. Rygiel, M. Stanek, J. Komarewicz, Tarnów 2007, s. 126-214.

❖ Rynek wraz z ratuszem

W sferze materialnej zidentyfikowano następujące problemy: zły stan techniczny, niezadawalające oświetlenie, brak monitoringu. W sferze społecznej zdiagnozowano niewystarczający stopień bezpieczeństwa publicznego oraz niewystarczające oferty spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży. Proponowane działania w tym obszarze dotyczą rozbudowy małej architektury, remontu budynków i płyt rynku, rozbudowy oświetlenia oraz instalacji systemu monitoringu wizyjnego.

❖ Domy wielorodzinne

Problemy zdefiniowane na tym obszarze to: zły stan techniczny budynków, zły stan dróg osiedlowych, brak miejsc parkingowych, zły stan małej architektury, ubytki ciepła spowodowane niedostatecznym ociepleniem budynków. Proponowane działania zakładają m.in.: modernizację i remont dróg osiedlowych, zwiększenie ilości miejsc parkingowych, rozbudowę małej architektury, rozbudowę oświetlenia, termomodernizacja budynków.

❖ Infrastruktura techniczna (drogi, chodniki, oświetlenie, parkingi oraz wszelkiego rodzaju instalacje). W sferze materialnej określono następujące problemy: brak pełnego systemu kanalizacji sanitarnej i wodociągowej, niedobór środków finansowych na bieżące remonty i naprawy dróg, chodników, oświetlenia, parkingów. W tym zakresie podejmowane zadania mają na celu uporządkowanie i rozbudowę gospodarki kanalizacji sanitarnej i wodociągowej, remont i modernizację dróg, chodników, oświetlenia. Zagospodarowanie pustej przestrzeni na parkingi i miejsca postojowe.**❖ Infrastruktura społeczna** (obiekty użyteczności publicznej: administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, kultu religijnego, oświaty, szkolnictwa wyższego, opieki zdrowotnej, społecznej, socjalnej etc). Obiekty użyteczności publicznej wymagają zadań z zakresu rewitalizacji. Stan budynków został określony jako niewystarczający. W obiektach stwierdzono ograniczony zasięg monitoringu wewnętrznego i zewnętrznego. Przeprowadzenie prac rewitalizacyjnych przyczyni się do poprawy stanu technicznego budynków jak i wpłynie pozytywnie na wizerunek estetyczny miasta.**❖ Dziedzictwo kulturowe**

Obszar ten obejmuje obiekty zabytkowe: parki, pałace, obiekty sakralne kamienice stanowiące dziedzictwo kulturowe Miasta i Gminy Leśna. Odnośnie sfery materialnej wyróżniono następujące problemy: brak środków na modernizację obiektów sakralnych, szybki proces niszczenia tkanki zabytkowej, zaniedbane i zniszczone obiekty historyczne, zaniedbana substancja zabytkowa. W ramach proponowanych działań uwzględniających wymienione problemy zaleca się: identyfikację obiektów zabytkowych wraz z wyznaczeniem kolejności rewitalizowanych obiektów, stworzenie planu odbudowy i renowacji wszystkich obiektów zabytkowych, zapewnienie ochrony konserwatorskiej obiektów zaliczanych do dziedzictwa kulturowego, odnowę i uporządkowanie przestrzeni wewnątrz zabudowy, udostępnianie obiektów zabytkowych dla ruchu turystycznego, poprawę jakości środowiska i walorów przestrzennych, odnowę substancji budowlanej o dużych wartościach kulturowych.

❖ Dziedzictwo przyrodnicze

Kolejnym obszarem uwzględnionym w *Programie* jest dziedzictwo przyrodnicze obejmujące 14 pomników przyrody, obszar chronionego krajobrazu oraz tereny cenne pod względem przyrodniczym wyróżnione w inwentaryzacji przyrodniczej.

Stan substancji przyrodniczej został określony jako zaniedbany. Proponowane działania dotyczą renowacji i modernizacji parku w Smolniku, budowę i zabezpieczenie akustycznych ciągów komunikacyjnych, bieżące utrzymanie tras rowerowych, nadzór

nad przestrzeganiem zasad właściwej lokalizacji nowych uciążliwych pod względem hałasu obiektów, ograniczenie emisji hałasu z linii technologicznej Zakładów Przemysłu Jedwabnego „Dolwis”.

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna 2013-2016 jest dokumentem czasowo wpisującym się w funkcjonowanie i realizację Lokalnego Zintegrowanego Programu Rewitalizacji Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015.

5.4. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Dokumentem planistycznym określającym politykę przestrzenną Miasta i Gminy Leśna jest *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* przyjęte uchwałą Nr XXVII/157/08 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 28 sierpnia 2008 roku. Studium zawiera syntetyczne zestawienie danych dotyczących środowiska przyrodniczego i kulturowego stanowiące bazę informacyjną niezbędną dla opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy. Podstawą merytoryczną jest wyznaczenie zasad zrównoważonego rozwoju sfer: środowiskowej, społecznej i gospodarczej, które uwzględnią ochronę zasobów przyrodniczych i kulturowych. W *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* postuluje się objęcie ochroną na terenie gminy następujących obiektów:

- obiekty będące zabytkami nieruchomymi, w tym obiekty architektoniczne, cmentarze, parki, wpisane do rejestru zabytków,
- obiekty będące zabytkami nieruchomymi, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków,
- tereny położone w strefie A ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- tereny położone w strefie B ochrony konserwatorskiej,
- tereny położone w strefie K ochrony układów urbanistycznych i ruralistycznych,
- tereny położone w strefie OW ochrony archeologicznej,
- stanowiska archeologiczne.

Na obszarach, objętych strefami ochrony konserwatorskiej, wszelkie działania inwestycyjne należy uzgodnić z odpowiednimi służbami ochrony konserwatorskiej. Dla terenu Miasta i Gminy Leśna jednostką współpracującą jest Wojewódzki Urząd Konserwatora Zabytków - Delegatura w Jeleniej Górze.

Strefa ochrony konserwatorskiej „A”

W Studium wyznaczono strefę „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej. W strefie tej wyznaczono zasady ochrony zasobów kulturowych:

- zachowanie historycznego układu przestrzennego: rozplanowanie dróg, ulic, placów, linie zabudowy, kompozycje wnętrz urbanistycznych i kompozycje zieleni oraz poszczególne elementy tego układu: zabudowę (z wyłączeniem obiektów kolidujących) i zieleni, nawierzchnie ulic, placów i chodników, cieków i zbiorniki wodne, instalacje wodne i inne historyczne obiekty techniczne,
- systematyczna konserwacja zachowanych elementów układu przestrzennego,
- utrzymanie obiektów o wartościach zabytkowych we właściwym stanie technicznym,
- restauracja i modernizacja techniczna obiektów zaniedbanych, adaptacja obiektu dostosowana do wartości obiektu,
- odtworzenie zniszczonych elementów zespołu lub zaznaczenie nie istniejących relikwów,
- dostosowanie współczesnej zabudowy do historycznej kompozycji uwzględniającej skalę, bryłę, tradycję architektoniczną, a w szczególności do technologii, systemu budowania, stosowania gabarytów i proporcji stolarki okiennej i drzwiowej, stosowania materiałów naturalnych tj. drewna, kamienia, tynków naturalnych i dachówki ceramicznej, dopuszcza się sztuczny lupek,
- usuwanie obiektów dysharmonizujące lub pozostawienie do śmierci technicznej bądź przekształcenie ich, zgodnie z zaleceniami podanymi dla nowej zabudowy,
- zakaz lokalizacji konstrukcji wieżowych (np. związanych z urządzeniami przekaźnikowymi telekomunikacji), lokalizacji masztów, dużych urządzeń technicznych, kolidujących z krajobrazem kulturowym,
- w przypadku inwestycji nowych należy preferować te, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalania istniejących relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,
- zakaz stosowania okładzin na elewacji z pcv, ocieplania z zewnątrz budynków konstrukcji drewnianej, szachulcowej, przysłupowej itp.,
- zakaz prowadzenia przewodów wentylacyjno-spalinowych po elewacji budynku,
- zaleca się przystosowanie nowych budynków do wysokości budynków sąsiadujących,
- zakaz stosowania dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci,
- zakaz umieszczania reklam lub innych tablic nie związanych bezpośrednio z danym obiektem i stanowiących na obiekcie lub obszarze element obcy. Dopuszczalne jest umiejscawianie tablic informacyjnych instytucji lub szyldów sklepów i zakładów w miejscach na to wyznaczonych, we właściwej nie agresywnej formie.

Strefa ochrony konserwatorskiej „B”

W Studium wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „B” tzw. strefę częściowej ochrony konserwatorskiej, obejmującą obszary w których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stosunkowo dobrym stanie, a krajobraz zachował swój historyczny charakter i harmonię. Obszary objęte strefą podlegają rygorom konserwatorskim w zakresie utrzymania zasadniczych elementów struktury przestrzennej i utrzymania istniejącej substancji zabytkowej.

W strefie „B” określa się następujące zasady:

- zaleca się zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim układu dróg, podziału działek i sposobu zagospodarowania działek,
- zaleca się restaurację i modernizację techniczną obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów,
- obiekty dysharmonizujące należy usunąć lub pozostawić do śmierci technicznej. (dopuszcza się przekształcenie ich, zgodnie z zaleceniami podanymi dla nowej zabudowy oraz analogicznie należy postępować w stosunku do innych elementów zniekształcających założenie historyczne), obiekty tymczasowe należy likwidować,
- obowiązuje zakaz lokalizacji konstrukcji wieżowych,
- zaleca się dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali, formy bryły i zastosowanych naturalnych materiałów, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- w przypadku przeprowadzania prac remontowo budowlanych przy obiektach zabytkowych, określa się konieczność stosowania tradycyjnych technik i materiałów przy remontach, zachowania jednolitej bryły, formy i elewacji budynków,
- gabaryty nowej zabudowy i sposoby kształtowania bryły powinny być dostosowane do miejscowej tradycji architektonicznej, a w szczególności technologie budowania, systemy budowania, stosowanie gabarytów i proporcji stolarki okiennej i drzwiowej, stosowania materiałów naturalnych tj. drewna, kamienia, tynków naturalnych i dachówki ceramicznej, dopuszcza się sztuczny lupek,
- zabrania się stosowania okładzin na elewacji z pcv, ocieplania z zewnątrz budynków konstrukcji drewnianej, szachulcowej, przysłupowej itp.,
- zabrania się prowadzenia przewodów wentylacyjno-spalinowych po elewacji budynku,
- zaleca się przystosowanie nowych budynków do wysokości budynków sąsiadujących,
- zakazuje się stosowania dachów o mijających się połaciach na wysokości kalenicy oraz dachów o asymetrycznym nachyleniu połaci,
- obszary objęte strefą podlegają rygorom konserwatorskim w zakresie utrzymania zasadniczych elementów struktury przestrzennej, utrzymania zasadniczej substancji zabytkowej,
- nowa zabudowa wprowadzona w obszar strefy winna współgrać z zabudową historyczną, zwłaszcza w zakresie skali, gabarytów i linii zabudowy.

Strefa Ochrony Konserwatorskiej K

W Studium wyznacza się strefę „K” ochrony układów urbanistycznych i ruralistycznych, dla której ustala się następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

- zakaz sytuowania bariery optycznej,
- ogólne zalecenia dotyczące nowej zabudowy oraz zagospodarowania terenu: wysokość zabudowy do drugiej kondygnacji i operowanie drobną formą architektoniczną, dachy strome, kryte ceramicznie,
- zakaz umieszczania reklam lub innych tablic, niezwiązanych bezpośrednio z danym obiektem i stanowiących element obcy w tym obszarze,
- w przypadkach proponowania rozwiązań niezgodnych z ustaleniami niniejszych wytycznych lub przez nie nieprzewidzianych niezbędne jest uzyskanie pozytywnej opinii właściwego oddziału Służby Ochrony Zabytków.

Decyzja dotycząca rozbiórki obiektów posiadających walory historyczne lub architektoniczne znajdujące się w spisie (wykazie) konserwatorskim (na podstawie którego została stworzona Gminna Ewidencja Zabytków) powinny być konsultowane z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków. Ponadto decyzję o wyburzeniu uzależnia się od pozytywnej opinii ekspertyzy budowlanej opracowanej przez rzeczoznawcę budowlanego.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej

Wszelkie prace inwestycyjne przeprowadzane na terenie stanowisk archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. Przed przystąpieniem do inwestycji należy uzyskać stosowne pozwolenie w WUOZ w Jeleniej Górze.

5.5. Wieloletni Plan Inwestycyjny. Wieloletnia Prognoza Finansowa. Budżet Miasta i Gminy Leśna 2013.

Wieloletni Plan Inwestycyjny określa plan wydatków oraz źródła finansowania zadań przewidzianych do realizacji w latach 2007-2014. W zadaniach ujęto działania odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego. Planowane inwestycje zlokalizowane są w strefach ochrony konserwatorskiej lub dotyczą obiektów zabytkowych. *Wieloletni Plan Inwestycyjny* jest dokumentem powiązany planistycznie z *Wieloletnią Prognozą Finansową* oraz z *Budżetem* zdefiniowanym na rok 2013.

5.6. Plany Odnowy Miejscowości

Plany odnowy miejscowości to dokumenty o charakterze strategicznym wytyczającym działania¹² mające na celu uwzględnienie potrzeb ich mieszkańców jak również zadań stymulujących rozwój miejscowości. Realizacja przedsięwzięć dotyczy m.in.: modernizacji przestrzeni publicznej, budowy obiektów infrastruktury społecznej, turystycznej, technicznej, budowy, remontów, adaptacji obiektów zabytkowych czy obiektów przeznaczonych na rozwój sportu i rekreacji oraz obiektów sakralnych. Autorami Planów są m.in. mieszkańcy miejscowości, którzy korzystali z pomocy ekspertów zewnętrznych jak również eksperci

¹² Niektóre z działań wyznaczonych w Planach Odnowy Miejscowości zostały już zrealizowane w 2012 roku.

Lokalnej Grupy Działania. Podstawą wytyczającą działania jest zasada zrównoważonego rozwoju oraz zasada Agendy 21¹³.

Leśna

Plan Odnowy Miejscowości Leśna został przyjęty Uchwałą nr XLII/284/09 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 29 września 2009 roku w sprawie zatwierdzenia Planu Odnowy Miejscowości Leśna, na lata 2009-2015 z późniejszymi zmianami. Hasłowa wizja odnowy miejscowości Leśna brzmi następująco: „Kompleksowy i zrównoważony rozwój Leśnej – podstawą poprawy warunków życia społeczności lokalnej”. Wytyczone działania obejmują 5 obszarów rozwojowych: gospodarka ściekowa i wodociągowanie, budowa i remont bazy oświatowo-kulturalno-sportowej, drogownictwo, oświetlenie i energetyka oraz inne inwestycje. Planowane zadania odnoszące się do ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego są zlokalizowane na terenie miasta oraz sołectw tworzących gminę Leśna należą do nich m.in.¹⁴ :

- Remont i modernizacja Domu Kultury w Leśnej.
- Remont Domu Kultury w Grabiszycach.
- Remont wieży kościelnej na kościele Chrystusa Króla wraz z remontem zabytkowego zegara.
- Wymiana pokrycia dachu na Kościele Jana Chrzciciela w Leśnej.
- Kształtowanie obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspakajania potrzeb mieszkańców poprzez remont drogi stanowiącej dojście do cmentarza komunalnego.
- Przebudowa budynku na świetlicę wiejską w Zaciszu.
- Przebudowa świetlicy wiejskiej w Kościelniku.
- Budowa świetlicy w Wolimierzu.

Smolnik

Plan Odnowy Miejscowości Smolnik został przyjęty Uchwałą nr XXXVII/236/09 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 30 kwietnia 2009 roku w sprawie zatwierdzenia Planu Odnowy Miejscowości dla wsi Smolnik na lata 2008-2015. W dokumencie wyznaczono wizję „Kompleksowy i zrównoważony rozwój Smolnika - podstawą poprawy warunków życia społeczności lokalnej”. Zadania wpisujące się w okres funkcjonowania Programu związane z omawianą problematyką to: tworzenie szlaków rowerowych, oraz kontynuacja odbywających się cyklicznie imprez o charakterze kulturalnym.

¹³ Agenda 21 jest to dokument przyjęty w 1992 roku na Szczycie Ziemi w formie programu działań na rzecz zrównoważonego rozwoju w perspektywie XXI wieku. Agenda 21 uwzględnia globalną, krajową i lokalną skalę działań w sferze ekologicznej, społecznej, gospodarczej i społecznej.

¹⁴ Stan zadań zgodny z: Uchwałą nr XXIX/228/2012 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 28 grudnia 2012 roku w sprawie zmian w Planie Odnowy Miejscowości Leśna na lata 2009-2015.

Wolimierz

W dokumencie o charakterze strategicznym wytyczono Wizję odnowy wsi Wolimierz „*Agroturystyczny Wolimierz z Eko-muzeum Łużyckim*”. Zadania związane pośrednio i bezpośrednio z zachowaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego obejmują m.in.:

- Remont kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP.
- Budowę i wyposażenie świetlicy wiejskiej.
- Budowę strony internetowej.
- Organizację szkoleń dla mieszkańców i agroturystyk.
- Postawienie Witaczy.
- Organizację cyklicznie Festynu Rodzinnego i Jarmarku Tradycji.
- Zagospodarowanie terenu po starej remizie strażackiej.

Ponadto istotne nie tylko dla mieszkańców wsi Wolimierz ale także ze względu na estetykę i wizerunek miejscowości uznano działania mające na celu odnowę lub budowy parkingów, chodników oraz oświetlenia ulicznego. Plan odnowy wsi przewidziany jest do realizacji w okresie 2012-2020.

5.7. Sołeckie Strategie Rozwoju

Stankowice

Sołecka Strategia Rozwoju wsi Stankowice w gminie Leśna jest dokumentem planistyczno-strategicznym, którego realizacja obejmuje okres 2012-2020. W dokumencie przeprowadzono m.in. analizę zasobów w tym zasobów obejmujących dziedzictwo kulturowe gminy Stankowice. Wizja uwzględnia rozwój wsi w kontekście obszaru problemowego związanego z turystyką, brzmi następująco: *Wielokulturowe atrakcje w turystycznych Stankowicach*. Działania związane z promocją jak i zachowaniem dziedzictwa historycznego zdefiniowane są w ramach Celu nr. 1: Zachowanie krajobrazu historyczno - przyrodniczego, oraz charakteru turystycznego sołectwa Stankowice oraz Celu nr. 2: Kultywowanie tradycji rolniczych oraz upowszechnianie wielokulturowości i dziedzictwa historycznego sołectwa.

Wolimierz

Sołecka Strategia Rozwoju wsi Wolimierz w gminie Leśna przewiduje działania realizowane w okresie 2012-20120. Wizja Strategii odwołuje się do kompleksowego wykorzystania potencjału turystycznego oraz kulturowego i brzmi następująco: *Wolimierz - zabytkowa wieś z Eko-muzeum Łużyckim*. Zdefiniowane działania mają na celu zintegrowanie mieszkańców wokół twórczych inicjatyw aktywnie wykorzystujących infrastrukturę sportowo-rekreacyjną i kulturalną. Działania z zakresu promocji i zachowania dziedzictwa kulturowego obejmują m.in.:

- Utworzenie Ekomuzeum Łużyckiego na terenie wsi.
- Utworzenie wiejskiego Szlaku Domów Zabytkowych.
- Stworzenie Izby Pamięci w świetlicy.
- Organizacja cyklicznego Jarmarku Tradycji.
- Organizacja warsztatów rękodzielniczych.

- Cykliczne oglądanie nieba w Strefie Ciemnego Nieba.
- Organizacja warsztatów tematycznych w świetlicy: kulinarnych, rękodzielniczych, rzemieślniczych, rozwoju osobistego.
- Promowanie Ekomuzeum i walorów wsi w lokalnych mediach.

Grabiszycy

*Sołectwa Strategia Rozwoju wsi Grabiszycy w gminie Leśna obejmuje działania przewidziane do realizacji w okresie 2012-2020. W wyniku przeprowadzonej analizy SWOT jak i analizy zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych zdefiniowano *Wizję: Grabiszycy - historyczne dziedzictwo w krajobrazie wygasłych wulkanów. Za istotne uznano cele związane z zachowaniem zasobów kulturowych m.in. poprzez: kultywowanie tradycji oraz obyczajów, ochronę dziedzictwa kulturowego i historycznego, poprawę estetyki, zachowanie historycznej zabudowy, zachowanie krajobrazu przyrodniczego oraz poprzez podniesienie świadomości mieszkańców Grabiszycy o wartości architektury łużyckiej znajdującej się na terenie sołectwa.**

Architektura Łużycka na terenie Grabiszyc

6. HISTORIA MIASTA ORAZ SOŁECTW WSPÓŁTWORZĄCYCH GMINĘ LEŚNA

Historia miasta oraz sąsiednich sołectw jest dziedzictwem kulturowym nie tylko całego powiatu, ale też Dolnego Śląska. Już od czasów średniowiecza niezwykle osobowości tworzyły kulturę w wymiarze nie tylko tradycji duchowej lecz także spuścizny materialnej. Do obecnego kształtu owego dziedzictwa przyczyniły się także wydarzenia historyczne, na które sami mieszkańcy regionu na przestrzeni wieków wpływu nie mieli. Pomimo wojen i kataklizmów naturalnych świadectwo istnienia działalności ludzkiej przetrwało.

Problematyka poruszona w tym rozdziale nie ujmuje w pełni wszystkich zagadnień historycznych dotyczących sołectw Gminy Leśna, gdyż takie opracowanie wymaga szerszej analizy i ujęcia wniosków w formie książki. Celem jest zwrócenie uwagi m.in.: na genezę i etymologię nazw poszczególnych sołectw, na zarządzające majątkami rody, wreszcie na powszechne zjawiska w sensie syntetycznym, które dynamizowały ich rozwój. Charakterystyka zabytków i najważniejszych budowli jest zawarta w następnym rozdziale.

6.1. Położenie Gminy Leśna

Miejsko-wiejska Gmina Leśna położona jest w południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego, na Przedgórzu Izerskim. Od strony północnej jej naturalną granicę wyznacza przełom Kwisy oraz Wzgórza Zalipiańskie, natomiast od południa granicę tworzą Góry Izerskie i Kotlina Mirska. Gmina administracyjnie sąsiaduje z następującymi jednostkami: Platerówka, Lubań, Olszyna, Gryfów Śląski, Mirsk oraz Świeradów-Zdrój. Od południowego-zachodu graniczy z państwem czeskim.

Gminę tworzy 13 sołectw: Bartoszkówka, Grabiszycze, Kościelniki, Miłoszów, Pobiedna, Smolnik, Stankowice, Szyszkowa, Świecie, Wolimierz, Zacisze, Złotniki Lubańskie, Złoty Potok oraz miasto Leśna.

6.2. Geneza nazwy Miasta Leśna

Na przestrzeni dziejów nazwa miejscowości była różnie zapisywana. Jako *Lesne* pojawia się już w 1144 roku, gdzie jest wymieniona obok istniejącego grodu, który król Czeski Władysław w 1247 roku nadał kościołowi katedralnemu w Miśni¹⁵. Kolejna wzmianka dotycząca miasta Lisna pochodzi z 1246 roku. Pierwszym dokumentem źródłowym wymieniającym Leśną jako osadę miejską jest umowa księcia piastowskiego Henryka I Jaworskiego z królem Czech Janem Luksemburczykiem pochodząca z 3 maja 1329 roku. Nazwa grodu jest wzmiankowana razem z zamkiem Czocha oraz zamkiem w Świeciu jako *Lesna oppidum forense*. Następnie pojawia się jako: Lesin (1389, 1391), Lysse (1429), Lesse (1432, 1442), Lessa (1440), Marglissa (1515, 1753), Margklissa (1574), Marcklissa (1714), Marglisse (1740). W czasie wojen napoleońskich miasto nazywano Marglissa, później Marklissa. W latach 1945-1947 pojawia się obok nazwy Leśna forma Lesin oraz Leszna nad Gwizdem (tj. Kwisą)¹⁶.

¹⁵ J. Pilch, *Zabytki Architektury Dolnego Śląska*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 140.

¹⁶ W. Bená, *Polskie Górne Łużyce*, Zgorzelec 2003, s. 242.

6.3. Powstanie i rozwój Miasta Leśna

Początki miasta należy wiązać z wymienionym już obronnym grodem *Lesna*. Wybudowany został około 1247 roku z inicjatywy króla czeskiego Wacława. W pierwszej połowie XV wieku zamek popadł w ruinę. Militarną funkcję przejęły zamki Czochoa oraz Świecie. Choć zamek stracił swoje strategiczne znaczenie, prężnie rozwijała się położona tuż obok zamku wieś, która z biegiem czasu przekształciła się w miasteczko. Data nadania praw miejskich nie jest jednoznacznie określona. Powszechnie przyjmuje się datę zawarcia umowy pomiędzy księciem Henrykiem I Jaworskim¹⁷ a królem Czech Janem Luksemburczykiem tj. 3 maja 1329 rok. W dokumencie Leśna została nazwana miastem: *Lesna oppidum forense*. Należy także wziąć pod uwagę, iż opisywana miejscowość mogła otrzymać prawa miejskie od Askańczyków. W 1253 roku przejęli oni Górne Łużyce. Wówczas na zamku w *Lesnej* zamieszkali rycerze *de Irekesleve*. Jeden z nich, rycerz Hanko był obecny w 1246 roku w orszaku margrabiego Ottona. Pisał się „de Lesna”. Chociaż jest wymieniany wśród 11 największych wasali górnołużyckich, w źródłach brak jest potwierdzenia, iż on czy też jego synowie, Jan i Burchard zwany Czarnym - byli właścicielami Leśnej.

Po bezpotomnej śmierci Henryka I Jaworskiego w 1346 roku, Leśna wraz z całym okręgiem Kwisy przeszła we władanie królów czeskich. Pod koniec XIV wieku miasto najprawdopodobniej znajdowało się w rękach rodu Üchtritz. Za panowania księcia Wacława miasteczko stało się lennem rodziny Döbschitz¹⁸. Ten starołużycki ród nabył także w XV wieku Miłoszów, Szyszkową, Srbską w Czechach oraz Smolnik, który stał się ich siedzibą. Leśna należała do Döbschitzów aż do 1785 roku.

Miasto na przestrzeni wieków miało okresy zarówno dynamicznego rozwoju jak i застоju spowodowanego wydarzeniami historycznymi czy też klęskami żywiołowymi.

Tragicznym okresem w dziejach miasta była I połowa XV wieku. W roku 1427 i 1431 miejscowość najeżeli husyci. W 1432 roku Leśną nawiedziła powódź, która zniszczyła 48 domów mieszkalnych. Kolejną klęską był pożar w 1434 roku, który strawił budynki ocalałe po powodzi.

W XVI wieku i na początku XVII panował okres ożywienia gospodarczego. W 1515 roku Leśna uzyskała od króla czesko-węgierskiego Władysława Jagiellończyka prawa targowe. Miasto mogło organizować jeden jarmark w ciągu roku. Drugi jarmark ustanowił w 1601 roku Jerzy von Döbschitz. Z jego inicjatywy zostały wprowadzone w 1606 roku nowe prawa i obowiązki dotyczące mieszczan. Zgodnie z tą regulacją tylko burmistrz, sędzia i rajcowie miejscy zostali zwolnieni z powinności pańszczyźnianych, natomiast pozostałych mieszkańców nadal obowiązywała zależność pańszczyźniana wobec właściciela Leśnej. Ponadto rzemieślników z dóbr dotyczył nakaz mieszkania wyłącznie w mieście. Zakazano im osiedlać się w sąsiednich wsiach tj.: w Miłoszowie, w Smolniku, w Szyszkowej. Później zakaz ten został uchylony. Miasto otrzymało także monopolistyczne prawo na produkcję i handel piwem w obrębie latyfundium Döbschitzów. Na rozwój gospodarczy miasta wpływ miały także postanowienia dotyczące handlu. Jerzy von Döbschitz ustalił dziewięć jatek jako ilość maksymalną, natomiast płody rolne oraz inne towary sprzedawano wyłącznie w mieście - jeśli dwór ich nie potrzebował.

Lata wojny trzydziestoletniej (1618-1648) przysporzyły wielu cierpień mieszkańcom miasta oraz wpłynęły hamująco na jego dalszy rozwój. Obce wojska dokonywały licznych grabieży, zniszczeń, szerzyły się epidemie, po ulicach grasowały bezkarnie stada wilków. Ze

¹⁷ Właściciel miasteczka od 1319 roku.

¹⁸ Ród ten w średniowieczu zapisywano: Dobswicz, Dobitswiz lub Dobeschiz, a w czasach nowożytnych: Döbschütz lub Debschitz.

względu na brak murów obronnych miasto było łatwym celem nie tylko dla wilków, ale także dla rabujących wojsk. Wstępu do miasta broniły jedynie cztery bramy: Brama Świecka obecna ul. Sienkiewicza, Góra Bramna (zwana także Łazienną) na ul. Kochanowskiego, Brama Kościelna na ul. Żeromskiego i Brama Kwiska stojąca od strony rzeki. W wyniku 60. grabieży straty mieszczan oszacowano na 80 tysięcy talarów. W 1632 roku oddział szwedzki liczący 700 ludzi wpadł do miasteczka. Uzbrojeni mieszkańcy próbowali odeprzeć atak. W 1643 roku wybuchła w Leśnej epidemia dżumy. Większość mieszkańców uciekła z grodu. Pozostało tylko pięciu właścicieli domów.

Po wojnie trzydziestoletniej nastąpił okres ożywienia gospodarczego. Do miasta przybyli uchodźcy religijni z Czech - zdolni rzemieślnicy w dziedzinie tkactwa i płóciennictwa. W 1652 roku na terenie Leśnej osiedliło się ok. 40 rodzin. Następnie w 1657 roku przybyli protestanci śląscy. Wkrótce liczba mieszkańców uległa podwojeniu. Egzulanci¹⁹ wybudowali nad brzegiem Miłoszowskiego Potoku tzw. Nowe Miasto.

Po 1648 roku nastąpił rozkwit miejscowego rzemiosła. Najwcześniej cechy utworzyli: szewcy (1523), kowale (1524), krawcy (1547), płóciennicy (1578), kuśnierze (1606), rzeźnicy (1621), piekarze (1626), i rusznikarze (1644). W 1650 roku założono zbiorowy cech skupiający: bednarzy, kołodziei i stolarzy. Następnie w 1652 roku powstaje cech suknienników. W późniejszym okresie cechy związały: powroźnicy (1684), farbiarze (1685), iglarze (1688), kapelusznicy (1693), postrzygacze sukna (1698), białoskórniczy i zamszownicy (1734). Największe dochody miasto osiągnęło w XVII-XVIII wieku. W okresie prosperity uruchamiano: farbiarnie, bielarnie do bielenia płótna, garncarnie, folusz, browary, produkowano nawet piece kaflowe. Miasto przekształciło się w prężnie działający ośrodek produkcji oraz handlu płótnem. Miejskowe towary wysyłano do Hiszpanii, Portugalii a nawet do Ameryki.

Rozwój gospodarczy przyczynił się do budowy wielu obiektów administracyjnych oraz użyteczności publicznej. W 1678 roku działalność rozpoczęła apteka, a w 1776 roku zaczął funkcjonować szpital. Na terenie rynku w miejsce ratusza, który spłonął doszczętnie podczas pożaru miasta, wybudowano w 1699 roku nową, murowaną siedzibę władz miejskich. W 1800 roku powstał w mieście urząd skarbowy.

Pomimo tak korzystnego okresu, miasto dotknęły tragiczne wydarzenia - klęski żywiołowe. Liczne powodzie spowodowane wylewami Kwisy i jej dopływami niszczyły zabudowania mieszkalne i gospodarcze, mosty, kładki. Zdarzały się przypadki, iż w porywistym nurcie ginęli także ludzie. W XVIII i XIX stuleciu zanotowano najtragiczniejsze i najgroźniejsze wylewy w dorzeczu Kwisy. Powodzie te nazywano śląskim potopem. Równie smutne żniwo zebrały pożary. W 1698 roku spaliła się niemal cała zabudowa miasta - 244 domostwa. Cztery lata później spłonęły ocalałe podczas ostatniego pożaru 24 domy. Powtarzające się pożary, wymusiły na mieszkańcach kompletną przebudowę miasta. Zrezygnowano wówczas z drewnianej zabudowy na rzecz murowanej. Kolejne wojny siedmioletnia (1756-1763) oraz napoleońskie (1806-1815) wstrzymały rozwój miasta.

Na przełomie XVIII i XIX wieku miasto kilkakrotnie zmieniano swoich właścicieli. W 1785 roku Ferdynand Döbschitz sprzedał majątek Janowi Agustowi Stöltzer. Kolejnym właścicielem został Andrzej von Nitsche, który nabył miasto wraz ze Smolnikiem w 1905 roku. W 1820 roku tutejsze dobra przejęła Krystyna von Nitsche. Następnie w 1836 roku majątek leśniański przeszedł na własność kupca Ehrenfrieda Exnera. Ostatnim właścicielem miasta był w 1834 roku Fryderyk Edward Jung²⁰.

¹⁹ Egzulant – łac. „exsul, exsulis” oznacza wygnaniec, a słowo „exsulo” – być wygnanym, żyć na wygnaniu.

²⁰ W. Bena, *Polskie Górne Łużyce*, Zgorzelec 2003, s. 246.

Szczególny wpływ na historię miasta miały przemiany państwowe. Na mocy postanowień kongresu wiedeńskiego w 1815 roku Leśna wraz z północną częścią Górnych Łużyc została włączona do państwa pruskiego. W konsekwencji w latach 1832-1833 zaczęto wprowadzać pruską ordynację miejską z 1808 roku²¹. Mieszczanie uzyskali wówczas prawo samodzielnego zarządzania sprawami miasta poprzez organy samorządowe, pochodzące z wyborów.

I poł. XIX wieku to okres rozwoju przemysłu włókienniczego. W 1833 roku uruchomiono fabrykę katunu (rodzaj tkaniny bawełnianej) na stokach Strzelniczej Góry. Podczas produkcji zastosowano maszynę parową. Była jednakże nieekonomiczna ze względu na zbyt duże zużycie drewna. W 1839 roku na terenie Baworowej powstała kolejna fabryka katunu. Do produkcji wykorzystywano energię wodną. W latach 50 i 60-tych XIX wieku zakłady zostały zamknięte. Fabrykę położoną na Strzelniczej Górze kupił w 1855 roku Samson Woller. Wykorzystując swoje wcześniejsze doświadczenie (posiadał fabrykę wełny czesankowej w Bradford w Anglii), założył pierwszą w Niemczech przędzalnię wełny czesankowej oraz mechaniczną tkalnię. W 1888 roku zakłady przekształciły się w Spółkę Akcyjną Przędzalnia i Tkalnia „Concordia”. Samson Woller zmarł w 1900 roku. Był zasłużonym mieszkańcem miasta Leśnej. Przyczynił się nie tylko do rozwoju gospodarczego miasta, ale wspierał także działalność edukacyjną. Zapisal miastu w testamencie 50 000 marek na budowę szkoły, która powstała w latach 1905-1906. Fabryki w okresie międzywojennym nadal prosperowały. Powstały jej filie w: Kościelnikach Średnich (1913), Bogatyni (1917), Biedrzychowicach koło Olszyny (1925), Markocicach (1927).

Równocześnie z rozwojem przemysłu nastąpiła rozbudowa miasta. Powstały nowoczesne budynki, instytucje. W 1854 roku wzniesiono nowy kościół parafialny, w 1887 wybudowano most kamienny na Kwisie. W 1896 roku Leśna otrzymała połączenie krajowe z Lubaniem. W okresie międzywojennym Leśna była znaną miejscowością turystyczną.

Podczas II wojny światowej w pobliżu Leśnej powstały filie obozu Gross Rosen. Przetrzymany tam więźniowie zmuszani byli do morderczej pracy przy kopaniu licznych sztolni. Przymusowi pracownicy pochodzili z m. in. z Tarnawy Dolnej k. Suchej Beskidzkiej. W 1943 roku Fabryka „Concordia” została przekształcona w fabrykę zbrojeniową „VDM Luftfahrtwerke”, produkującą części do V1.

Po wojnie do miasta zaczęła stopniowo napływać ludność pochodzenia polskiego, chociaż jeszcze przez długi czas przeważającą liczbę stanowili mieszkańcy pochodzenia niemieckiego. W 1945 roku Leśna utraciła prawa miejskie. Powstała wówczas gmina Leśna obejmująca swym zasięgiem Baworowo, Miłoszów, Smolnik, Stankowice z Czochą, Lechów.

Okres powojenny charakteryzuje się stopniowym odbudowywaniem przemysłu. W pierwszej kolejności uruchomiono „Concordię”, która zmieniła nazwę na Dolnośląskie Zakłady Przemysłu Jedwabnego „Dolwis”. Integralną częścią fabryki pozostały początkowo jej filie w: Baworowej, Biedrzychowicach, Grabiszycach, Kościelnikach i Pobiednej. Fabryka w Pobiednej na przełomie 1945 i 1946 roku oddzieliła się od macierzystej i dała początek późniejszej „Fatmie”, natomiast tkalnia w Baworowej przekształciła się w fabrykę produkującą urządzenia włókiennicze. Filia w Grabiszycach została zamknięta. Zakłady te były sukcesywnie modernizowane. Znalazło w nich zatrudnienie wielu mieszkańców Leśnej i

²¹ W Prusach, w okresie reform Steina i Hardenberga, wydano *Ordynację miejską* z 19 listopada 1808 r., przyznając gminom miejskim wybieralny samorząd, który reprezentował wszystkich obywateli. W istocie nie oznaczało to całej ludności, gdyż jej większość nie posiadała statusu obywatela.

okolic. Głównie ze względu na funkcjonowanie zakładów „Dolwis” Leśna otrzymała w 1962 roku ponownie prawa miejskie.

Zabudowa Leśnej powiększyła się w latach 50-tych XX wieku o nowe osiedle, wybudowane przy ulicy Pocztovej. W 1969 roku powstały nowe bloki przy ul. Świerczewskiego. Stale powiększająca się liczba ludności w mieście przyczyniała się do budowy budynków użyteczności publicznej. W 1974 roku wybudowano Szkołę Zawodową.

Centralnym punktem miasta w tkance urbanistycznej wyznaczającym sieć ulic jest rynek. Najstarsze kamienice pochodzą z II poł. XVII wieku. Jednakże zdecydowana większość powstała w II poł. XIX wieku. Pierwotnie centrum miasta zlokalizowane było w dorzeczu Kwisy i Miłoszowskiego Potoku w pobliżu kościoła Chrystusa Króla. W wyniku powodzi rynek został przeniesiony w obecne miejsce.

6.4. Herb Miasta Leśna

Herb miasta Leśna przedstawia złoty półksiężyc z sześcioramienną gwiazdą na niebieskim tle. W polskiej heraldyce takie godło nosi nazwę Leliwy. Po raz pierwszy herb pojawił się w dokumencie z 1574 roku, wystawionym przez von Döbschitz a cechowi szewców. Zagadkowy jest fakt, iż podobnym znakiem pieczętowali się Boblitzowie, Kayawowie, Termitzowie oraz Grembergowie, jednak żaden z tych rodów nie władał Leśną. Jedną z teorii nawiązuje do herbu rodu von Erxleben, którzy władali Leśną w średniowieczu. Ich herb, przedstawiany był jako pół koła wozu, a obecny herb jest jego modyfikacją, gdyż obręcz koła mogła ulec przekształceniu na półksiężyc, a z piasty wykształciła się gwiazda.

6.5. Historia sołectw współtworzących Gminę Leśna

Grabiszycy

Grabiszycy jest to wieś o układzie łańcuchowym położona wzdłuż przepływającego potoku Grabiszówki. Dzielą się na Grabiszycy Dolne, Górne i Średnie. Miejscowość w matrykule biskupstwa miśnieńskiego z 1346 roku została zapisana jako Jerlachsheim. Pojawiały się także inne formy: Girlichszheim (1481), Girlichsheim (1482), Gyrlechheim (1493) lub Görlitzhain²². Ostatnia nazwa zapewne wiązała się z przynależnością miejscowości do dystryktu sądowego miasta Görlitz (Zgorzelec). W XVIII wieku miejscowość zapisywano Görlitzhayn, następnie Gerlachsheim (ok. 1945), a po wojnie Bartniki.

Wieś prawdopodobnie należała do rycerzy von Gerlachsheim, lecz brak na to dokumentów źródłowych. Pierwsza wzmianka pojawia się w 1248 roku i dotyczy Sifridusa de Gerlachsheim. Ród ten na przełomie XIII i XIV wieku sprzedał dobra klasztorom w Marijnym Dole, Marijnej Hwężdzie. Kolejnym właścicielem został Jon Elvil. W XIV wieku Grabiszycy Dolne i Średnie znalazły się w rękach rodu Gersdorf. Natomiast Grabiszycy Górne należały do rodu von Rothenburg, a przed końcem XV wieku do rodu von Üchtritz.

Na przestrzeni dziejów Grabiszycy zmieniają kilkakrotnie swoich właścicieli. Grabiszycy Górne należały m.in. do rodów: von Raussendorf, von Klobloch, von Bischofsheim, von Loeben. Grabiszycy Średnie od Gersdorfów wykupił Fryderyk von Nostiz. Część majątku zakupił Döbschitz. Następnymi właścicielami zostali kolejno: von Schwanitz, von Miltitz, von Unwürde, von Penzig, von Gersdorf, von Üchtritz i von Brauchitsch. Grabiszycy Dolne

²² W. Bena, *Polskie Górne Łużyce*, Zgorzelec 2003, s. 187.

należały do: von Schwanitz, von Klobloch, von Bischofsheim i po raz kolejny do von Gersdorf. Następnie majątek należał do: von Penzig, von Warsdorf, von Tempski i von Üchtritz.

Według historyków całe Grabiszycy były lennem czeskich panów z Frydlantu i Zawidowa. Po wojnie trzydziestoletniej większość posiadaczy wyzwoliła się z zależności lenniczych. Jedynie pewien fragment Grabiszycy Dolnych zwany Czeskim Kątem lub Grabiszycy Dolne w Kącie nadal „przynależał” do państwa czeskiego. Czeską enklawę zlikwidowano w 1816 roku, chociaż jeszcze przez 100 lat ta część wsi stanowiła odrębną jednostkę. Dopiero w 1923 roku Czeski Kąt włączono do Grabiszycy Dolnych.

Na terenie Grabiszycy po wojnie trzydziestoletniej osiedliła się duża liczba czeskich protestantów oraz Braci Czeskich. Największe ich skupisko znajdowało się w Mojkowie - na północnym krańcu wsi. Początkowo stosunki Braci Czeskich układały się z dworem pomyślnie. Jednakże przywódca Braci Czeskich popadł w konflikt z miejscowym pastorem. Ponadto ówczesny właściciel wsi Krzysztof Ernest von Gersdorf narzucił przybyszom obowiązek pańszczyzny. Wkrótce część osadników uciekła, a pozostałych Gersdorf wtrącił do więzienia. Po zapłaceniu określonej sumy pieniędzy zostali wypuszczeni. Opuścili te tereny i osiedlili się m.in. w Berlinie i Żytawie. Mojków z biegiem czasu uległ zniszczeniu. Był wielokrotnie plądrowany, później w znacznej mierze wyburzony. Pozostałością po Braciach Czeskich jest budowla - Zbór Braci Czeskich.

Grabiszycy najbardziej ucierpiały podczas wojen śląskich. Do II poł. XVIII wieku przez wieś przechodziły na zmianę wojska pruskie i austriackie. Ludność musiała żywić obydwie armie. Ponadto miasto w okresie wojny było kilkakrotnie obciążane wysokimi kontrybucjami. Mieszkańcy Grabiszycy ponosili także ciężary podczas wojen napoleońskich. W zależności od tego jakie wojska stacjonowały lub przechodziły przez wieś, mieszkańcy musieli ich zaopatrywać w żywność oraz służyć zakwaterowaniem.

Od końca XVIII wieku do XIX wieku ludność zajmowała się tkactwem chałupniczym. W Grabiszycach Średnich funkcjonował zakład produkujący chusteczki do nosa. Znana była również fabryka ręczników frotowych. We wsi pracowały 4 młyny wodne, warzono piwo oraz hodowano w założonej cieplarni nawet ananasy²³. Podczas II wojny światowej we wsi umieszczono dwa oddziały robocze jeńców ze Stalagu VIII A ze Zgorzelca: Komando nr 567, Komando nr 583. Po wojnie na teren Grabiszycy przybyli wysiedleni mieszkańcy z południowo-wschodnich kresów Rzeczypospolitej. Kilka lat później osiedlili się także uchodźcy greccy.

Kościelniki (Górne, Średnie)

Kościelniki to długa wieś położona na Przedgórzu Izerskim. Ciągnie się południkowo po obu stronach szosy Lubań-Leśna. Rozproszone budynki tworzą trzy skupiska w pobliżu dawnych siedzib szlacheckich. Obecnie funkcjonuje zachowany od I poł. XVI wieku podział na Kościelniki: Dolne, Średnie i Górne. W obrębie administracyjnym gminy Leśna znajdują się Kościelniki Górne oraz Kościelniki Średnie. Kościelniki Górne to najwyższej położona część wsi zlokalizowana na południowym krańcu miejscowości. Zabudowa jest raczej nieliczna, skupiona wokół majątku. Najstarszą częścią wsi są Kościelniki Średnie.

Kościelniki były nazywane: Ober Steinkirch, Steyenenkirche (1387). Wieś najprawdopodobniej istniała już w XIII wieku. Świadczy o tym najstarszy obiekt - bryła romańskiego kościoła NMP, obecnie pozostały tylko ruiny. Źródła pisane wymieniają parafię już w 1305 roku. Jest to spis dochodów biskupstwa wrocławskiego. Rejestr nuncjusza

²³ W. Bena, *Polskie Górne Łużyce*, Zgorzelec 2003, s. 193.

papieskiego Gallhardusa de Carceribus z 1335 roku wzmiankuje parafię jako *ecclesia lapidea - kościół kamienny*²⁴. Nazwa wsi zostaje po raz pierwszy wymieniona w nadaniu lennym księżny świdnicko-jaworskiej Agnieszki.

W 1387 roku właścicielem posiadłości został Bernard von Üchtritz. Założył on w Kościelnikach Średnich siedzibę rodową. Majątek po ojcu odziedziczyli kolejno jego synowie Heinrich, a następnie Hans von Üchtritz. Potem jego trzej synowie: Nickel, Hans i Christoph, którzy byli współwłaścicielami posiadłości²⁵. W I poł. XVI wieku wieś została podzielona na trzy części: Kościelniki Górne, Kościelniki Dolne, Kościelniki Średnie. Kościelniki Górne pozostawały w rękach rodu von Üchtritz do 1587 roku. Majątek kupił od ostatniego potomka rodu von Üchtritz Caspara - Hans von Reibnitz. W 1601 roku nowym właścicielem majątku został Hartwig von Nostitz, który zapisał go w spadku swojemu synowi Heinrichowi Otto. Następnie posiadłość kupił Wigand von Gersdorf. W rękach rodu von Gersdorf Kościelniki Górne pozostawały do 1722 roku. Kolejnymi właścicielami majątku byli: Georg Abraham von Schweinitz (1737), Ernestus Gottlob Glasey (1748) - po jego śmierci spadkobierczynią została jego córka Magdalena Elisabeth (wyszła ona za mąż za Davida von Schwemmler w 1787 roku), Rudolf Ferdynand von Gersdorf (1829), Ferdynand von Opitz (1846), Kretschmer, Friedrich Karl Alfred von Witzleben (1854-1855), Peter von Carnap (1886). Natomiast majątki w Kościelnikach Średnich i Dolnych nabył właściciel młyna Hahn.

Miłoszów

Miłoszów to długa wieś łańcuchowa leżąca na południe od Leśnej. Zabudowania usytuowane są po obu stronach drogi Leśna-Miłoszów. W Miłoszowie znajduje się przejście graniczne z Czechami: Miłoszów-Srbska. Wieś została założona w XIII wieku przez kolonistów pochodzących prawdopodobnie z Turyngii lub Frankonii. W źródłach z 1460 roku pojawia się jako Hartmannsdorf. Wieś była od XV do XVIII wieku własnością rodu von Döbschitz. W okresie wojen śląskich, zwłaszcza w latach 1632-1643, Miłoszów był plądrowany przez żołnierzy cesarskich i szwedzkich.

W II poł. XVII wieku na terenie wsi osiedlili się czescy uchodźcy religijni. W tym okresie rozwija się rzemiosło chałupnicze, a przede wszystkim tkactwo. Funkcjonuje również szlifiernia pereł i granatów. W 1898 roku w Miłoszowie powstała nowoczesna mechaniczna fabryka. Jej założycielami byli znani już w Europie producenci chusteczek Bruno i Alfred Weinertowie z Lubania²⁶.

W czasie II wojny światowej w Miłoszowie znajdowała się filia obozu Gross-Rosen oraz obóz jeniecki Stalag IV F. Więźniów wykorzystywano do pracy przy kopaniu podziemnych tuneli oraz w miejscowej fabryce. Na terenie wsi zachowały się zabudowania dawnej fabryki oraz dwa wejścia do sztolni zasypane zaraz po wojnie, oznaczone jako obiekty niespenetrowane.

²⁴ W. Bena, A. Paczos, *Z biegiem Kwisy. Przyroda i człowiek*, Lubąń 2009, s. 95.

²⁵ Na podstawie „Karta ewidencyjna zabytków nieruchomych i architektury” tzw. Karta Biała, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura w Jeleniej Górze.

²⁶ W. Bena, Lubąń wczoraj i dziś, Lubąń 2005, s. 35.

Pobiedna

Pobiedna to rozległa wieś z cechami miasteczka. Leży nad Łuzycą i Granicznikiem u podnóża Gór Izerskich. Pobiedna składa się z dwóch części. Południowa, młodsza powstała w II poł. XVII wieku jako miasteczko górnicze. Północna - starsza znana była jako Unięcice.

W źródłach pisanych Unięcice są wzmiankowane w 1346 roku w dokumencie zwanym „martykułą kościelną” jako wieś lenna płacąca daninę biskupowi miśnieńskiemu. Na wcześniejsze istnienie miasteczka może wskazywać funkcjonowanie w XIII wieku tutejszego tzw. „czerwonego kościoła”. W tym okresie Unięcice były miejscem odpoczynku śląskich pielgrzymów zmierzających do sanktuarium maryjnego w Hejnicach. Od pielgrzymek, odbywających się przeważnie w maju, wieś nazywano: Mayfarthsdorf, Meffersdorf.

W XV wieku szerzył się proceder rozbójnictwa. Wieś leżąca w dzikiej i niedostępnej krainie była często napadana i grabiona.

Wiek XVI to okres rozwoju wsi. W 1570 roku uruchomiono na terenie wsi kopalnię cyny. Wieś sukcesywnie rozrastała się. W 1605 roku, by pomieścić wiernych, rozbudowano kościół. Wówczas do parafii należały już sąsiednie wsie Skiba oraz Jizerka.

Do 1592 roku wieś wchodziła w skład „państwa Świecie” należącego od XIV wieku do rodu von Üchtritz. Po śmierci Hansa IV von Üchtritz, Unięcice wyodrębniły się jako samodzielne dominium i przypadły Üchtrizom z Osterholz w Starej Marchii w Brandenburgii²⁷. Jej pierwszy przedstawiciel Hans von Üchtritz wybudował we wsi najstarszy dwór oraz browar. Za jego panowania Unięcice składały się z 22 gospodarstw kamiennych i 17 gospodarstw zagrodniczych, we wsi działały dwa młyny oraz dwa tartaki. Kolejnymi właścicielami majątku byli Hans Otto von Üchtritz i jego kuzyn Krzysztof.

W okresie wojen śląskich wieś wraz z dworem poniosła znaczne straty. Liczne rabunki i napady okrutnego żołdactwa pozbawiały miejscową ludność mienia oraz życia. W 1638 roku majątek wskutek zadłużenia został przejęty przez wierzycieli zmarłego Krzysztofa Üchtritz. Do dalszego upadku majątku przyczynił się pożar dworu w 1651 roku oraz zamknięcie kopalni cyny.

Sytuację osady zmienił napływ protestantów. Powstały wówczas nowe przysiółki, a zadłużony majątek od wierzycieli wykupił Wigand von Gersdorf. W 1660 roku wybudował on nowy dwór, natomiast w pobliżu pałacu oraz kościoła założył osadę, która obecnie stanowi centrum Pobiednej. W 1666 roku powstają zabudowania wokół Starego Rynku. W rok później Unięcickie Miasteczko (Meffersdörfer Städtel) otrzymuje od elektora Jana Jerzego III prawa miejskie i górnicze oraz przywilej dwóch jarmarków w ciągu roku. W 1668 roku wybudowano ratusz i winiarnię, a w latach 1670-1671 rozpoczęto budowę Nowego Rynku. Miasto zaczęto nazywać, zgodnie z propozycją miejscowego proboszcza na cześć jego założyciela, Wigandstahl (Dolina Wiganda). Pod koniec XVII wieku miasto posiadało własny herb: sylwetkę drzewa lipy, nad którą znajdowała się czapka z czaplami piórami. W 1815 roku prawa miejskie zostały unieważnione przez Prusaków.

Miasto miało wielu właścicieli. Następcą Wiganda von Gersdorf był jego syn Karol Feliks Ernest, który sprzedał majątek Krzysztofowi Gottlobowi von Gersdorf. Następni właściciele to Wolf Adolf von Gersdorf, Rudolf Ernest oraz Adolf Traugott von Gersdorf, Karol Henryk Adolf Traugott von Gersdorf, Wiktor Amadeusz von Hessen Rotenburg, Ernest von Seherr-Thoss, Gustaw Teodor von Saldern, Józef Robrecht z Berlina oraz jego spadkobiercy, następnie Otto Czarnowski, Krystian Hohenlohe-Oehringen. Ostatnim właścicielem był Max Hugo.

²⁷ W. Bena, *Polskie Górne Łużyce*, Zgorzelec 2003, s. 348.

Wiek XVIII to czas rozwoju rzemiosł różnych, przede wszystkim tkactwa. Działały tutaj farbiarnie, folusze, bielarnie przędzy. W 1712 roku powstała papiernia, a w II połowie XVIII wieku kwitło szlifierstwo „granatów” - kolorowych szkiełek sprowadzanych z Czech i Wenecji. Również miejscowy browar, funkcjonujący do wybuchu I wojny światowej, produkował wyśmienite piwo. Choć w XIX wieku nastąpił regres rzemiosła chałupniczego, nadal istniały dwa zakłady wytwarzające chusteczki, produkowany był także plusz. W okresie I wojny światowej zakład nie funkcjonował. Uruchomiony został ponownie w latach 1918-1919. Podczas II wojny światowej w fabryce produkowano części do samolotów wojskowych. Zatrudniani przymusowo byli tu obywatele Polscy pochodzenia żydowskiego. W 1945 roku fabryka wznowiła działalność, początkowo jako filia Dolwisu. W późniejszym okresie funkcjonowała już jako Fabryka Tkanin Meblowych „Fatma”, produkująca swe wyroby jeszcze do 1994 roku. W 2001 przejęła ją Lenta Pasmateria S.A. z Łodzi. Od 2012 roku właścicielem zabudowań po byłej „Fatmie” jest Gmina Leśna.

Smolnik

Ta rozległa wieś położona jest nad Kwisą i Miłoszowskim Potokiem na obrzeżach Leśnej. W źródłach pisanych pojawia się pod nazwą Schadenwalde (1427), Schadewalde (1460), Schadewald (1543), Polesie (w okresie powojennym).

Wieś powstała najprawdopodobniej na przełomie XIII/XIV wieku²⁸. Należała ona m.in. do rodów: von Ebhardt, von Döbschitz²⁹, von Hoberg, Stölzer. Następnie należała do Andrzeja Nitsche, Otoona Wilhelma von Zastrow, do baronów von Badenfeld, hrabiów von Marschal. Do II wojny światowej majątek był w rękach rodu von Zastrow.

Początkowo wieś złożona była z kilku domostw umiejscowionych wokół dworu. Później zaczęła się rozwijać w tzw. dzielnice. Na północy powstały Barcie i Rębiechów, które graniczyły z Szyszkową. W 1432 roku, po tragicznej w skutkach powodzi, centrum Leśnej zmieniło swoje usytuowanie w kierunku południowym. Natomiast Stare Miasto zostało wchłonięte przez Smolnik. Kolejna część Smolnika położona jest pomiędzy Miłoszowem a Leśną, tzw. Górny Smolnik (Ober Schadewalde) wraz z przysiółkiem Dwanaście Łanów. Na zachodzie w latach 1802-1805 wybudowano Chałupska (Felderhäuser). Najdalej wysuniętym na zachód przysiółkiem był Jurków graniczący z Grabiszycami Górnymi.

W okresie wojny trzydziestoletniej wieś ucierpiała z powodu licznych napadów i rabunków. W latach 1650-1660 wieś ogarnęły rozruchy chłopskie. Po wojnie na te tereny przybyli uchodźcy z Czech, którzy przyczynili się do rozwoju rzemiosła chałupniczego, szczególnie tkactwa. W I poł. XIX wieku we wsi wytwarzano katun, a w 1883 roku firma Nauen, Löwe & Co. utworzyła w Smolniku fabrykę katunu, która dała początek późniejszym zakładom „Concordia” i „Dolwis”.

Stankowice

Jedną z najstarszych wsi położonych w Okręgu Kwisy niedaleko Zalewu Leśniańskiego są Stankowice. Wieś powstała najprawdopodobniej na przełomie XIII/XIV wieku. Jej starsze nazwy to: Rengensdorf, Rengirsdorf. Pierwsza powojenna nazwa wsi to Rzeka.

²⁸ Z powstaniem wsi związana jest legenda. Wieś założyło dwóch rycerzy, którzy musieli wyciąć pod budowę domów starą dąbrowę. Wówczas jeden z nich powiedział: „*Es ist doch schade um den Wald*” (Ależ szkoda lasu). Z tego powiedzenia narodziła się nazwa wsi – Schadewalde., w: *Polskie Górne Łużyce*, W. Bena, Zgorzelec 2003, s. 400.

²⁹ Döbschitzowie byli właścicielami wioski prawie 300 lat. Majątek otrzymali najprawdopodobniej pomiędzy 1415-1419 i władali nim do 1764 roku.

Wieś była związana z „Państwem Czocho”³⁰ i należała do jego właścicieli: Nostitzów, Üchtritzów, później także do Henryka Renkera, od którego prawdopodobnie pochodzi nazwa Regensdorf.

Wieś była wielokrotnie pładowana. W XV wieku Stankowice były obiektem husyckiej napaści. Szczególnie tragicznym okresem dla wsi był okres wojny trzydziestoletniej (1618-1648). Wówczas na zmianę wojska cesarskie i szwedzkie dokonywały rabunków, podpalały okoliczne chaty. Niektórzy mieszkańcy wsi tracili życie.

W latach 1649-1689 doszło do chłopskich zamieszek - strajku feudalnego. Chłopi obciążeni zwiększającą się zależnością pańszczyźnianą wypowiedzieli posłuszeństwo ówczesnemu dziedzicowi - Nostitzowi³¹. Choć przywódcy strajku zostali ujęci, chłopci nadal prowadzili walkę z feudalnym panem na arenie sądowej. Walkę przegrali i zostali obciążeni kosztami. Potężny dług zapłacił kościół, a chłopci stali się jego dłużnikami. Jeszcze w 1819 roku płacili tzw. „terminowe pieniądze” nie bardzo pamiętając z jakiego powodu to czynią.

Wojna siedmioletnia (1756-1763) również nie oszczędziła Stankowic. Kwaterujące wojska lub przemieszczające się oddziały dokonywały rabunków, gwałtów oraz przymusowo wcielaly młodych mężczyzn do armii. Na terenie Stankowic stacjonowały różne oddziały m.in.: w 1759 roku żołnierze cesarscy z armii Leopolda von Dauna, w 1761 roku pruscy żołnierze von Zietena, von Stutterheima, oddziały piechoty saskiej i węgierskiej, wojska austriackie generała von Becka, w 1762/1763 roku huzarzy generała Luzińskiego. Podczas wojen napoleońskich w 1806 roku dotarł tu batalion pruski z twierdzy kłodzkiej, w 1813 roku sascy huzarzy, a w latach 1813-1815 rosyjscy dragoni Dawidowa.

Sucha/Czocho

Pierwotnie był to teren, na którym znajduje się założenie zamkowe oraz folwarczne. W XIX wieku powstało kilka zabudowań mieszkalnych.

Szyszkowa

Szyszkowa to długa wieś łańcuchowa położona na Pogórzu Izerskim na wschodnich krańcach Wzgórz Zalipiańskich, w dolinie Kwisy. Wieś dzieli się na Górną i Dolną. Zabudowania mieszkalno-gospodarcze znajdują się po obu stronach lokalnej drogi Kościelniki-Smolnik, biegnącej równolegle do Kwisy. Zabudowania pałacowe zlokalizowane są na skarpie w Szyszkowej Dolnej.

Miejscowość była nazywana Ortmannsdorff (1551) później Örtmannsdorf, a po II wojnie światowej Brzeżany. Od poł. XV wieku Szyszkowa jako jedna posiadłość należała do rodu von Döbschitz. W 1671 roku Szyszkową Dolną zakupił Henryk von Klackreuth. Na przestrzeni dziejów wielokrotnie zmieniała swoich właścicieli. M.in. była w rękach rodów: von Dieskau, von Mandelsloh, von Kittlitz, von Ziegler-Klipphausen, Stöltzer, von Gersdorf, von Blow. Natomiast Szyszkowa Górna należała do rodów: von Lüttichau, von Wobser, von Braun-Wartenberg, von Posadowsky, von Richthofen, von Gersdorf, von Zastrow, von Rex.

Początkowo osada miała typowo rolniczy charakter, który przetrwał aż do lat 50-tych XVI wieku. Po przybyciu na te tereny emigrantów czeskich nastąpił rozwój rzemiosła tkackiego.

W 1668 roku Czesi uzyskali pozwolenie od elektora Jana Jerzego III na budowę zboru, który funkcjonował do 1779 roku, a w 1797 roku został wyburzony.

³⁰ W skład majątku określany mianem „Państwo Czocho” wchodziły wsie: Stankowice, Biedrzychowice, Wieża, Zacisze.

³¹ Nostitz nałożył na chłopów dodatkowe obowiązki związane z pracami przy kopaniu złota.

Po II wojnie światowej do Szyszkowej przybyli wysiedleńcy z okolic Lwowa, Czortkowa, Oszmiany.

Świecie

Świecie to wieś łańcuchowa usytuowana w dolinie Bruśnika. Należy do najstarszych zlokalizowanych w Okręgu Kwisy.

Nazwę wioski różnie zapisywano. W XIV wieku występuje jako Seta, Zwet, Swethe, Swete, Swethaw. W XV wieku: Schwete, Swette, Swerten. Później: Schweta, Schwäta, Schwerta, Schwerdta. W 1935 roku pojawia się nazwa Schwertburg. Polscy osadnicy nazwali wieś Swartów.

Do XIV wieku wieś leżała przy szlaku handlowym łączącym Czechy ze Śląskiem. Droga ta straciła na swym znaczeniu na rzecz Via Regii.

Właścicielem Świecia był ród von Üchtritz. Pierwsza informacja na ten temat pochodzi z 1385 roku. Wówczas wioska należało do tzw. „Państwa Świecie” obejmującego południowe połacie Okręgu Kwisy. Najstarszym właścicielem wsi był Henryk von Üchtritz, który rządził majątkiem prawdopodobnie razem ze swym bratem Hanosem. W 1592 roku nastąpił rozpad państwa na trzy dominia: Świecie, Unięcice (Pobiedna), Giebułtów. Üchtritzowie władali Dolnym Świeciem do 1638 roku, natomiast Górnym do 1690 roku. Wieś stała się znów całością za czasów panowania Ferdynanda von Loebena. W 1719 roku jego córka sprzedała Świecie Jakubowi Henrykowi Flemmingowi, ministrowi Augusta Mocnego. Z kolei Flemming sprzedał Świecie Janowi Kazimierzowi Rayskiemu. Następnie wieś należała m.in. do: Wolfa Adolfa von Gersdorf, Wiktora Amadeusza von Hessen-Rotenburg, Ernesta von Scherr-Thossa, Ernesta Gütschow, do książąt Hohenlohe-Oehringen (Górne Świecie).

Pod koniec I poł. XVII wieku na te tereny przybyli czescy, później śląscy, emigranci. Powstały nowe przysiółki m.in.: Troszczyń, Korzeniec. Dzięki osadnikom wioska przekształciła się w ośrodek tkactwa chałupniczego, które kwitło do XIX wieku. Oprócz tkaczy, wieś zamieszkiwali cieśle, stolarze, rzeźbiarze. Ponadto w Świeciu funkcjonował browar. Do końca XVI wieku był to jedyny browar w okręgu Kwisy.

Na początku XIX wieku Adolf Traugott von Gersdorf rozpoczął wydobycie torfu, następnie uruchomił cegielnię opalaną torfem. Próbował także wytwarzać fajans. Po II wojnie światowej do Świecia przybyli osadnicy z Lubelszczyzny oraz ludność z terenów zabużański ch.

Zacisze

Zacisze (Hartha) to niewielka wieś zlokalizowana na Pogórzu Izerskim. Oprócz Zacisza taką samą nazwę nosił przysiółek Podgórze, należący do Studnisk (obecnie Sulików).

Wieś powstała najprawdopodobniej w średniowieczu. Pierwsza wzmianka pojawia się w źródłach w XVI wieku i mówi o przynależności wsi do Państwa Czocha. W 1523 roku Zacisze odziedziczył Hans von Nostitz, a w 1563 Abraham von Nostitz.

Wieś, podobnie jak pozostałe sołectwa, ucierpiała z powodu wojny trzydziestoletniej. Wojska cesarskie, szwedzkie i brandenburskie rabowały mienie mieszkańców.

W 1689 roku do strajku chłopów ze Stankowic przyłączyli się także mieszkańcy Zacisza. Po przegranej batalii w sądzie, podobnie jak chłopci ze Stankowic, musieli zapłacić Krzysztofowi von Nostitz wysokie odszkodowanie. Dług spłacił za nich tutejszy proboszcz z Wieży. Mieszkańcy Zacisza jeszcze w XIX wieku płacili należność kościołowi.

W 1703 roku wieś kupił od Nostitzów ród von Üchtritz. W 1714 roku Jan Hartwig von Üchtritz sprzedał Zacisze swojemu zięciowi Karolowi Magnusowi von Üchtritz, następnie

majątek objął Henryk Gottlob von Üchtritz, a w 1722 roku majątek przejęli Üchtritzowie z Wieży.

W okresie przynależności majątku do Üchtritzów, we wsi wybudowano szkołę (1840), ponadto znajdowały się w niej 2 młyny, browar, 4 karczmy, a miejscowa ludność utrzymywała się głównie z tkactwa.

W latach 40-tych XIX wieku wieś stanowiła własność rodu von Bock. Od 1867 roku do II wojny światowej Zacisze należało do rodu von Zastrow.

Złoty Potok, Bartoszówka

Wsie zostały wybudowane przez uchodźców czeskich w II poł. XVII lub I poł. XVIII wieku. Złoty Potok (Goldbach) jest nieco starszy. Zanim przybyli uchodźcy z Czech, wioska składała się zaledwie z kilku domostw oraz młyna. Swoją nazwę zawdzięcza najprawdopodobniej działającym tu płuczkom złota. Zarówno Bartoszówka (Scholzendorf) jak i Złoty Potok zostały wchłonięte przez Karłowiec w 1938 roku. Obecnie funkcjonują jako oddzielne sołectwa.

Wolimierz

Wolimierz położony jest u podnóża Gór Izerskich. Został założony w XVII wieku przez Grzegorza Meurera z Dolnego Śląska. Pierwotna nazwa miejscowości Volkersdorf pochodzi od tutejszego chłopca - Volkerta, który posiadał nad potokiem Łużyca rozległą łąkę.

Wolimierz należał do wielu właścicieli m.in. do: Marcina Meurera, Daniela Loebena, Jakuba Henryka Flemminga, Jana Kazimierza Rayskiego oraz do rodów: von Gersorf, von Saldern, następnie do Otto Czarnowskiego i książąt Hohenlohe-Oehringen.

Wieś powstała w związku z napływającymi uchodźcami religijnymi z Czech. W 1653 roku wybudowano pierwszy obiekt - młyn wodny, następnie w 1659 roku wiejską karczmę sądową. W 1665 roku do wsi włączono też Nowy Wolimierz (Neu Volkersdorf, zwany także Halerz, obecnie Wola Sokołowska). W XVII i XVIII wieku nastąpił dalszy napływ protestantów m.in.: z Bukowca, Jagniątkowa, Karpnik, Sobieszowa.

Okres wojen i konfliktów zbrojnych w XVIII i w I poł. XIX wieku³² obciążył wioskę finansowo licznymi kontrybucjami. Przemarsze wojsk i codzienne kwatery znacznie uszczupliły zasoby żywnościowe okolicznej ludności tak, iż nawet w okresie względnego spokoju mieszkańców trapił głód. Wówczas pomocy udzielił im dziedzic - Adolf Traugott von Gersdorf. Rozdawał żywność najbiedniejszym ratując ich tym samym od śmierci głodowej. Dodatkowym ciężarem dla mieszkańców Wolimierza były wylewy Łużycy.

Lata I wojny światowej to okres głodu, przede wszystkim dla mieszkańców Czech, którzy tłumnie udawali się do Wolimierza w poszukiwaniu jedzenia. Wówczas Prusacy uszczelnili granicę sprowadzając dodatkowe jednostki wojskowe. Po wojnie na terenie Wolimierza zamieszkała ludność wysiedlona z kresów wschodnich: województwa lwowskiego, stanisławowskiego, wołyńskiego, wileńskiego.

³²Wojna siedmioletnia - konflikt wywołany przez króla pruskiego Fryderyka, wojna tzw. kartoflana, wojna z Austrią.

Złotniki Lubańskie

Wieś Złotniki Lubańskie położona jest nad Kwisą. Jest to założenie urbanistyczne z cechami miasteczka. W centralnym miejscu zlokalizowany jest rynek założony na planie kwadratu z miejską studnią znajdującą w jego północno-wschodnim narożniku. Cztery ulice mają swój początek w środku zabudowy otaczającej pierścieniem rynek.

Według legendy o założeniu miasteczka zdecydował sen jej właściciela - Krzysztofa von Nostitz, o drzewie ze złotymi liśćmi. Nawet jedna z nazw nawiązywała do snu, a brzmiała Goldentraum (Złoty Sen). Jednakże najprawdopodobniej nazwa miasteczka wiązała się z wydobywaniem złóż złota w jego pobliżu, które datują się na 1650 rok, a w niektórych źródłach na 1654 rok. Sztolnia w języku niemieckim „*Trum*” brzmi podobnie jak sen „*Traum*”, zatem pierwotna nazwa mogła brzmieć Złota Sztolnia. Znane były także inne zapisy: Goltraum, Gollentraum, Goldentraum. Polscy osadnicy używali nazw: Złotniki, Złoty Sen.

Osada została założona w 1662 lub 1672³³ roku przez Krzysztofa von Nostitz i otrzymała nazwę Neustädteł (Nowe Miastko), a w 1677 roku przyznano osadzie prawa miasta górniczego oraz nową nazwę Goldentraum (Złoty Sen). W XVII wieku był to jedyny przypadek lokacji miasta na surowym korzeniu, a więc od podstaw.

Początkowo to górnicze miasto zasiedlali głównie uchodźcy z Czech i Śląska oraz szwenkfeldyści³⁴. Wyczerpanie złóż złota przyczyniło się do upadku górnictwa. Pod koniec XVII wieku mieszkańcy zajmowali się rolnictwem, stolarstwem oraz rzemiosłem chałupniczym - wyrobem płótna lnianego, katunu oraz sukna.

W 1815 roku tereny wschodnich Łużyc zostały przyłączone do Prus, a same miasteczko straciło prawa miejskie.

Tragicznym w historii miasta był pożar w 1834 roku, który pochłonął niemalże całą zabudowę. W 1885 roku odbudowano większą część miejscowości. Powstał wówczas rynek 90 m x 90 m, otoczony jednopiętrowymi kamienicami. Drewniane domostwa zastąpiono murowanymi. W 1838 roku wybudowano nową szkołę.

Po upadku tkactwa chałupniczego Złotniki przekształciły się w miejscowość wypoczynkową, która z czasem stała się słynna w kraju i poza granicami. Miejscowość okrzyknięto „Perłą doliny Kwisy”. Swoją urok zawdzięczała nie tylko malowniczoemu położeniu niedaleko jeziora powstałego po wybudowaniu zapory na Kwisie, lecz również romantycznej historii związanej z poszukiwaczami złota.

Przed wojną istniały w Złotnikach znane domy zajezdne i gospody: „Zum Queistal”, „Seeschänke”, „Zum Grüner Baum”, czy też wybudowane w stylu skandynawskim schronisko „Jugendseehaus”.

³³ http://www.goryizerskie.pl/?file=art&art_id=155

³⁴ Szwenkfeldyści - wyznawcy doktryny religijnej, której założycielem był Caspar Daniel von Schwenckfeld, uczeń Marcina Lutera. Uważał on, że ludzie jako grzesznicy nie powinni przyjmować komunii świętej (szwenkfeldyści robili to tylko na łożu śmierci), znaczenie miał tylko chrzest dorosłych. Wyznawcy żyli skromnie i stosowali surowe reguły wychowania.

7. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA I GMINY LEŚNA

Niepowtarzalny charakter miasto i gmina Leśna zawdzięcza istnieniu w przestrzeni zasobów dziedzictwa kulturowego. Na jego bogactwo składają się m.in. obiekty architektoniczne funkcjonujące w przestrzeni urbanistycznej, ruralistycznej świadczące o historii regionu, jego przemianach, obszary kulturowo i środowiskowo cenne dla społeczeństwa, miejsca archeologiczne. Zasób obejmuje także wszelkie wartości niematerialne przejawiające się w sztuce, tradycji, religii. Niosą one treści emocjonalne, estetyczne, patriotyczne czy religijne. Biorąc pod uwagę fakt, iż zasoby dziedzictwa kulturowego są nieodnawialne, gospodarowanie nimi musi uwzględniać perspektywę długoterminową. **Zatem szczególnie istotną w założeniach Programu Opieki nad Zabytkami jest analiza zasobów dziedzictwa kulturowego umożliwiająca zdefiniowanie podstawowych priorytetów, wiążących się z jego ochroną oraz zachowaniem.**

7.1. Zabytki architektury i budownictwa

Na terenie miasta i gminy Leśna występuje duża koncentracja cennych obiektów zabytkowych. Są to pałace, dwory, zamki, obiekty architektury sakralnej, zabytki techniki. Większości z nich wpisana jest do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ponadto w sąsiedztwie budowli o charakterze rezydencjonalnym znajdowały się budynki gospodarcze tworzące folwarki: chlewnie, spichlerze, browary, oficyny, w których został zachowany oryginalny detal i rozwiązania architektoniczne np.: sklepienia Kleina, mur pruski, opaski kamienne, portale, etc.

Kolejnym rodzajem budowli tak charakterystycznym dla Górnych Łużyc są domy przysłupowo-zrębowe, będące przykładem łączenia dwóch tradycji budowlanych: drewnianej zwłaszcza zrębowej, typowej dla Europy środkowo-wschodniej oraz konstrukcji szachulcowej rozprzestrzenionej na obszarze języka i kultury niemieckiej. Domy takie znajdują się w dość dużej liczbie na terenie sołectw tworzących gminę m.in. w Wolimierzu, Grabiszycach i Pobiednej.

Dom w Wolimierzu

LEŚNA

- Rynek
- Ratusz
- Kościół p.w. Chrystusa Króla
- Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela
- Mauzoleum rodu Wollerów wraz z otaczającym założeniem parkowym
- Ruiny Zamku
- Pałac Baworowo

Rynek. Wokół rynku zachowały się zabytkowe, mieszczańskie kamienice. Na szczególną uwagę zasługują kamienice znajdujące się w południowej części rynku - domy ze sklepionymi podcieniami pochodzące z XVIII i XIX wieku o układzie szczytowym. Stanowią one pozostałość po podcieniowej zabudowie rynku zniszczonej w XX wieku.

Ratusz najprawdopodobniej istniał już w średniowieczu. W kronikach od XVI wieku znajduje się informacja o budowli „wybudowanej na nowo od gruntu” lub „na miejscu poprzedniej budowli zrobionej z drzewa i gliny”³⁵. Podczas pożaru w 1698 roku spłonęła większa część zabudowy, w tym także ówczesny, drewniany ratusz. W rok później wybudowano nową, murowaną, założoną na planie prostokąta siedzibę władz miejskich. Ratusz

był wielokrotnie przebudowywany, np. w II poł. XIX wieku usunięto barokowy chełm, który zwieńczał wieżę. Obecnie jest to dwukondygnacyjna budowla o boniowanych narożach nakryta dachem dwuspadowym z sygnaturką.

³⁵ S. Leszczyński, *Od Marklissy do Leśnej*, Leśna 2003, s. 94.

Kościół p.w. Chrystusa Króla. Pierwsza świątynia stojąca w miejscu obecnego kościoła p.w. Chrystusa Króla, wzmiankowana jest w dokumencie z 1346 roku. W 1431 roku została spalona przez husytów. Następnie kościół szybko odbudowano, skoro kronika z 1432 roku podaje, iż wody Kwisy zaląły kościół aż po jego wielki ołtarz. W 1529 roku przejmują go luteranie. W 1702 roku kościół po raz kolejny zostaje spalony. Od 1703 roku rozpoczęto trwającą wiele lat

odbudowę. Choć kościół poświęcono w 1711 roku, jeszcze w 1719 roku trwała budowa wieży kościelnej. Budowniczym był Krystian Erbe - leśnianin. Jego dziełem jest sylweta kościoła, fasada, wieża i detal architektoniczny³⁶. W XIX i w XX wieku kościół był restaurowany.

Świątynia jest budowlą orientowaną, dwunawową z trójprzęsłowym korpusem. Prostokątne prezbiterium przechodzi w półkolistą absydę. Od strony zachodniej znajduje się kwadratowa wieża, zwieńczona sygnaturką przykryta hełmem z iglicą. Na ścianach zewnętrznych zachowały się kamienne epitafia i płyty nagrobne z XVI-XVIII wieku, należące m.in. do rodu von Döbschitz. W murze znajduje się krzyż pokutny wraz z aureolą.

Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela został wybudowany na dawnej Strzelniczej Górze w latach 1852-1853 z inicjatywy miejscowych katolików. Obecnie kościół ten to budowla jednonawowa z wielobocznym prezbiterium z wieżą założoną na planie kwadratu z ośmioboczną nastawą i iglicowym hełmem. Wyposażenie i wystrój kościoła, głównie neogotyckie, pochodzi z XIX wieku. Kościół remontowano w latach 1961-1962 oraz 1976-1978.

³⁶ S. Leszczyński, *Od Marklissy*, s. 95.

Mauzoleum rodziny Wollerów

wybudowano w 1881 roku według projektu Karla Lüdecke w stylu charakterystycznym dla neoklasycyzmu. Bryła została założona na planie krzyża greckiego wpisanego centralnie w kwadrat, którego ramiona są półkoleściami zamknięte w kierunku północnym, zachodnim, południowym. Ramię w kierunku wschodnim, zawierające wejście, zamknięte prosto. Dwukondygnacyjna budowla ukształtowana jest addycyjnie. Część

centralną tworzy graniastosłup prosty zwieńczony kopułą ze świetlikiem. Od strony północnej i południowej dostawiono do ramion niższe półwalce przykryte półkopułami. Od wschodu w dolnej kondygnacji znajduje się przedsionek, w górnej - portyk dorycki z antami z trójkątnym naczółkiem, wsparty na dwóch kolumnach. Zewnętrzna elewacja wykończona została

boniowaniem z płyt piaskowca. Otwory okienne ujęte w piaskowcowe opaski. We wnętrzu centralną część, otwartą do partii bocznych arkadami ujętymi w pilastry, nakrywa kopuła. U nasady występują ślepe arkadki, pięcioosiowe, zamknięte półkoleściami i wsparte na pilastrach. Z pierwotnego wystroju zachowały się fragmenty dekoracji malarskich.

Concordia (Zakłady Dobwis)

w Leśnej została wybudowana w 1833 roku i rozbudowana w l. 50-tych XIX wieku przez braci Woller, którzy wzorowali się na angielskich fabrykach włókienniczych. Początkowo przedczono tu wełnę czesankową, z której tkano płótno. W latach 1858/59 wybudowano wykańczalnię. W 1888 roku fabrykę przejmuje Towarzystwo Akcyjne „Concordia”, które przystępuje do szybkiego rozwoju potencjału produkcyjnego, przyłączając tkalnie

w Głazowie (1913), Biedrzychowicach (1917), a później w Miłoszowie i Pobiednej. Od 1925 roku oprócz tkanin wełnianych i bawełnianych zaczęto produkować tkaniny ze sztucznego

jedwabiu. Podczas wojny w halach „Concordii” powstaje fabryka zbrojeniowa VDM produkująca części do rakiet V1.

W celu zamaskowania tej produkcji działały tylko dwie małe sale tkackie. Po wojnie 20 lipca 1945 roku nieczynna fabryka zostaje przejęta przez zarząd państwowy jako Państwowe Zakłady „Concordia”. Przeprowadzono wówczas remonty, zainstalowano krosna oraz niezbędne maszyny. Zakład podjął swoją działalność stając się jednym z głównych miejsc zatrudnienia mieszkańców Leśnej. W 1972 roku przedsiębiorstwo przyjmuje nazwę Zakłady Przemysłu Jedwabniczego „Dolwis”. W latach 90-tych fabrykę dotyka głęboki kryzys gospodarczy w branży włókienniczej. Spada zatrudnienie oraz produkcja. W 1994 roku zakład zmienia formę prawną. Powstaje Spółka Akcyjna i przedsiębiorstwo zostaje sprywatyzowane. Obecnie Dolwis znajduje się obecnie w stanie upadłości.

Ruiny Zamku położone są w odległości ok. 1,5 km na południowy wschód od rynku, na skalistym wzgórzu. Zamek został zbudowany w XIV wieku, w okresie przynależności do księstwa jaworskiego, na miejscu istniejącego już w 1247 roku, grodu obronnego. Zachowały się ślady umocnień ziemnych i fundamentów średniowiecznego zamku.

Pałac Baworowo

Pałac Baworowo został wybudowany ok. 1800 roku w stylu neoklasycyzmu przez Hanasa von Bissinga. Przebudowany został w 1850 roku. Jest to budynek dwukondygnacyjny o narożach lekko zaokrąglonych. Dłuższa elewacja składa się z 13 osi, krótsza z 5 osi. Środek frontowej i ogrodowej elewacji akcentują 3-kondygnacyjne, 3-osiowe ryzality, zwieńczone naczółkami. Elewacje ożywiają kanelowane pilastry o bardzo uproszczonych głowicach (na narożach, na ryzalitach - między osiami, po dwa w środkowych partiach krótszych elewacji), gzymsy i obramienia okien oraz trójkątne naczółki ponad lukowymi oknami na drugiej, reprezentacyjnej kondygnacji. Pałac nakrywał mansardowy, ceramiczny dach z lukarnami. We wnętrzu znajdowała się sklepiona klatka schodowa i pomieszczenia z pozostałościami dekoracji sztukatorskiej. Obecnie pałac jest w stanie ruiny. Od strony południowej pałacu znajduje się park założony ok. 1800 roku.

GRABISZYCE (Dolne, Średnie, Górne)

- Zespół pałacowo-parkowy - Grabiszycy Dolne
- Pałac z parkiem - Grabiszycy Średnie
- Zespół dworski - Grabiszycy Górne
- Kościół parafialny pod wezwaniem św. Antoniego Padewskiego
- Zbór Braci Czeskich

Pałac w Grabiszycach Dolnych

Zespół pałacowo-parkowy w Grabiszycach Dolnych zlokalizowany jest w północnej części wsi. Zwrócony jest fasadą do drogi lokalnej prowadzącej do Grabiszyc Górnych. Majątek był niewielki - liczył sobie 138 hektarów. Właścicielami byli w 1845 roku kupiec Heinze z Lubania, następnie Karl Gottnef Klimt, po nim Johann Hemel, w 1928 Artur Niebur. Po wojnie pałac przejmuje skarb państwa i oddaje w użytkowanie PGR-owi w Smolniku. W 1991 roku majątkiem zarządzała Agencja Rolna Skarbu Państwa. Obecnie obiekt stanowi własność prywatną.

Pałac powstał w II poł. XIX wieku. Jest to budowla dwukondygnacyjna wybudowana na planie prostokąta, przykryta dachem mansardowym. Elewacja frontowa – północna - wzbogacona jest w trzysiowy portyk zwieńczony ażurową balustradą. Główna oś budowli podkreślona jest szczytem fasady zakończona rodzajem blanków. W ścianie frontowej portykowi odpowiada tej samej szerokości pseudo-ryzalit. Elewacja wschodnia wzbogacona jest dużym prostokątnym ryzalitem natomiast zachodnia niewielkim trójbocznym, a południowa dwukondygnacyjnym ryzalitem. Wejście główne do pałacu prowadzi pomiędzy kolumnami dźwigającymi portyk. Okna w budynku mają prostokątny kształt o różnych wymiarach i są ujęte w profilowane opaski. W elewacji frontowej na wysokości pierwszego piętra okna zwieńczone są trójkątnymi naczółkami oraz ozdobione tzw. fartuszkami.

Park krajobrazowy powstał w II poł. XIX wieku w oparciu o naturalnie ukształtowany teren.

przebudowany. Obecna forma pałacu to wynik gruntownej przebudowy z 1870 roku. Po II wojnie światowej w 1948 roku w budynku utworzono Szkołę Podstawową, która funkcjonuje po dziś dzień. Wokół pałacu rozciąga się rozległy park krajobrazowy założony w XIX wieku.

Pałac z parkiem w Grabiszycach Średnich powstał w 1760 roku. Jest to najstarsza budowla w Grabiszycach. Wybudowany został przez rodzinę von Üchtritz w stylu baroku i klasycyzmu z elementami eklektycznymi. W drugiej połowie XIX wieku majątek należał do Paula Rüdigerera, który sam w nim rzadko przebywał. Podczas jego nieobecności w pałacu rezydował jego pełnomocnik Hoffmann. W tym czasie pałac został dwukrotnie

Zespół dworski z parkiem oraz z folwarkiem w Grabiszycach Górnych zlokalizowany jest na południowym krańcu wsi.

Dwór wraz z otaczającym go parkiem znajduje się w południowej części zespołu. Majątek był w rękach wielu rodów min: von Üchtritz, von Raussendorf (Rauffendorf³⁷) von Klobloch, von Bischofsheim, von Loeben, von Nostitz, von Warnsdorf, von Glad, von Löben, von Gersdorf, von Weisig. W 1917 roku majątek należał do Richarda Legelera, później

do Waldemara Paula. Ostatnim właścicielem do 1945 roku był Herman Tichgraber. Po wojnie zespół został przejęty przez PGR. W dworze urządzono biura. Wygląd najstarszej budowli nie jest znany. Obecny budynek powstał w latach 20-tych XIX wieku w formie późnoklasycyzmu wili. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych.

Dwór wybudowano na planie prostokąta o proporcjach zbliżonych do kwadratu. Jest to budowla parterowa z użytkowym poddaszem, przykryta czterospadowym dachem. Frontowa ściana posiada środkowy płytki ryzalit. Elewacja zwieńczona na wysokości nadbudowanego piętra trójkątnym przyczółkiem, natomiast elewacja zachodnia wzbogacona jest głębokim ryzalitem. Od strony południowej znajduje się taras z zejściem do parku. Natomiast wejście główne do budynku poprzedzone jest schodami. Otwory okienne prostokątne w opaskach z gzymsami w nadprożach lub zamknięte łukiem pełnym.

Folwark znajduje się w jego północnej części założenia. W skład zabudowań folwarku wchodzi budynki powstałe pod koniec XIX wieku oraz w I poł. XX wieku. Kompleks folwarczny tworzą:

³⁷ Na podstawie „Karta ewidencyjna zabytków nieruchomych i architektury” tzw. Karta Biała, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura w Jeleniej Górze.

- Ofcyna - 4 éw. XIX w.
- Przędzalnia Lnu - 1859 r.
- Budynek gospodarczy - k. XIX w.
- Budynek produkcyjny - k. XIX w.
- Stodoła - 4 éw. XIX w.
- Wozownia i spichlerz - 4 éw. XIX w.
- Obora z częścią mieszkalną - 4 éw. XIX w.

Park wokół dworu założony został ok. 1870 roku. Założenie parkowe jest wzbogacone dwoma stawami. Drzewostan - złożony głównie z drzew liściastych dębów, lip, jesionów - przeplatany drzewami iglastymi jodłami i świerkami.

Kościół parafialny p.w. św. Antoniego Pałewskiego

zlokalizowany jest w Grabiszycach Górnych. Pierwsze wzmianki o świątyni pochodzą z roku 1346. Obecna budowla została wzniesiona w II poł XVIII wieku³⁸, restaurowana w 1958 roku. Jest to budowla orientowana, murowana z jednonawowym niewyodrębnionym prezbiterium. Od strony zachodniej znajduje się kwadratowa wieża. Kościół nakryty jest dwuspadowym dachem z ośmioboczną sygnaturą i cebulastym hełmem. Na ścianach

zewewnętrznych świątyni umiejscowione są płyty nagrobne von Nostitzów z XVII i XVIII wieku. Na chwilę uwagi zasługują też stare nagrobki przy murze okalającym teren.

Świątynia Braci Czeskich została wybudowana w 1733 roku. Jest to niewielka budowla sakralna przykryta dwuspadowym dachem, zwieńczona wieżą z sygnaturką. W latach powojennych służył jako katolicka kaplica mszalna Matki Boskiej Różańcowej. Na uwagę zasługuje fakt, że kościółek jest prawdopodobnie jedyną w polskiej części Górnych Łużyc dawną świątynią husycką³⁹.

³⁸ J. Pilch, *Zabytki Architektury Dolnego Śląska*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 75.

³⁹ W. Bena, A. Paczos, *Z biegiem Kwisy. Przyroda i człowiek*, Lubiąż 2009, s. 94.

KOŚCIELNIKI (Górne, Średnie)

- Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem - Kościelniki Górne
- Dwór wraz z parkiem - Kościelniki Średnie
- Kościół p.w. Podwyższenia św. Krzyża - Kościelniki Średnie
- Kaplica Grota - Kościelniki Górne
- Kościół filialny pod wezwaniem NMP - Kościelniki Średnie

Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem w Kościelnikach Górnych usytuowany jest po zachodniej stronie szosy Leśna-Lubań. Zespół składa się z trzech części: rezydencjonalnej z parkiem, folwarcznej oraz z ogrodów gospodarczych. W części centralnej znajduje się pałac. Najstarsza część pałacu została wzniesiona w XVIII wieku. W 1876 roku dobudowano skrzydło oraz północną przybudówkę, zmieniono także wystrój elewacji. Budowla w swojej formie nawiązuje

do francuskich pałaców barokowych z elementami włoskiego renesansu i antyku. Obiekt jest dwuskrzydłowy, piętrowy z użytkowym poddaszem, silnie wysuniętym ryzalitem wejściowym z tarasem u góry, nakryty dachem dwuspadowym z lukarnami. Elewację zewnętrzną zdobi boniowany parter, a także bogate nadproża okien. Uwagę przykuwa także elewacja od strony ogrodu z tarasem i attyką oraz dach z wieżyczkami i ozdobnymi kominami. Park naturalistyczny o swobodnej kompozycji powstał w III ćw. XIX wieku. Florę parku tworzy drzewostan złożony z drzew charakterystycznych dla klimatu umiarkowanego: jesion, sosna, buk, lipa, dąb. W parku znajdowały się dwie główne aleje oraz staw o nerkowatym kształcie. Obecnie z zabudowań folwarcznych zachowały się następujące obiekty: dom ogrodnika ze szklarnią - k. XIX w., obora z częścią mieszkalną - k. XIX w., oficyna - k. XIX w., stajnia z wozownią - k. XIX w., stodoła - k. XIX w.

Budynek dworu w Kościelnikach Średnich pochodzi z XVI wieku. Przebudowany w II poł. XIX wieku. Za dworem park z pozostałościami barokowego ogrodu regularnego z XVIII wieku.

Kościół p.w. Podwyższenia św. Krzyża został wybudowany w 1904 roku dla ewangelików, prawdopodobnie na miejscu starszego kościoła z poł. XVII wieku. Wewnątrz znajduje się polichromowana empora, a w ścianie prezbiterium wmurowana tablica erekcyjna. Jest to budowla neogotycka, orientowana, wewnątrz z drewnianym sklepieniem beczkowym. Wyposażenie pochodzi z XX wieku, a obrazy z XVIII i XIX wieku. Do ostatniej wojny świątynia należała do ewangelików.

Kaplica-Grota wybudowana w 4 ćw. XIX wieku w stylu neoklasycyzmu na planie regularnym w kształcie kwadratu. Bryła posiada charakter addytywny. Do bocznych elewacji dostawione są półokrągłe apsydy przykryte stożkowatym dachem. Wejście do budowli znajduje się w przedsionku krytym dwuspadowym dachem. Całość budowli przykryta jest czterospadowym dachem. Elewacje wzbogaca detal architektoniczny m.in.: półokrągłe ślepe arkadki, fryz bogaty w detale roślinne, herb nad wejściem, czy też okrągłe okna z przeszklonymi witrażami.

Kościół filialny p.w. NMP pomimo, że jest wymieniany w 1335 roku, powstał już w I poł. XIII wieku, przebudowany był na przełomie XV i XVI wieku oraz w poł. XVIII wieku. Został częściowo zniszczony w 1945 roku. Kościół jest uznawany za jeden z najcenniejszych zabytków regionu. Jest to budowla orientowana murowana z kamienia, jednonawowa, z wydłużonym węższym prezbiterium, nakrytym sklepieniem gwiaździstym (obecnie strop uległ zawaleniu) i zakończonym półkolistą absydą. Zachowana w całości wieża pochodzi z XVI wieku. Dziś kościół jest ruiną zarośniętą gęstwiną młodych drzewek, otoczoną cmentarzem.

POBIEDNA

- Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem
- Wieża Cesarza Wilhelma
- Kościół ewangelicki wraz z cmentarzem poewangelickim

Pałac w Pobiednej

Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem zlokalizowany jest w centralnej części Pobiednej, w odległości ok. 50 m od Starego Rynku. Założenie w całości otoczone murem, dzielące się na część folwarczną i pałacowo-parkową. Część folwarczna od rezydencjonalnej oddzielona jest murem. Główny wjazd do zespołu usytuowany jest od ul. Dworcowej. Obecnie w skład zespołu wchodzi następujące budynki:

- browar, obecnie budynek mieszkalno-gospodarczy - I poł. XVIII w.
- chlewnia - poł. XVIII w.
- obora z częścią mieszkalną (ruina) - 1721 r.
- stajnia i spichlerz z częścią mieszkalną, ob. budynek mieszkalno-gospodarczy - I poł. XVIII w.
- wozownia i spichlerz - I poł. XVIII w.

Pałac został wybudowany przez Adolfa Traugotta von Gersdorf w 1767 roku. Wzniósł on okazałą, budowlę w miejsce starego dworu⁴⁰ pochodzącego z 1660 roku. Autorem projektu był Konrad Gotthelf Rothe. Rezydencji nadano charakter późnobarokowy z elementami klasycyzmu. Choć pałac był siedzibą rodu i pełnił funkcje mieszkalne, przypominał raczej ośrodek nauki. W kilku pomieszczeniach Adolf Traugott von Gersdorf umieścił swoje bogate zbiory przyrodnicze i mineralogiczne. Jeden z pokoi służył do przeprowadzania eksperymentów. Na pierwszym piętrze stworzył potężną bibliotekę zawierającą ok. 12 000 tomów z różnych dziedzin nauki.

⁴⁰ W Pobiednej stosunkowo przez długi okres czasu nie było dworu. Pierwszy wybudował na przełomie XVI/XVII wieku Hans Von Üchtritz, który spalił się 2 sierpnia 1651 roku. Kolejny wybudował w 1600 roku Wigand von Gersdorf, służył on rodowi przez ok. 100 lat. Dwór ten został zburzony wiosną 1767 roku przez Adolfa Traugotta von Gersdorf.

Ponadto eksperymentował z maszynami elektrostatycznymi i je gromadził. W samym pałacu bywali wybitni przedstawiciele nauki i sztuki min.: Krzysztof Nathe, Jan Gotfryd Schultz, Karol Andrzej von Meyer-Knonow czy lipski profesor Gotfryd Nataniel Leske.

Obecnie pałac stanowi założenie na rzucie podkowy - trzyskrzydłowe, dwukondygnacyjne wraz z użytkowym poddaszem. Całość kryta wysokim czterospadowym dachem z lukarnami. W części elewacji centralnej (wschodniej) znajduje się ryzalit zwieńczony szczytem z mansardą pośrodku. Podobnie po przeciwnej stronie elewacja centralna posiada ryzalit zwieńczony szczytem. W elewacjach bocznych znajdują się ryzality poprzedzone schodami zabiegowymi. Okna prostokątne, w kamiennych opaskach. Elewacje wzbogacono portalami. Wewnątrz zachowały się oryginalne sufity, plafony w otokach oraz 2 kominki.

W pobliżu pałacu został założony ogród francuski, a w jego północno-zachodniej części wybudowano pawilon ogrodowy, tzw. zielony dom letni. Park krajobrazowy powstał w 1775 roku⁴¹, charakteryzuje się licznymi ścieżkami o swobodnym układzie. W południowo-wschodniej części parku w narożniku murów wybudowano ośmioboczną wieżę obserwacyjną. W 1776 roku wytyczono Czarną Aleję prowadzącą do Wolimierza. W chwili obecnej jest zaniedbana i służy jako droga dojazdowa do pól.

Pałac był przebudowywany w 1830 roku oraz w 4 ćw. XIX wieku. Prace dotyczyły głównie modernizacji obiektu, między innymi na piętrze wydzielono wąski korytarz. W 1962 przeprowadzono remont obiektu, który został wykonany wadliwie. W 1984 roku podjęto kolejne prace remontowo budowlane. W 1982 roku na terenie obiektu został zaprószonej ogień. Ze względu na zły stan techniczny obiektu po pożarze, a w szczególności stan stropów podjęto prace remontowe zabezpieczające dach, m.in. wymieniono stropy drewniane. Obecnie obiekt jest w rękach prywatnych.

Wieża Cesarza Wilhelma. W 1803-1804 roku Adolf Traugott von Gersdorf wybudował wieżę, zwaną *Mon Plaisir* (Moja Przyjemność). Wieża w późniejszym okresie (XIX wiek) znana była jako *Kaiser - Wilhelm Turm* (Wieża Cesarza Wilhelma). Zlokalizowana jest na wzgórzu o wysokości 535 m n.p.m. w Gierałtówku około 1,5 km od pałacu w Pobiednej. Jej projektodawcą był Fryderyk Wilhelm von Reden z Bukowca. Wieża pełniła funkcję

obserwatorium astronomicznego i pracowni naukowej. Była to budowla założona na planie prostokąta. Do wysokości ok. 16 m obiekt był murowany z cegły i kamienia, natomiast górną część wieży wykonano w formie konstrukcji drewnianej. Na sam szczyt prowadziły schody. Obserwację nieba umożliwiał taras widokowy z drewnianą balustradą. Wieża zwieńczona

⁴¹ Na murze granicznym wokół parku krajobrazowego istnieje wcześniejsza data - 1730 rok, jednakże wcześniejsza funkcja tego terenu obecnie nie jest znana w: *Karta ewidencyjna zabytków nieruchomych i architektury*” tzw. *Karta Biała*, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura w Jeleniej Górze.

była kopułą z blachy, a na samym jej szczycie umieszczono dodatkowe miejsce ogrodzone metalową balustradą, służące także do obserwacji.

W 1823 roku właścicielem wieży został Victor Amadeus von Hessen. W 1850 roku wieża została odrestaurowana przez Ernsta von Seherr-Thossa. Następnym właścicielem wieży był ród von Saldern. Kolejny remont przeprowadził w 1885 roku Joseph Robrecht z Berlina, który odkupił wieżę od Ernesta von Salderna.

Wieża w XIX wieku pełniła rolę atrakcji turystycznej. Z tarasu wędrowcy mogli podziwiać piękną górską panoramę, gdyż przy dobrej widoczności można było zobaczyć miejsca położone kilkadziesiąt kilometrów od Pobiednej oraz najwyższe szczyty Gór Izerskich: Smrk (*Die Tafelfichte* 1124 m.n.p.m.), Stóg Izerski (*Heufuder* 1105 m n.p.m.). Przy wieży powstała restauracja, w której serwowano, oprócz posiłków, piwo z pałacowego browaru w Pobiednej. Następny właściciel w latach 30-tych XIX wieku rozbudował restaurację o jedno piętro z poddaszem użytkowym, dostosowując obiekt do wzmożonego ruchu turystycznego. Wędrowcy mogli nie tylko posilić się, ale skorzystać także z noclegu i obserwować nocą rozgwieżdżone niebo. Obiekt po wojnie był w dobrym stanie technicznym, mógł pełnić dalej swoją funkcję. Jednakże bliskość granicy spowodowała, że ruch turystyczny zamarł. Następnie obiekt został rozkradzony, zrujnowany. Obecnie wieża terytorialnie znajduje się na terenie Gminy Świeradów-Zdrój.

Kościół ewangelicki w Pobiednej jest to budowla wzniesiona w XVII wieku zapewne w miejscu wcześniejszego kościoła parafialnego wymienionego w 1346 roku. Swój ostateczny kształt otrzymał w trakcie przebudowy 1687-1692 roku. Wtedy wybudowano wieżę kościoła o wysokości ok. 50 metrów⁴². Do świątyni przybywali ślascy ewangelicy z Świeradowa, Szklarskiej Poręby, Jeleniej Góry oraz Kowar. Przed

1945 roku w kościele znajdowały się trzy kryształowe żyrandole wykonane w latach 1731-1732. Jeden z nich był autorstwa Jana Krzysztofa Preußlera. Uwagę zwracały kamienne epitafia, naturalnej wielkości, umieszczone za ołtarzem: Wiganda von Gersdorfa i jego małżonki Katarzyny Magdaleny. Cennym zabytkiem była również ambona zdobiona figurami czterech Ewangelistów jak i bogata łoża z herbami Gersdorfów. W okresie powojennym kościół popadł w całkowitą ruinę. Część cennych obiektów stanowiących wyposażenie zaginęła. Do Muzeum Narodowego w Wrocławiu trafiło epitafium Heleny von Gersdorf.

⁴² W. Bena, *Polskie Górne Łużyce*, Zgorzelec 2003, s. 354.

SZYSZKOWA (GÓRNA, DOLNA)

- Zespół dworski - Szyszkowa Dolna
- Zespół pałacowo-parkowy - Szyszkowa Górna
- Młyn - Szyszkowa Górna

Zespół dworski w Szyszkowej Dolnej znajduje się na wysokiej skarpie nad rzeką i drogą. Obecnie z założenia pozostały tylko dwa obiekty, są to budynki mieszkalno-gospodarcze (na ilustracji jeden z nich) pełniące nadal swoje funkcje. Pozostałością po obiektach wchodzących w skład zespołu są fundamenty porośnięte roślinnością.

Dwór z XVIII wieku występuje obecnie w postaci całkowitej ruiny. Rozpoznawalne są jedynie jego relikty porośnięte roślinnością. Pałac, który służył jako budynek mieszkalny, w latach 90-tych XX wieku został opuszczony i uległ błyskawicznej dewastacji.

Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem w Szyszkowej Górnej. Pałac istniał już przed 1648 rokiem, gdyż z tego okresu pochodzi wzmianka o pożarze budowli. W II poł. XVII wieku najprawdopodobniej został odbudowany. Obecny kształt pałac zawdzięcza gruntownej przebudowie mającej miejsce w II poł. XVIII wieku. Otrzymał wtedy charakter reprezentacyjnej budowli w stylu barokowego założenia - *entre cour et jardin*. Znaczącą zmianą w

architekturze budowli było dobudowanie na przełomie XIX/XX wieku wschodniego skrzydła. Kolejna gruntowna renowacja obiektu miała miejsce w 1926 roku. Powstało wtedy piętro poddaszowe oraz dach mansardowy. Prace budowlane były także prowadzone wewnątrz pałacu.

Budowla powstawała w dwóch etapach. Pierwotnie pałac założony był na planie litery C, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, podpiwniczony. Całość została nakryta dachem mansardowym czterospadowym. Do fasad bocznych dobudowano dwukondygnacyjne ryzality z mansardowymi, trzyspadowymi dachami. Od strony ogrodu, w elewacji jednokondygnacyjnej, znajdował się portyk kolumnowy zwieńczony tarasem. Wejście do wnętrza budowli znajdowało się za portykiem w głębokim podcieniu.

Elewacja ogrodowa zwieńczona była facjatą z trójkątnym szczytem. Natomiast cały budynek zwieńczony był okrągłym belwederem w kalenicy dachu.

Obecnie oprócz pierwotnej bryły pałacu część integralną stanowi dobudowane wschodnie skrzydło, stanowiące łącznik pomiędzy pałacem a oficyną mieszkalną. Skrzydło jest założone na planie prostokąta, dwukondygnacyjne z użytkowym poddaszem, przykryte trzyspadowym dachem. Do jego wschodniej części przylega jednokondygnacyjna przybudówka.

Majątek wraz pałacem do II wojny światowej pozostawał w rękach rodu von Rex. Po wojnie pałac został przejęty przez Państwo Polskie, przekazany spółdzielni rolniczej, która z czasem przekształciła się w PGR. W latach 60-tych XX wieku w budynku mieściła się szkoła, potem mieszkania pracowników PGR-u oraz pomieszczenia biurowe.

Obecnie w skład folwarku wchodzi następujące obiekty:

- Obora z częścią mieszkalną - XIX/XX w.
- Stajnia z wozownią w wschodnim skrzydle pałacu - II poł. XVII w.
- Budynek mieszkalno-gospodarczy - I poł. XIX w.
- Spichlerz - 1916 r.
- Budynek mieszkalno-gospodarczy - pocz. XX w.
- Kuźnia, warsztat - 1921 r.
- Wieża ciśnień - 1923 r., ruina.

Młyn w Szyszkowej Górnej. Fundatorami młyna byli właściciele Szyszkowej. Nad portalem znajduje się kamienna tablica z inskrypcją i godłami rodziny von Döbschitz (patrz: przypis) i von Nostitz⁴³. Młyn wodno-turbinowy został wybudowany nad Kwisą w 1702 roku. Wówczas właścicielem majątku był już ród von Mesenau⁴⁴. Najprawdopodobniej budowa młyna rozpoczęła się jeszcze w 1700 roku, wówczas

Karol Abraham von Döbschitz zawarł umowę z krewnymi ze Smolnika dotyczącą budowy młyna. Mieszkańcy Szyszkowej odtąd nie musieli mleć w Smolniku, lecz wyłącznie w nowym młynie⁴⁵. Młyn początkowo był dzierżawiony. W 1742 roku obiekt zakupił młynarz Dietrich, później znajdował się w posiadaniu miejscowych rodów: von Zastrow, von Rex.

Oprócz mielenia mąki, w tutejszym młynie wypiekano chleb, bułki, a także prowadzono sprzedaż alkoholu. Przed II wojną światową młyn należał do Haina, obecnie znajduje się w rękach prywatnych.

⁴³ Inskrypcja głosi, że fundatorami założenia byli właściciele Szyszkowej Górnej - Karol Abraham von Döbschitz oraz jego żona, Julianna Elżbieta z domu von baronowa von Nostitz z zamku Czocho

⁴⁴ Akt sprzedaży wsi jest datowany na 1 listopada 1701 roku.

⁴⁵ W. Bena, *Polskie Górne Łużyce*, Zgorzelec 2003, s. 437.

ŚWIECIE

- Zamek
- Kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Zamek w Świeciu został wybudowany na gnejsowej skale najprawdopodobniej przez Henryka I Jaworskiego⁴⁶. Pierwsza informacja dotycząca budowy pochodzi z dokumentu księcia Henryka Jaworskiego z 14 września 1329 roku, który poświadcza oddanie części posiadłości górnołużyckich Janowi Luksemburskiemu, w tym również Świecia.

Zamek przeszedł kilka pożarów. Jeden z historyków (Bergmann) podaje, iż 1431

roku husyci po splądrowaniu Leśnej i Giebułtowa spalili także zamek. Niepowetowaną stratą dla badaczy historii zamku był pożar w 1527 roku, podczas którego spłonęło archiwum wraz z cenną dokumentacją źródłową. Po pożarze zamek został przebudowany i powiększony, a podczas wojny trzydziestoletniej umocniono mury. Od 1760 roku zamek był nie zamieszkały. Kolejny pożar wybuchł w 1820 roku. Z przylegającego do zamku browaru ogień przeniósł się na budowlę. Ocalały tylko niektóre pomieszczenia. W późniejszym czasie urządzono w nich gospodę, a w sporadycznych przypadkach wykorzystywano ją jako więzienie. Zamek z czasem popadł w całkowitą ruinę.

Zamek był w posiadaniu wielu arystokratycznych rodów. W dokumencie z 1835 roku jako pana zamku podaje się Henryka von Üchtritz. Należał także do Daniela von Loeben, do Joanny Wiktorii, do feldmarszałka Jakuba Henryka Flemminga, następnie do Jana Kazimierza Rayskiego, czy też do Wolfa Adolfa von Gersdorf z Pobiednej. Ostatnim właścicielem zamku przed I wojną światową był Ernest von Gütschow, który zamierzał zrekonstruować obiekt. Zabudowania na dziedzińcu zamkowym miały zostać przekształcone w kwatery myśliwskie. Plany te przerwał wybuch I wojny światowej. W rok po jej wybuchu, w 1915 roku, część nie zabezpieczonych murów zamku uległa zawaleniu.

Zamek posiadał nieregularnie owalny kształt o długości ok 27 m i szerokości 11 m. W skład założenia zamkowego wchodziły: wieża, budynek mieszkalny w części północno-zachodniej, kaplica i dziedziniec w części wschodniej. W czasach nowożytnych zbudowano we wschodniej części budynek mieszkalny. Całość umocniona była obwodowym murem obronnym, z bramą od strony zachodniej i fosą, a od południa przylegało do niego podzamecze. Materiałem budowlanym zamku był kamień gnejsowy, natomiast sklepienia wykonano w cegle.

⁴⁶ Niektórzy badacze wskazują iż budowniczym był zięć Władysława Łokietka, książę świdnicki Bernard. Teza ta nie jest poparta żadnymi dowodami. [w:] *Z biegiem Kwisy. Przyroda i człowiek*, W. Bena, A. Paczos, Lubiąż 2009, s. 72.

Stan ruin pozwala na odczytanie pierwotnego założenia. Ocalała bowiem przeważająca część gotyckich murów obwodowych również wieża z pomieszczeniem mieszkalnym z czytelnymi podziałami oraz fragmentami sklepień, zdewastowany nowożytny dom mieszkalny, kaplica i resztki budynków gospodarczych.

Od 1999 roku obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Nowi właściciele prowadzą prace remontowo-budowlane. Obecnie przeprowadzono badania archeologiczne. Mury zamku są sukcesywnie odbudowywane z wykorzystaniem oryginalnych technik budowlanych zgodnych z wytycznymi konserwatorskimi. Zamek w przyszłości ma zostać udostępniony turystom. W części zamkowej powstanie muzeum prezentujące m.in. materiał ceramiczny odnaleziony podczas wykopalisk archeologicznych oraz zbiory własne. Natomiast w pomieszczeniu gospodarczym w planach jest uruchomienie karczmy.

Kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa.

Przypuszcza się, iż kościół w Świeciu istniał już w XII wieku. Natomiast pierwsze wzmianki źródłowe na temat istnienia świątyni pochodzą z 1346 roku. Pierwotnie patronem kościoła był św. Mikołaj - chroniący kupców i przewoźników. W 1536 roku ówczesny właściciel Świecia, Hans IV von Üchtritz zaprowadza w Świeciu luteranizm. Pierwszym znanym ewangelickim duchownym

działającym w Świeciu był ordynowany w 1542 roku Benedykt Kina (Kuno) ze Zgorzelca. Podczas wojny trzydziestoletniej kościół uległ zniszczeniu. Wojska urządziły sobie w świątyni stajnię. Poważnie uszkodzony kościół wymagał przeprowadzenia drogiego remontu. Na ten cel mieszkańcy pożyczili w 1649 roku od mieszczan leśniańskich pieniądze. W 1669 roku wybudowano wieżę, natomiast gruntowna przebudowa miała miejsce w 1683 roku pod kierunkiem Jana Heubauma z Giebułtowa. Obiekt poszerzono, podwyższono oraz postawiono po raz kolejny wieżę. Kościół był wielokrotnie remontowany w 1732, 1778, 1803, 1823 roku. Świątynia została wzbogacona w 1805 roku o zegar, a w 1824 roku o nowe organy wykonane przez organmistrza Schinka z Jeleniej Góry.

Kościół jest budowlą orientowaną, murowaną z kamienia, wybudowaną na planie czworoboku z wieloboczną absydą od wschodu. Trzynawowy korpus nakryty jest stropem kasetowym, o polach ozdobionych portretowymi przedstawieniami przodków Chrystusa. Wnętrze wypełniają kondygnacje empor o balustradach ozdobionych przedstawieniami scen ze Starego i Nowego Testamentu. Na ścianach zewnętrznych zachowały się epitafia i rycerskie płyty nagrobne m.in.: Antoniego von Üchtritz, porucznika Meurera. W latach 1708-1712 w sąsiedztwie kościoła wybudowano plebanię (spalona, obecnie ruina) oraz szkołę, która obecnie już nie istnieje.

STANKOWICE

- Kościół filialny p.w. Matki Boskiej Bolesnej

Kościół filialny p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Stankowicach po raz pierwszy wymieniony został w 1346 roku, podlegał wówczas dziekanowi zawidowskiemu. Budowa świątyni przebiegała etapami. Najstarsza część sklepiona krzyżowo-żebrowo, pochodzi najprawdopodobniej z I poł. XIV wieku. Do niej w latach 1606-1611 dostawiono prezbiterium, a w 1743 od zachodu wybudowano jednonawowy korpus. W 1803 roku została odnowiona wieża kościelna. Warto

zwrócić uwagę, iż kościół ten - jako pierwszy w powiecie lubańskim - otrzymał oświetlenie elektryczne w 1908 roku. Na zewnętrznym murze znajdują się epitafia z XVI i XVIII wieku. Wewnątrz kościół posiadał malowany drewniany ołtarz, który powstał najprawdopodobniej w latach 1570-1572. Ołtarz był poddany renowacji, obecnie znajduje się w muzeum w Keisertrutz w Görlitz.

SUCHA

Zamek Czocho

Zamek Czocho. Jednym z najbardziej znanych obiektów zabytkowych w okolicy jest zamek Czocho. Najstarsza wzmianka związana z zamkiem znajduje się w dokumencie z 1329 roku, który dotyczy sprzedaży przez Henryka I Jaworskiego okręgu zgorzeleckiego królowi Czech Janowi Luksemburskiemu. Dokument stwierdza, iż zamki Czocho (Cayhow) i Świecie (Sweta) pozostają w rękach księcia jaworskiego.

Badacze mają wątpliwości co do jednoznacznego ustalenia budowniczego warowni. Wśród nich wymienia się: Henryka I Jaworskiego, króla czeskiego Wacława, Askańczyków z Brandenburgii czy też Bibersteinów z Frydlantu. Równie ciekawa jest etymologia nazwy zamku, która na przestrzeni dziejów różnie brzmiała: Caychow (1329), Zachow (1337), Schochaw (1413), Schachow (1415), Schocha (1592), Schochauburg (XVIII w.), Tschocha (1821), Tzschocha (1922).

Zamek miał wielu właścicieli, jako pierwszych udokumentowanych w 1389 roku wymienia się Wacława i Bernarda von Dohna (Donin), następnie Henryka Renkera, Hartunga von Klüxa. W 1453 roku właścicielem Czochoy był Kaspar von Nostitz. W 1703 roku zamek zakupił Johan Hartwig von Üchtritz, ostatnim właścicielem zamku był Ernest von Gütschow.

Najstarsze mury zamkowe wzniesiono w I ćw. XIV wieku (może nawet w k. XIII wieku). Pomimo późniejszych przekształceń nadal są czytelne w obrębie dzisiejszego założenia. Pierwotnie zamek miał kształt wydłużonego trapezu. Składał się z wieży mieszkalnej zlokalizowanej w północnej części murów obronnych, które otaczały od wschodu i południowo-zachodu dziedziniec. W południowo-zachodnim narożniku umiejscowiony był okrągły donżon. Brama na dziedziniec znajdowała się w zachodniej kurtynie, natomiast od strony południowej zamek otaczała fosa. Założenie zostało gruntownie przebudowane, gdy właścicielem Czochoy został Johann von Nostitz. Wówczas do wieży mieszkalnej od południowej strony dobudowano nowy budynek pałacowy. Na portalu od strony dziedzińca wewnętrznego widnieje data 1557 rok. Pojawiły się nowe elementy w stylu renesansowym: sklepienia, portale, obramienia. Przebudowano także wnętrza wieży mieszkalnej. Ok. 1570 roku przy wschodnim murze powstał kolejny budynek (w jednym z jego pomieszczeń poniżej poziomu dziedzińca zachodniego urządzono w 1649 roku kaplicę). Podczas kolejnej rozbudowy wzniesiono mur zewnętrzny od strony południowej, z półokrągłą basztą oraz basteję dziobową w narożniku południowo-wschodnim. W III ćw. XVI wieku wzniesiono budynek bramny i prowadzący do niego niższy most. Ok. 1640 roku powstał budynek w bezpośrednim sąsiedztwie wieży. W nim urządzono sień i przerzucono przez fosę drewnianą kładkę (obecnie most wysoki). Na terenie podzamecza urządzono ogród.

W 1793 roku wybuchł pożar, który zniszczył w całości dachy, oraz częściowo wnętrza. Po pożarze dokonano przebudowy, szczegóły jej przebiegu nie są znane. Fotografie z przełomu XIX/XX wieku pokazują, iż budynki zamkowe przykryto mansardowymi dachami. W latach 1910-1914 miała miejsce kolejna przebudowa, która zatarała pierwotny charakter założenia. Ówczesny właściciel Ernest von Gütschow zlecił architektowi Bodo Ebhardtowi rekonstrukcję zamku według ryciny z 1703 roku. Jego koncepcja architektoniczna tylko w części uwzględniała historyczno-artystyczne realia związane z lokalną tradycją budowlaną. W rezultacie powstała budowla eklektyczna, łącząca w sobie elementy architektury zastanej, konstruowanej w różnych okresach czasowych z elementami neostylowymi począwszy od neogotyku po barok.

Ernest von Gütschow był znanym kolekcjonerem sztuki. Na temat ukrytych na zamku skarbów krążą legendy, trudne do zweryfikowania. Istnieją dowody, iż na zamku znajdowały się m.in. brązowe popiersia wszystkich carów Rosji, kilkaset ikon, kandelabry i nakrycia

stołowe, które po II wojnie światowej zostały z zamku wywiezione⁴⁷. Po wojnie zamek nie posiadał właściciela, chociaż formalnie pieczę nad zamkiem sprawowało Starostwo Powiatowe w Lubaniu. W 1952 roku zamek został przejęty przez wojsko, które dbało o należyty stan obiektu. W latach 50-tych na jego konserwację przeznaczono kwotę 2 mln ówczesnych złotych⁴⁸. Do 1996 roku znajdował się tutaj Wojskowy Dom Wypoczynkowy. We wrześniu 1996 roku przejęła go Wojskowa Agencja Mieszkaniowa.

Zamek Czochoa był wykorzystywany jako niepowtarzalna sceneria w wielu polskich realizacjach filmowych m.in.: *Gdzie jest generał*, *Misja*, *Dolina Szczęścia*, *Kontusze i rapiery*, *Placек pełen przygód*, *Wiedźmin*, *Tajemnica twierdzy szyfrów*.

WOLIMIERZ

- Kościół Wniebowzięcia NMP

Kościół Wniebowzięcia NMP powstał w wyniku interwencji mieszkańców wsi. Początkowo uczęszczali oni do kościoła w Pobiednej, ale dynamiczny rozwój Wolimierza sprawił, że jego właściciel - Grzegorz Meuer, zgodził się poprzeć lokalną społeczność i wyjednał od elektora Jana Jerzego II zezwolenie na budowę świątyni ewangelickiej. Działania te znalazły także wsparcie kolejnych właścicieli Wolimierza - rodu von Loeben, którzy

ofiarowali materiał oraz ok. 400 talarów na budowę. Pozostałą sumę pieniędzy musieli zebrać sami mieszkańcy. Kościół został wyświęcony w 1668 roku. Wkrótce potem stał się celem pielgrzymek protestantów śląskich, które trwały do 1741 roku. W latach 60-tych XIX wieku drewniany kościół gruntownie przebudowano. Podczas I wojny światowej zbór utracił na rzecz armii pruskiej dwa dzwony. Najstarszy pochodził z 1742 roku.

⁴⁷ J. Skowroński, *Skarby Trzeciej Rzeszy. Tajemnice Zamku Czochoa*, Warszawa 2003.

⁴⁸ W. Beną, A. Paczos, *Z biegiem Kwisy. Przyroda i człowiek*, Lubią 2009, s. 65.

ZŁOTNIKI LUBAŃSKIE

- Kościół p.w. Świętego Józefa (obecnie filialny św. Józefa Oblata)
- Ratusz
- Kamienna Szubienica

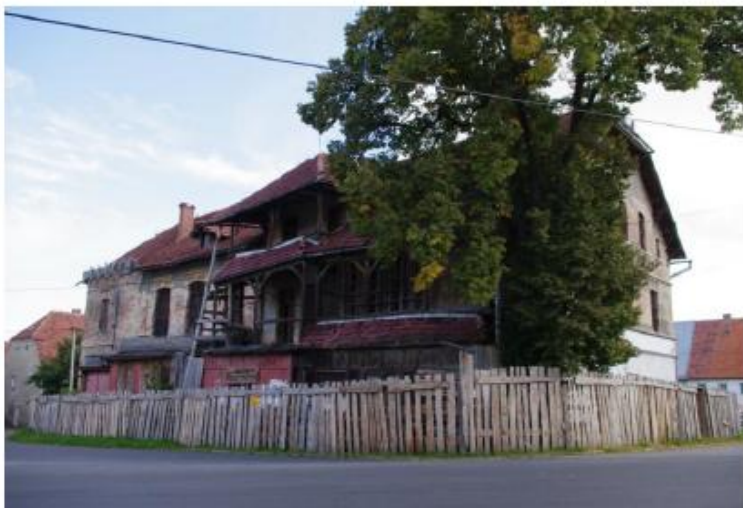

absydą. Nawa kryta dwuspadowym dachem. Od strony zachodniej znajduje się niewysoka kwadratowa wieża, nakryta namiotowym daszkiem. Wystrój wnętrza pochodzi z lat odbudowy oraz drugiej połowy XX wieku. Pamiątki pierwotnego wyposażenia nie ocalały.

Kościół p.w. Świętego Józefa wzniesiony został w 1685 roku po uzyskaniu zezwolenia elektora saskiego Jana Jerzego III. W 1694 roku podlegał luteriańskiemu duchownemu ze Stankowic, a od ok. 1700 roku złotnickiemu duchownemu. W 1834 roku pożar całkowicie zniszczył świątynię. Budowla została odbudowana w latach 1835-1839, a w 1845 roku dobudowano wieżę kościoła.

Kościół to budowla jednonawowa, orientowana, z prezbiterium zakończonym

Ratusz. Na terenie rynku w 1835 roku został wybudowany ratusz w miejsce obiektu, który spłonął w 1834 roku. Nowy, murowany ratusz wyróżnia się drewnianymi krużgankami, werandami i dobudówkami. Całość przykryta jest czterospadowym dachem z lukarnami. Budynek ratusza był wykorzystywany jako: spichlerz, magazyn, restauracja i hotel, sklep, a nawet remizę.

Kamienna Szubienica znana także pod nazwą Szubienica Stankowicka lub Czoszańska znajduje się na wzgórzu 348 m n.p.m. niedaleko Złotnik Lubańskich. Szubienica funkcjonowała już prawdopodobnie od I poł. XVI wieku, gdy ówczesny pan Czochoy Hans von Nostitz uzyskał pozwolenie od Ferdynanda Habsburga do sprawowania sądownictwa w swoich dobrach. Pierwotnie szubienica była drewniana,

później powstała murowana w kamieniu, w kształcie cylindra o średnicy ok. 6 m i wysokości 3,5 m⁴⁹.

Na miejscu, gdzie znajduje się szubienica, wykonywano liczne egzekucje. W 1617 roku łamano kołem Jerzego Proxa - kowala z zamku Czochoa za kradzież, 1651 roku ścięto mieczem Krzysztofa Herbstena z Giebultowa, który zabił Jakuba Neumanna, w 1707 i 1798 roku dokonano egzekucji na dwóch dzieciobójczyniach. Za kradzież wykonano wyrok na Janie Gottliebie Woltenbergu i Annie Feisert. Ostatni wyrok śmierci miał miejsce w 1756 roku. Podczas Wiosny Ludów okoliczni chłopcy próbowali zniszczyć szubienicę. W 1909 roku w pobliżu szubienicy wykopano szczątki ludzkie. Niektóre z nich zostały umieszczone w gospodzie „Pod Zielonym Drzewem” w Złotnikach (wg. innych badaczy w stankowickiej karczmie).

Podczas budowy ośrodka konferencyjno-wypoczynkowego „Złoty Sen” w latach 1971-1975, szubienica została przebudowana i otrzymała formę „średniowiecznego zameczka” zwanego także „basztą”. Rozebrano filary, nadbudowano dwie kondygnacje, zakończone blankami, a do głównego korpusu dodano mniejszą wieżę ze schodami oraz ganek na planie podkowy z tarasem. Pierwotny materiał kamienny stanowi integralną część „baszty”, odznacza się jako mur z ciemniejszych i mniej regularnie obrobionych kamieni. Obecnie znajduje się w rękach spółki Eltur-Global.

7.2. Zabytki archeologiczne

Na terenie miasta i gminy znajduje się 58 stanowisk archeologicznych w tym 12 na terenie miasta, 46 zlokalizowanych jest na terenie pozostałych sołectw. Cztery stanowiska są szczególnie wartościowe i zostały zakwalifikowane do ekspozycji terenowej:

- Grodzisko-zamek w Leśnej
- Zamek Czochoa i szubienica w Stankowicach
- Zamek w Świeciu

⁴⁹ http://www.goryizerskie.pl/?file=art&art_id=155

Stanowiska archeologiczne zlokalizowane na terenie Miasta i Gminy Leśna

L.p.	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Miejscowość	Chronologia i kultura	Nr obszaru AZP
1	1	94	osada	Bartoszówka	późne średniowiecze	81-13
2	1	13	cmentarzysko	Grabiszycy	epoka brązu-halsztat	81-11
3	2	14	śląd osadnictwa	Grabiszycy	okres wpływów rzymskich	81-11
4	3	3	śląd osadnictwa	Grabiszycy	późne średniowiecze	81-11
5	4	1	śląd osadnictwa	Grabiszycy	późne średniowiecze	81-11
6	5	2	śląd osadnictwa	Grabiszycy	późne średniowiecze	81-11
7	6	3	kamień graniczny	Grabiszycy	poł. XIX w.	82-11
8	7	1	kamień graniczny	Grabiszycy	XVII w.	82-11
9	8	2	kamień graniczny	Grabiszycy	poł. XIX w.	82-11
10	9	4	śląd osadnictwa	Grabiszycy	późne średniowiecze	81-11
11	10	5	śląd osadnictwa	Grabiszycy	późne średniowiecze	81-11
12	1	10	śląd osadnictwa	Kościelniki Górne	późne średniowiecze	81-12
13	1	15	śląd osadnictwa	Kościelniki Średnie	późne średniowiecze	80-12
14	2	21	śląd osadnictwa	Kościelniki Średnie	późne średniowiecze	80-12
15	3	22	śląd osadnictwa	Kościelniki Średnie	późne średniowiecze	80-12
16	4	24	osada	Kościelniki Średnie	późne średniowiecze	80-12
17	1	1	grodzisko zamek	Leśna	późne średniowiecze	81-12
18	2	17	śląd osadnictwa	Leśna	wczesne średniowiecze	81-12
19	3	18	śląd osadnictwa	Leśna	wczesne średniowiecze	81-12
20	4	19	skarb	Leśna	okres wpływów rzymskich	81-12
21	5	20	śląd osadnictwa	Leśna	epoka kamienna	81-12
22	6	21	konstrukcje obronne	Leśna	średniowiecze	81-12
23	7	22	cmentarzysko	Leśna	nieokreślona	81-12
24	8	2	osada	Leśna	późne średniowiecze	81-12
25	9	3	śląd osadnictwa	Leśna	późne średniowiecze	81-12
26	10	4	osada	Leśna	późne średniowiecze	81-12
27	11	5	śląd osadnictwa	Leśna	późne średniowiecze	81-12
28	12	6	śląd osadnictwa	Leśna	późne średniowiecze	81-12
29	1	4	skarb	Miłoszów	okres rzymski	82-11
30	1	1	osada	Pobiedna	XIV-XV w.	83-12
31	2	2	osada	Pobiedna	XIV-XV w.	83-12
32	1	11	śląd osadnictwa	Smolnik	średniowiecze	81-11
33	2	12	konstrukcje obronne	Smolnik	średniowiecze	81-11

34	1	11	śląd osadnictwa	Stankowice	późne średniowiecze	81-12
35	2	12	osada	Stankowice	późne średniowiecze	81-12
36	3	15	szubienica	Stankowice	wczesne średniowiecze	81-12
37	4	16	Zamek Czocha	Stankowice	późne średniowiecze	81-12
38	5	26	śląd osadnictwa	Stankowice	neolit	81-12
39	1	31	śląd osadnictwa	Szyszkowa	epoka kamienia	80-12
40	2	32	śląd osadnictwa	Szyszkowa	średniowiecze	80-12
41	3	27	śląd osadnictwa	Szyszkowa	późne średniowiecze	80-12
42	4	25	osada	Szyszkowa	późne średniowiecze	80-12
43	5	23	śląd osadnictwa	Szyszkowa	późne średniowiecze	80-12
44	6	26	śląd osadnictwa	Szyszkowa	późne średniowiecze	80-12
45	1	1	zamek	Świecie	XIII-XVIII w.	82-12
46	2	5	śląd osadnictwa	Świecie	okres wpływów rzymskich	82-12
47	3	6	śląd osadnictwa	Świecie	okres wpływów rzymskich	82-12
48	4	7	nieokreślona	Świecie	średniowiecze	82-12
49	5	2	śląd osadnictwa	Świecie	późne średniowiecze	82-12
50	1	9	skarb	Wolimierz	okres wpływów rzymski	82-12
51	2	3	osada	Wolimierz	późne średniowiecze	83-12
52	1	92	śląd osadnictwa	Zacisze	późne średniowiecze	81-13
53	2	93	osada	Zacisze	późne średniowiecze	81-13
54	1	95	osada	Złoty Potok	późne średniowiecze	81-13
55	2	96	śląd osadnictwa	Złoty Potok	późne średniowiecze	81-13
56	3	97	osada	Złoty Potok	późne średniowiecze	81-13
57	4	98	osada	Złoty Potok	późne średniowiecze	81-13
58	5	99	osada	Złoty Potok	późne średniowiecze	81-13

7.3. Historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne wsi

Na terenie gminy miejsko-wiejskiej Leśna znajdują się trzy historyczne układy urbanistyczne (*łac. urbanus* – miejski) objęte ochroną prawną - wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Odnoszą się one do założeń miejskich istniejących lub takich, które utraciły prawa miejskie (Pobiedna, Złotniki Lubańskie). Wszelkie przedsięwzięcia mogące mieć wpływ na zewnętrzny wygląd układu powinny odbywać się zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi. Podstawowymi dokumentami zawierającymi wskazania chroniące *wartości zabytkowe* historycznego układu urbanistycznego są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Historyczne układy urbanistyczne

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Nr. rejestru	Data wpisu
1	Leśna	Układ urbanistyczny miasta	131/375	25.11.1956
2	Pobiedna	Historyczny ośrodek miasta Pobiedna - układ urbanistyczny	119/513	01.12.1958
3	Złotniki Lubańskie	Stare Miasto - układ urbanistyczny	127/1945	17.05.1968

Pozostałe historyczne układy odnoszą się do układów ruralistycznych (łac. *ruralis - wiejski*), w których zachowane zostały składniki naturalne i kulturowe⁵⁰ wsi będące świadectwami jej historii i przemian przestrzennych. Wymagania ochronne w stosunku do historycznych układów wsi i środki ich realizacji są podobne, jak w *historycznych układach urbanistycznych*. Na terenie gminy występuje 12 układów ruralistycznych: Bartoszówka, Grabiszycy, Kościelniki Górne, Kościelniki Średnie, Miłoszów, Pobiedna, Smolnik, Stankowice, Szyszkowa, Świecie, Wolimierz, Zacisze⁵¹.

7.4. Strefy ochrony konserwatorskiej

Strefy ochrony konserwatorskiej zostały wyznaczone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Leśna.

Strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” określono dla obszaru obejmującego historyczny, czytelny układ przestrzenny, wyróżniający się wartością i wysokim stopniem zachowania historycznie ukształtowanej struktury oraz wypełniony oryginalną i mało przekształconą zabudową historyczną. Strefa ochrony konserwatorskiej „A” została wyznaczona w miejscowościach: Leśna, Grabiszycy Dolne, Górne, Średnie, Kościelniki Górne i średnie, Pobiedna, Stankowice, Szyszkowa, Świecie, Wolimierz oraz Złotniki Lubańskie.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej - teren objęty pośrednią ochroną konserwatorską. Obszar obejmuje czytelne, lecz nie dominujące historyczne zagospodarowanie, charakterystyczne w skali lokalnej; częściowo wypełniony oryginalną lub przekształconą zabudową historyczną z możliwymi ubytkami lub uzupełnieniami nową zabudową. Strefę „B” wyznaczono w miejscowościach: Leśna, Miłoszów, Pobiedna.

Strefy „K” ochrony krajobrazu wyznaczone zostały dla obszarów naturalnego krajobrazu integralnie związanego z zespołami zabytkowymi, bądź dla obszarów o istotnych walorach krajobrazowych, stanowiących o tożsamości kulturowej i historycznej. Strefę „K” wyznaczono w miejscowościach: Bartoszówka, Grabiszycy (Dolne, Górne, Średnie), Miłoszów, Pobiedna, Smolnik, Stankowice, Szyszkowa, Świecie, Wolimierz, Zacisze, Złotniki Lubańskie, Złoty Potok, Leśna.

⁵⁰ Składniki naturalne: ukształtowanie terenu, wody, skupiska roślinne oraz drzewa samotnicze wartościowe z punktu widzenia historycznego, przyrodniczego lub wizualnego itp.; składniki kulturowe: rozplanowanie wsi i podziały gruntów, ciągi komunikacji kołowej i pieszej, układ zagród i ich zabudowa, budowle i miejsca użyteczności społecznej.

⁵¹ Wykaz obszarów wyznaczonych zgodnie z art.7 ustawy z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Strefa ochrony archeologicznej „W” obejmuje stanowiska archeologiczne wyeksponowane w terenie. Obiekt, dla którego wyznaczono strefę, wykluczony jest z wszelkiej działalności inwestycyjnej, która mogłaby naruszyć jego specyficzną formę. Przedsięwzięcia o charakterze rewaloryzacyjnym (odtworzenie pierwotnego kształtu), czy inne prace rekultywacyjne lub adaptacyjne podejmowane na obszarze stanowiska objętego ww. strefą powinny uzyskać akceptację służb konserwatorskich i być prowadzone pod ich ścisłym nadzorem, po wydaniu stosownego pozwolenia. Strefę „W” wyznaczono m.in. w Leśnej (grodzisko, Stare Miasto), Zamek Czocha w Stankowicach, średniowieczny zamek w Świeciu.

Strefę obserwacji archeologicznej „OW” wyznaczono dla wsi o wczesnej metryce historycznej czy intensywnego osadnictwa średniowiecznego. Strefa „OW” wyznaczono w sołectwach: Bartoszkówka, Grabiszycze (Dolne, Górne, Średnie), Kościelniki (Górne, Średnie), Miłoszów, Pobiedna, Smolnik, Stankowice, Szyszkowa, Świecie, Wolimierz, Zacisze, Złotniki Lubańskie, Złoty Potok, Miasto Leśna.

7.5. Obiekty przyrodnicze i obszary cenne pod względem kulturowym

Gmina miejsko-wiejska Leśna zlokalizowana jest na obszarze niezwykle cennym pod względem przyrodniczym. W celu ochrony tego krajobrazu wyznaczono obiekty i obszary, w których obowiązują zasady mające na uwadze ich ochronę.

7.5.1. Parki pałacowe, dworskie, krajobrazowe, obszary leśne

Jedną z integralnych części siedzib rodowych były parki. Powstawały one przy dworach, pałacach, zamkach. Zazwyczaj wykorzystywano naturalne położenie terenu oraz miejscowe gatunki roślin i drzew. Jednym z najbardziej popularnych stylowo parków były parki o charakterze krajobrazowym jak również mniejsze złożenia powstające w bezpośrednim sąsiedztwie obiektu rezydencjonalnego. Parki należące do zespołów pałacowych, dworskich czy zamkowych w większości objęte są ochroną konserwatorską. Należą do nich:

- **Park podworski w Leśnej** o powierzchni 1,3 ha, położony w północnej części miasta, w pobliżu drogi wylotowej do Lubania. Południowa część parku posiada ciekawe grupy drzew oraz dobrze zachowane głównie drzewa liściaste. Część północna parku natomiast jest zdewastowana i zdziczała, brak jest też w tej części parku starodrzewia. Od strony zachodniej park przylega do Kwisy, od której oddzielony jest skarżą.
- **Park krajobrazowy w Kościelnikach Górnych** powstał w II poł. XIX wieku w oparciu o naturalnie ukształtowany teren.
- **Park podworski w Grabiszycach Dolnych** o powierzchni 2,3 ha.
- **Park pałacowy w Grabiszycach Średnich** o powierzchni 1,5 ha.
- **Park podworski w Grabiszycach Górnych** o powierzchni 5,5 ha.
- **Obszar leśny wokół Zamku Czocha** stanowi od strony północnej, wschodniej i zachodniej część lasów otaczających jeziora: Leśniańskie i Złotnickie. W obrębie murów zamku występują dwa punkty widokowe. Zgodnie z inwentaryzacją obiektów i walorów turystyczno-krajobrazowych na terenie otoczonym murami występują pojedyncze wiązy górskie, jesiony i lipy, o wieku 110 do 210 lat. Natomiast tereny nad jeziorem porośnięte są drzewostanem znacznie młodszym -

70-80 letnim. Gatunkiem dominującym jest lipa drobnolistna (40%) i klon pospolity (30%).

- **Park podworski w Smolniku** o powierzchni 2,28 ha, położony w północno-wschodniej części wsi, przy lokalnej drodze. Obiekt położony jest na płaskim terenie w dolinie Kwisy. Większy zespół zieleni znajduje się w północnej części obiektu. Drzewostan parku jest zróżnicowany pod względem gatunkowym. Drzewostan liściasty jest 110-150 letni, natomiast iglasty 70-90 letni.
- **Park przy zamku w Świeciu** o powierzchni 1,0 ha, położony jest przy drodze Świeradów-Zdrój-Leśna, na wzniesieniu wcinającym się w dolinę rzeki. Drzewostan liściasty parku w 70% stanowi wiąz górski, pozostałe drzewa to klon jawor i niewielkie ilości lipy drobnolistnej. W parku występują drzewa o cechach pomników przyrody.
- **Park podworski w Świeciu Górnym** o powierzchni 2,6 ha, położony jest w południowej części wsi. Park jest zdewastowany.
- **Park podworski w Szyszkowej Górnej.**
- **Park krajobrazowy w Pobiednej** o powierzchni 6,67 ha położony jest na stoku wzniesienia w północno-wschodniej części wsi. Drzewostan głównie liściasty - 120-140 letni dobrze zachowany. Występują również drzewa iglaste. W zespole ogrodowym występuje bogaty zestaw gatunków drzew i krzewów (w sumie 25 gatunków).

7.5.2. Pomniki przyrody

Na terenie gminy znajduje się 14 pomników przyrody w tym 12 pomników przyrody ożywionej oraz 2 nieożywionej.

L.p.	Nr. rej.	Nazwa	Lokalizacja	Podstawa prawna
1	552	Choinka kanadyjska <i>Tsuga cana-densis</i>	Leśna, ul. Świerczewskiego 42, 750 m w kierunku Miłoszowa (w parku obok przedszkola, przy ogrodzeniu) dz. nr 387	Rozporządzenie nr 20/94 Wojewody Jeleniogórskiego z dnia 13.05.1994 r. (Dz.U.Woj.Jeleniogórskiego nr 21 poz. 116 z 25.05.1994)
2	550	Cyprysyk groszkowy <i>Chamecyparis pisifera</i>	Leśna, ul. Świerczewskiego 42, 750 m w kierunku Miłoszowa (w parku obok przedszkola – 12 m od części narożnej budynku obok piaskownicy), dz. nr 837	
3	554	Sosna wejmutka <i>Pinus strobus</i>	Leśna, ul. Świerczewskiego 42, 750 m w kierunku Miłoszowa (w parku obok przedszkola - 25 m od części narożnej budynku), dz. nr 837	
4	555	Buk pospolity <i>Fagus sylvatica</i>	Leśna, ul. Świerczewskiego 42, 750 m w kierunku Miłoszowa (w parku obok przedszkola - 25 m od części narożnej budynku), dz. nr 837	
5	553	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Leśna, ul. Świerczewskiego 42, 750 m w kierunku Miłoszowa (w parku obok przedszkola, w narożniku ogrodzenia, 80 m od budynku, 2,5 m od ulicy) dz. nr 837	

6	544	Cis pospolity <i>Taxus baccata</i>	Leśna, ul. Świerczewskiego 4, z Rynku 50 m w kierunku Miłoszowa, między wejściami 4C i 4D, dz. nr 792/3	
7	558	Cis pospolity <i>Taxus baccata</i>	Stankowice - ogród z kamienną altaną przed wejściem (50 m) od zamku Czocha (po prawej stronie) dz. nr 1/3	
8	562	Bluszcz pospolity <i>Hedera helix</i>	Stankowice wschodnia część parku. Przy zamku Czocha, na wysokości drugiej przypory od strony północnej, dz. nr 1/3	
9	557	Miłorząb dwuklapowy, miłorząb japoński <i>Ginkgo biloba</i>	Stankowice - ogród z kamienną altaną przed wejściem (50m) od zamku Czocha (po prawej stronie) dz. nr 1/3	
10	556	Lipa szerokolistna <i>Tilia platyphyllos</i>	Stankowice - ok. 2 km od Leśnej, 250 m od stacji paliw, 750 m od zamku Czocha (po prawej stronie na ostrym zakręcie drogi) dz. nr 604/15	
11	545	Klon jawor <i>Acer pseudoplatanus</i>	Leśna - ul. Kościuszki 9, przy Gimnazjum w narożniku ogrodzenia (mur i siatka) 20 m od budynku szkoły, dz. nr. 710	
12	548	Dąb czerwony <i>Quercus rubra</i>	Leśna - ul. Świerczewskiego 14, 350 m w kierunku Miłoszowa (w parku obok byłego złołka, przy ogrodzeniu i bramie posesji) dz. nr 795/37	
13	87/767	Skała bazaltowa - stożek wulkaniczny Stożek Perkuna	Smolnik - ok. 2,3 km na południowy zachód od stacji kolejowej Lesna, na górze Ciasnotą, dojście od kolonii Murowaniec, dz. nr 502	Rozporządzenie nr 19/94 Wojewody Jeleniogórskiego z dnia 13.05.1994 r. (Dz. U. Woj. Jeleniogórskiego nr 21 poz. 115 z 25.05.1994 r.)
14	88/768	Skała bazaltowa - stożek Światowida	Miłoszów - ok. 3 km na południowy zachód od stacji kolejowej Leśna, na górze Wysoka Stróża 700 m na południe od Stożka Perkuna, dojście ścieżką rowerową Miłoszów-Grabiszycze - ok. 1,7 km, dz. nr 1029	Rozporządzenie nr 19/94 Wojewody Jeleniogórskiego z dnia 13.05.1994 r. (Dz.U.Woj.Jeleniogórskiego nr 21 poz. 115 z 25.05.1994 r.)

7.5.3. Obszary chronione

Na terenie gminy występują obszary prawnie chronione:

- Obszar chronionego krajobrazu stanowiący zalew leśniańsko-złotnicki obejmujący najbliższe otoczenie najcenniejszych pod względem krajobrazowym i przyrodniczym terenów Kwisy w rejonie miasta Leśna i wsi Stankowice, Złotniki Lubańskie i Złoty Potok. Obszar chronionego krajobrazu w całości wchodzi w skład planowanego Leśniańsko-Złotnickiego Parku Krajobrazowego.
- Specjalne obszary Ochrony Siedlisk Natura 2000 „Sztolnie w Leśnej”, „Łąki Gór i pogórza Izerskiego”.

Obszary wskazane do objęcia ochroną prawną:

- Przelomowy odcinek Kwisy (obręb Leśna, Kościelniki Górne i Stankowice).
- Kompleks Leśny i Dolina Potoku Bruśnik (obręb Leśna, Stankowice, Świecie).
- Obszar Wulkany (obręb Miłoszów, Smolnik, Grabiszycy Średnie).
- Las Miłoszowski i Góra Dobrzycka (obręb Miłoszów, Świecie).
- Łąki koło Pobiednej (obręb Pobiedna).
- Dolina Grabiszówki (obręb Smolnik).
- Wąwóz Kwisy koło Złotnik Lubańskich (obręb Złotniki Lubańskie i Stankowice).
- Las Bukowy na Górze Liściastej.

7.6. Miejsca ciekawe pod względem historycznym

Na terenie Miasta i Gminy Leśna znajdują się miejsca, które są wartościowe pod względem historycznym. Należą do nich:

Okopy Pandurów - pozostałości dobrze zachowanych okopów z czasów wojny siedmioletniej. Wykopali je tzw. Pandurzy - oddział piechoty bałkańskiej w służbie Habsburgów. W 1758 roku roku na wzniesieniu starły się oddziały austriackie z armią pruską. Grób poległych Pandurów znajdować miał się w pobliżu szczytu wzniesienia.

Sztolnie - powstały podczas II światowej. Wykopane zostały przez więźniów z obozu Gross-Rosen. W kompleksie umieszczono zakłady „Walter” produkujące silniki rakietowe. Budowy nie ukończono. Po wojnie, do lat 80-tych XX wieku, podziemne korytarze służyły jako baza saperów Łużyckiej Brygady Wojsk Ochrony Pogranicza do wysadzania niewypałów zwożonych z Dolnego Śląska.

Obecnie znanych jest dziewięć sztolni. Sztolnie miały prawdopodobnie stanowić jeden kompleks na co wskazują boczne odnogi od głównych korytarzy. Wejścia do trzech sztolni znajdują się przy zakładach „Baworowo S.A.”. Kolejne sześć, zostało wydrążonych tuż za Leśną, przy drodze do Świecia i Pobiednej. Dwa wejścia do sztolni, widoczne z drogi są zakratowane. Natomiast skręcając w lewo przed mostkiem na strumyku, widoczne są cztery następne wejścia do sztolni. Pierwszy jest zabezpieczony kratą, do kolejnych wejście utrudnia woda miejscami sięgająca kolan.

Same sztolnie nie są objęte formą ochrony przyrody, jednak w ich sąsiedztwie występuje obszar chronionego krajobrazu obejmujący najcenniejszy pod względem krajobrazowym i przyrodniczym fragment rzeki Kwisy w rejonie miasta Leśna, Stankowice, Złotnik Lubańskich i Złotego Potoku. Obszar chronionego krajobrazu w całości ma wejść w skład planowanego Leśniańsko-Złotnickiego Parku Krajobrazowego. Historyczno-przyrodniczy kompleks Sztolni w Leśnej, ze względu na licznie zimujące tu nietoperze, został włączony do Europejskiej Sieci Natura 2000. W podziemnych obiektach odnotowano występowanie 8 gatunków nietoperzy w tym: nocka dużego *Myotis myotis*, nocka Bechsteina *Myotis bechsteini* i mopka *Barbastella barbastellus*. Najcenniejszym obiektem spośród sztolni włączonych do sieci Natura 2000, skupiającym największą liczbę osobników, jest sztolnia przy zakładach „Baworowo S.A.”, w której hibernuje ok. 70 nietoperzy⁵².

⁵² <http://natura2000-dolnyslask.pl/menusac/59-sztolniewleśnej.html>

Stożek Światowida - znajduje się na szczycie wzniesienia Wysoka Stróża (427 m n.p.m.) w okolicy Miłoszowa. Jest to dawny wulkan z trzonem lawy zastygłym w jego kominie, czyli miejscu łączącym powierzchnię z wnętrzem ziemi. Uwagę zwraca odsłonięta struktura bazaltu różniąca się wielkością słupów: dolne mają grubsze kolumny, górne zaś drobniejsze.

Stożek Perkuna (Ciasnota) - znajduje się w Grabiszycach Dolnych. Jest on pozostałością mioceńskiego wulkanu z zastygłym czopem lawy o przekroju w kształcie róży bazaltowej. Ze szczytu (400 m n.p.m.) rozciąga się piękna panorama na Góry Izerskie i Karkonosze.

Zapora na Kwisie - znajduje się u wylotu wąskiej przełomowej doliny Kwisy powyżej Leśnej na 97 km od ujścia Kwisy do Bobru. Budowę rozpoczęto 5 października 1901 roku, a uroczystego otwarcia dokonano 5 lipca 1905 roku. Zapora wybudowana według projektu radcy budowlanego Curta Bachmanna z Jeleniej Góry. Długość ciężkiej zapory kamienno-betonowej wynosi 130 m, a szerokość 8 m, szerokość zapory w stopie 38 m. Korpus zapory w górnej części jest zwężony, dzięki czemu obiekt przyjmuje kształt zapory łukowej. Stylowo, budowla jest przykładem eklektyzmu, łączącego neoklasycyźny detal architektoniczny (zwieńczenie korony fryzem arkadowym) z detalem neogotyckim (przy prawym przyczółku wieżyczka neogotycka).

W latach 1905-1907 u podnóża zapory wzniesiono elektrownię wodną. Pierwsze turbozespoły oddano do eksploatacji w 1907 roku, a w rok później dwa następne. Jest to najstarsza zbiornikowa, zawodowa, elektrownia w Polsce. Jej wyposażenie znajduje się w bardzo dobrym stanie. Składa się z 6 turbin typu Francis firmy J. M Voith z 1907 roku oraz współczesnych⁵³.

Zapora wodna w Złotnikach Lubańskich wybudowana została, podobnie jak Leśniańska, według projektu Curta Bachmanna. Zlokalizowano ją na 103 km od ujścia Kwisy, koło Złotnik Lubańskich, powyżej jeziora Leśniańskiego w przełomowym odcinku doliny. Budowa zapory rozpoczęła się w trudnych powojennych latach, w których oprócz galopującej inflacji i strajków nastąpił deficyt fachowców zatrudnionych wówczas przy budowie zapory koło Leśnej. Z konieczności skorzystano więc z usług miejscowych robotników. Materiał budowlany, tak ciężki do zdobycia w owym okresie, pochodził z pobliskiego kamieniołomu. Jedynie cement sprowadzano z Opola. Złotnicka zapora ma wysokość 36 m, z czego 27,5 m nad poziomem terenu. Długość korony wynosi 168 m. Szerokość korony to 5 m, w stopie ma 27 m. Elektrownię u podnóża zapory wnieiono w latach 1922-1924. Wyposażono ją w 3 turbiny Francis firmy J. M Voith z 1921 roku⁵⁴.

7.7. Stan zachowania obiektów zabytkowych

Na terenie Gminy Leśna występuje duża koncentracja zespołów dworskich i pałacowych z folwarkami oraz założeniami parkowymi. Obecnie większość obiektów zabytkowych znajduje się w rękach prywatnych, należy do wspólnot mieszkaniowych lub do parafii. Ich stan zachowania jest uzależniony od przeprowadzania sukcesywnych prac remontowo-budowlanych.

⁵³ W. Bena, A. Paczos, *Z biegiem Kwisy. Przyroda i człowiek*, Lubań 2009, s. 29, 30.

⁵⁴ Tamże, s. 30.

Początkowo majątki były w rękach rodów arystokratycznych - dziedziczone lub sprzedawane, zazwyczaj trafiały do osób, które dbały o ich stan zachowania i reprezentacyjny charakter. Do majątku należały m.in.: siedziby rezydencjonalne, parki, ogrody. Integralną jego część tworzyły założenia folwarczne. W ich skład wchodziły liczne zabudowania gospodarcze: obory, stodoły, spichlerze, oficyny, browary. Do drugiej wojny światowej folwarki znajdowały się w dość dobrym stanie. Zmiany historyczne związane m.in. z ustaleniem nowej granicy na Odrze i Nysie spowodowały formalną zmianę „właściciela”. Majątki zostały przejęte przez państwo polskie, a później oddane w użytkowanie Państwowym Gospodarstwom Rolnym (PGR-om) lub Spółdzielczym Kółkom Rolniczym. W tym okresie maksymalnie wykorzystywano obiekty, przy małej dbałości o historyczny detal architektoniczny. Nie mniej jednak warto zauważyć, iż nawet wówczas większość obiektów funkcjonowała i znajdowała się w dość dobrym stanie technicznym. Po likwidacji PGR-ów działalność gospodarza w obiektach zamarła. Część została zakupiona przez prywatnych właścicieli, którzy w późniejszym czasie zaadaptowali obiekty na funkcję mieszkalną lub gospodarczą. Pozostałe, niezagospodarowane folwarki uległy całkowitej degradacji. Pozostawione bez opieki, zabezpieczeń stały się łatwym łupem złodziei przywłaszczających sobie materiał budowlany.

Proces ten także dotyczył rezydencji mieszkalnych. Obiekty, które zostały zaadaptowane na placówki oświatowe lub ośrodki opiekuńcze obecnie znajdują się w dość dobrym stanie. Ze względu na prowadzoną w nich działalność dbano o stan techniczny obiektów i przeprowadzano w nich sukcesywnie remonty. Dwory i pałace, które nie zostały zagospodarowane, pozostawione bez nadzoru - były okradane.

Na mocy ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa z dnia 19 października 1991 roku zlikwidowano Państwowe Gospodarstwa Rolne. Została powołana Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, której zasadniczym działaniem było przejęcie, restrukturyzacja oraz prywatyzacja mienia przejętego po byłych PGR-ach. W konsekwencji większość obiektów rezydencjonalnych znajduje się obecnie w rękach prywatnych. Stan zachowania tych obiektów jest uzależniony od podejmowania inwestycji związanych z ich rewitalizacją. Niestety, większość rezydencji - dwory, pałace - ulega sukcesywnej degradacji.

❖ Folwarki

Duża część obiektów gospodarczych wchodzących w skład założeń folwarcznych jest obecnie w stanie ruiny lub pozostały tylko fundamenty (folwark w Szyszkowej Górnej, folwark w Grabiszycach Górnych). Inne obiekty znajdują się w bardzo złym stanie technicznym. Przykładem jest folwark w Kościelnikach Górnych. Budynki wymagają remontu, renowacji oraz zabezpieczenia. W zamieszkałej oficynie (własność prywatna) mury uległy zawilgoceniu oraz zagrzybieniu.

Kolejnym przykładem jest folwark przy zamku Czocha. Do folwarku należy m.in. stodoła, która obecnie jest w złym stanie technicznym. Po pożarze w latach 90-tych wykonano zabezpieczenie żelbetonowe nad większą częścią budynku. Prac jednak nie zakończono. Budynek niszczeje. Należy wykonać prowizoryczne zabezpieczenie w formie zadaszenia obiektu. Pilnych prac renowacyjnych oraz określenia nowych funkcji adaptacyjnych wymaga także oweczarnia z wozownią. Należy także zabezpieczyć otwory okienne stajni oraz uporządkować zarośnięty bruk na terenie folwarku.

Obiekty wchodzące w skład założenia zamkowego zostały zaadaptowane, m.in.: na pełnienie funkcji administracyjnych lub kulturalnych, np. Muzeum Podzamecza. Zabudowania mieszkalno-gospodarcze znajdujące się za murami zamku Czocha są w złym stanie technicznym. Budynki wymagają przeprowadzenia kapitalnego remontu.

W bardzo złym stanie znajduje się folwark w Grabiszycach Górnych. W skład folwarku wchodzi obecnie 7 obiektów. Niektóre z nich są zdewastowane lub zagrożone całkowitą ruiną m.in.: obora, wozownia, spichlerz (fundamenty pracują nieprawidłowo, a na całej długości ścian widoczne są spękania oraz postępujące zawilgocenie).

Część zabudowań wchodząca w skład folwarku w Pobiednej już nie istnieje. Pozostałe wymagają przeprowadzenia prac remontowych.

❖ **Obiekty rezydencjonalne: pałace, dwory, zamki**

Przeprowadzenie prac remontowo-budowlanych w obiektach o dużej kubaturze wiąże się z dużymi nakładami finansowymi. Zazwyczaj prace przeprowadzane są częściowo i etapami - np.: zostaje zabezpieczony dach lub otwory okienne, a pozostała struktura urbanistyczna niszczeje.

W złym stanie technicznym znajduje się pałac w Pobiednej. Mury pałacu są zawilgocone, brak izolacji przeciwwilgociowej. Tynki zewnętrzne i wewnętrzne są „skorodowane” z licznymi ubytkami. Obiekt wymaga przeprowadzenia prac remontowo-budowlanych.

W podobnym stanie znajduje się pałac w Szyszkowej Górnej, gdzie występuje duże zawilgocenie obiektu.

Pałac zlokalizowany w Kościelnikach Górnych wymaga także przeprowadzenia pilnych prac remontowo-budowlanych oraz uporządkowania kwestii administracyjnych związanych z numerem obiektu. Obiekt bez zgody właściciela nie jest udostępniany turystom.

Przykładem właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych jest zamek w Świeciu. Jego właściciele dążą do przywrócenia świetności dawnej siedzibie. Stosują metody budowlane oraz materiały nawiązujące do historycznej tradycji budowlanej. W przyszłości w zamku ma funkcjonować muzeum. Obiekt będzie udostępniony dla ruchu turystycznego.

Pałac w Grabiszycach Średnich, gdzie obecnie funkcjonuje szkoła, wymaga bieżących prac konserwacyjnych.

Na terenie Grabiszyc Dolnych znajduje się dwór, będący własnością prywatną. Obiekt niszczeje, wymaga przeprowadzenia prac remontowych, renowacyjnych oraz zagospodarowania.

Dwór w Grabiszycach Górnych wymaga zabezpieczenia przed postępującą wilgocią, szczególnie w dolnych partiach murów. Należy także dokończyć remont poddasza.

❖ **Cenne obiekty architektoniczne**

Na terenie Miasta i Gminy występuje wiele budowli oraz obiektów cennych pod względem historycznym. Wymagają one rewitalizacji oraz właściwie przeprowadzonej adaptacji. Jednym z takich obiektów jest Mauzoleum Wollerów. Położone w atrakcyjnej okolicy na wzgórzu, odpowiednio wyeksponowane może stanowić dominantę w terenie, które swoją estetyką przyciągać będzie nie tylko turystów ale podwyższy walory kulturowe przestrzeni parkowej otaczającej budowlę. Obecnie Mauzoleum znajduje się w bardzo złym stanie technicznym. Obiekt należy zabezpieczyć przed dalszymi działaniami dewastacyjnymi jak również przed szkodliwym działaniem czynników atmosferycznych. Należy przeprowadzić prace mające na celu rewitalizację obiektu.

Na uwagę zasługuje Wieża Cesarza Wilhelma, która jeszcze po II wojnie światowej znajdowała się w bardzo dobrym stanie i mogła nadal funkcjonować jako punkt obserwacji astronomicznej. Obecnie obiekt jest zdewastowany i niezabezpieczony. Wymaga gruntownego remontu, renowacji oraz rozważenia możliwości przywrócenia mu swojej pierwotnej funkcji.

Budynki tworzące historyczny układ urbanistyczny w Złotnikach Lubańskich znajdują się w zróżnicowanym stanie technicznym (złym, średnim) jednakże wymagają bieżących

remontów, renowacji oraz zabezpieczenia przed dalszą dewastacją. Natomiast w bardzo złym stanie technicznym znajduje się Ratusz. Postępująca degradacja obiektu grozi zawaleniem oraz całkowitą utratą walorów architektonicznych. Wymaga przeprowadzenia pilnych prac remontowych oraz właściwej adaptacji obiektu.

Konserwacji i renowacji wymagają budynki tworzące historyczny urbanistyczny układ w Pobiednej.

Oddzielną grupę obiektów stanowią zabudowania tworzące kompleksy zakładowe. Znajdują się one w złym stanie technicznym. Wymagają przeprowadzenia prac remontowo-budowlanych oraz zagospodarowania.

Na szczególną uwagę zasługują domy o konstrukcji szachulcowej. Na terenie Gminy występuje duża ilość tych obiektów. Znajdują się w rękach prywatnych. Większość z nich znajduje się w bardzo złym stanie technicznym. Nie zabezpieczone ulegają sukcesywnej degradacji. Natomiast przeprowadzanie remontów tych obiektów wiąże się z ociepleniem budynków, a w konsekwencji zakrywana jest struktura historyczna – charakterystyczne drewniane belkowanie.

❖ **Obiekty sakralne**

Niezwykle cennym obiektem zlokalizowanym w Grabiszycach Górnych jest Zbór Braci Czeskich. Obecnie budynek znajduje się w złym stanie technicznym, wymaga remontu oraz renowacji.

Kolejną budowlą wymagającą prac interwencyjnych jest ruina kościoła ewangelickiego w Pobiednej jak również cmentarz poewangelicki. Budowla grozi zawaleniem, należy ją wzmocnić oraz zabezpieczyć. Teren wokół ruiny kościoła wymaga uporządkowania, natomiast cmentarz konserwacji nagrobków oraz działań zabezpieczających przed dalszą ekspansją roślinności.

W Kościelnikach Średnich znajduje się ruina kościoła filialnego p.w. N.M.P wraz z cmentarzem oraz murem. Budowla wymaga wzmocnienia przed zawaleniem, uporządkowania terenu wokół oraz zabezpieczenia budowli przed dalszą dewastacją.

Przeprowadzenia prac remontowo-budowlanych wymaga także: kościół parafialny p.w. Św. Padewskiego w Grabiszycach Górnych wraz z cmentarzem i murem, kościół św. Józefa Oblata w Złotnikach Lubańskich, kościół filialny p.w. Podwyższenia św. Krzyża wraz z cmentarzem w Kościelnikach Średnich, kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Świeciu wraz z cmentarzem oraz murem, podobnie kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Wolimierzu wraz z murem.

Bieżących konserwacji wymaga kościół p.w. Matki Boskiej Anielskiej w Stankowicach oraz odrestaurowania grobowców wmurowanych w kościół.

❖ **Założenia parkowe**

Kolejnym problemem jest stan zachowania założeń parkowych. Wymagają one przeprowadzenia prac porządkowych lub całkowitej rewaloryzacji. Przykładem jest założenie parkowe zlokalizowane w sąsiedztwie Mauzoleum Wollerów. Teren wymaga zabezpieczenia, przeprowadzenia wstępnych prac badawczych i projektowych związanych z rewaloryzacją parku. Rewitalizacji wymaga także sam obiekt Mauzoleum, które obecnie znajduje się w bardzo złym stanie technicznym. Przeprowadzenia prac sanitarnych związanych z uporządkowaniem terenu wymagają parki zlokalizowane w: Pobiednej, Szyszkowej Górnej, Kościelnikach Górnych, Grabiszycach Dolnych.

7.8. Obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków

Z terenu Miasta Leśna rejestr obejmuje 35 obiektów. W większości są to budynki mieszkalne, ale także obiekty sakralne, jak również parki i pałace. Natomiast z terenu sołectw rejestr obejmuje 82 obiekty przede wszystkim zespoły: dworskie, pałacowe, zamkowe z folwarkami, zespoły kościelne oraz założenia parkowe.

Zabytki z terenu miasta Leśna wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr.	Nr. rejestru	Data wpisu
1	Leśna	Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela	Sienkiewicza		244/1485	25.01. 1966
2	Leśna	Kościół d. ewangelicki p.w. Chrystusa Króla	Żeromskiego		A/1005	27.03.2007
3	Leśna	cmentarz poewangelicki	Żeromskiego		335/973/J	07.02. 1989
4	Leśna	ratusz	Rynek		132/1486	25.01. 1966
5	Leśna	pałac w zespole pałacowo-parkowym I	Baworowo	20	133/909/J	30.03. 1988
6	Leśna	park w zespole pałacowo-parkowym I	Baworowo	20	245/704/J	10.11. 1981
7	Leśna	park	Baworowo	21	246/703/J	10.11. 1981
8	Leśna	dom mieszkalny	Kochanowskiego	1	247/1161/J	18.05. 1994
9	Leśna	dom mieszkalny	Kochanowskiego	2	248/1162/J	27.05. 1994
10	Leśna	dom mieszkalny	Kochanowskiego	6	249/1264/J	23.05. 1996
11	Leśna	dom mieszkalny	Kochanowskiego	16	250/1494	25.01. 1966
12	Leśna	dom mieszkalny	Kochanowskiego	18	251/1204/J	05.06. 1995
13	Leśna	dom mieszkalny	Lubańska	1	252/1315/J	23.10. 1997
14	Leśna	dom mieszkalny	Lubańska	2	253/1271/J	21.08. 1996
15	Leśna	dom mieszkalny	Rynek	1	320/1245/J	29.11. 1995
16	Leśna	dom mieszkalny	Rynek	4	321/1160/J	17.05. 1994
17	Leśna	dom mieszkalny	Rynek	8	322/1242/J	08.12. 1995
18	Leśna	dom mieszkalny	Rynek	9	323/1167/J	10.06. 1994
19	Leśna	dom mieszkalny	Rynek	13	254/1166/J	08.06. 1994
20	Leśna	dom mieszkalny	Rynek	14	255/1157/J	06.04. 1994
21	Leśna	dom mieszkalny	Rynek	15/16	256/1213/J	27.06. 1995
22	Leśna	dom mieszkalny	Sienkiewicza	1	257/1200/J	22.05. 1995
23	Leśna	dom mieszkalny	Sienkiewicza	2	258/1244/J	28.11. 1995
24	Leśna	dom mieszkalny	Sienkiewicza	6	324/1199/J	17.05. 1995
25	Leśna	dom mieszkalny	Sienkiewicza	8	325/1222/J	21.07. 1995
26	Leśna	dom mieszkalny	Sienkiewicza	14	326/1152/J	14.12. 1993
27	Leśna	dom mieszkalny	Sienkiewicza	16	327/1221/J	02.08. 1995
28	Leśna	dom mieszkalny	Sienkiewicza	17	328/1250/J	29.12. 1995
29	Leśna	dom mieszkalny	Szkolna	1	329/1272/J	22.08. 1996
30	Leśna	dom mieszkalny	Szkolna	3	330/1262/J	20.05. 1996

31	Leśna	dom mieszkalny	Żeromskiego	1	331/1220/J	31.07.1995
32	Leśna	dom mieszkalny	Żeromskiego	2	332/1246/J	12.12.1995
33	Leśna	dom mieszkalny	Żeromskiego	3	333/1198/J	27.04.1995
34	Leśna	dom mieszkalny	Żeromskiego	21	334/1325/J	23.12.1997
35	Leśna	Mauzoleum Wollerów	Działka nr. 238 AM2		A/5862	28.02.2013

Zabytki z terenu Gminy Leśna wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr.	Nr. rejestru	Data wpisu
1	Grabiszycy Dolne	pałac		92	109/1339/J	27.07.1998
2	Grabiszycy Dolne	park		92	109/1339/J	27.07.1998
3	Grabiszycy Dolne	dawna piekarnia, ob. dom mieszkalny		33	303/A/04	02.07.2004
4	Grabiszycy Górne	Kościół parafialny pw. św. Antoniego		5	103/935	05.09.1961
5	Grabiszycy Górne	Cmentarz przy kościele św. Antoniego		5	104/970/J	01.06.1989
6	Grabiszycy Górne	Mur przykościelny		5	104/970/J	01.06.1989
7	Grabiszycy Górne	zespół dworski		100		
8	Grabiszycy Górne	Dwór		100d	107/898/J	14.08.1987
9	Grabiszycy Górne	Park dworski		110d	108/889/J	16.02.1987
10	Grabiszycy Średnie	Zbór Braci Czeskich, ob. kaplica pw. M.B. Różańcowej		(Mojków)	470/A/04	21.12.2004
11	Grabiszycy Średnie	Zespół pałacowo-parkowy				
12	Grabiszycy Średnie	Pałac		14	105/955/J	27.12.1990
13	Grabiszycy Średnie	Park		14	106/885/J	04.02.1987
14	Kościelniki Górne	Pałac		20	112/897/J	14.08.1987
15	Kościelniki Górne	Park krajobrazowy		20	113/707/J	10.11.1981
16	Kościelniki Górne	dom mieszkalny w zespole pałacowo-folwarcznym				
17	Kościelniki Górne	dom ogrodnika w zespole pałacowo-folwarcznym				
18	Kościelniki Górne	Oficyna w zespole pałacowo-folwarcznym				
19	Kościelniki Górne	Stodoła w zespole pałacowo-folwarcznym				
20	Kościelniki Górne	Stajnia w zespole pałacowo-folwarcznym				
21	Kościelniki Górne	Obora w zespole pałacowo-folwarcznym				

22	Kościełniki Górne	Magazyn w zespole pałacowo-folwarcznym				
23	Kościełniki Średnie	Kościół filialny pw. NMP			26/A/00/1-3	17.07.2000
24	Kościełniki Średnie	cmentarz w zespole			26/A/00/1-3	17.07.2000
25	Kościełniki Średnie	mur w zespole			26/A/00/1-3	17.07.2000
26	Kościełniki Średnie	zespół kościelny II				
27	Kościełniki Średnie	Kościół filialny, d. ewangelicki, pw. Podwyższenia Krzyża Św.			111/935/J	17.11.1988
28	Kościełniki Średnie	Cmentarz przy kościele pw. Podwyższenia Krzyża Św.			111/935/J	17.11.1988
29	Kościełniki Średnie	Cmentarz d. ewangelicki			110/1038/J	19.05.1990
30	Kościełniki Średnie	Dwór		9	114/498/J	06.10.1977
31	Kościełniki Średnie	Park dworski		9	115/706/J	10.11.1981
32	Pobiedna	Kościół ewangelicki (ruina)	Nowomiejska		116/315	18.07.1956
33	Pobiedna	Cmentarz d. ewangelicki	Nowomiejska		117/971/J	07.02.1979
34	Pobiedna	Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem	Dworcowa	15		
35	Pobiedna	Pałac	Dworcowa	10	120/1495	25.01.1966
36	Pobiedna	Park	Dworcowa	10	121/684/J	12.06.1981
37	Pobiedna	Altana parkowa	Dworcowa	15	121/684/J	12.06.1981
38	Pobiedna	dom mieszkalny	Rynek	9	118/1498	25.01.1966
39	Stankowice	Kościół filialny pw. MB Anielskiej			122/943	11.09.1961
40	Sucha	Zamek Czocho			100/790	26.10.1960
41	Sucha	mur przyzamcza			100/790	26.10.1960
42	Sucha	Brama przyzamcza			100/790	26.10.1960
43	Sucha	Brama w murze na dziedzińcu			100/790	26.10.1960
44	Sucha	Kaplica zamkowa			101/899/J	14.08.1987
45	Sucha	Most przy zamku			101/899/J	14.08.1987
46	Sucha	Most II			101/899/J	14.08.1987
47	Sucha	Wieża mieszkalna			100/790	26.10.1960
48	Sucha	Basteja północna przy zamku			100/790	26.10.1960
49	Sucha	Studnia zamkowa			101/899/J	14.08.1987
50	Sucha	zespół folwarczny przy zamku Czocho z parkiem				
51	Sucha	Stajnia			101/899/J	14.08.1987
52	Sucha	Ujeżdżalnia			101/899/J	14.08.1987

53	Sucha	Spichlerz			101/899/J	14.08.1987
54	Sucha	Budynek mieszkalno-gospodarczy			101/899/J	14.08.1987
55	Sucha	Spichlerz			101/899/J	14.08.1987
56	Sucha	Obora z częścią mieszkalną			101/899/J	14.08.1987
57	Sucha	Stodoła (ruina)			101/899/J	14.08.1987
58	Sucha	Owczarnia z częścią mieszkalną			101/899/J	14.08.1987
59	Sucha	Wozownia ze stajnią, rzeźnią i cz. mieszkalną			101/899/J	14.08.1987
60	Sucha	dom z kuźnią i stolarnią			101/899/J	14.08.1987
61	Sucha	dawne ogrodnictwo			101/899/J	14.08.1987
62	Sucha	dom mieszkalny		2	101/899/J	14.08.1987
63	Sucha	dom mieszkalny		3	101/899/J	14.08.1987
64	Sucha	dom mieszkalny		6	101/899/J	14.08.1987
65	Sucha	dom mieszkalny		7	101/899/J	14.08.1987
66	Sucha	dom mieszkalny		8	101/899/J	14.08.1987
67	Sucha	Park wokół zamku			102/893/J	27.02.1987
68	Sucha	Altana			102/893/J	27.02.1987
69	Sucha	Pawilon ogrodowy			102/893/J	27.02.1987
70	Szyszkowa Górna	Pałac		66a	123/1293/J	14.04.1997
71	Szyszkowa Górna	Oficina przypałacowa (skrzydło wschodnie-stajnia z wozownią)		66	123/1293/J	14.04.1997
72	Szyszkowa Górna	Park pałacowy			124/875/J	12.09.1985
73	Szyszkowa Górna	młyn wodny z wyposażeniem		70	125/927/J	08.02.1989
74	Świecie	Kościół filialny pw. Najświętszego Serca P. Jezusa			128/945	13.09.1961
75	Świecie	Cmentarz przy kościele pw. Najświętszego Serca P. Jezusa			129/943/J	07.02.1989
76	Świecie	Zamek (ruina)			130/788	26.10.1960
77	Świecie	Brama w murze			130/788	26.10.1960
78	Świecie	Baszta zamkowa			130/788	26.10.1960
79	Świecie	Park zamkowy			130/788	26.10.1960
80	Wolimierz	Kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP			62/A/02	23.11.2001
81	Wolimierz	Cmentarz d. ewangelicki			126/975/J	25.07.1989
82	Wolimierz	Mur przykościelny				

7.9. Obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Zgodnie z art. 21 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami została opracowana dla Miasta i Gminy Leśna Gminna Ewidencja Zabytków na podstawie wykazu otrzymanego od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W GEZ znajdują się obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz obiekty posiadające wartość historyczną. GEZ w postaci kart adresowych obejmuje łącznie 943 obiekty. Oprócz obiektów zabytkowych: zamki, pałace, dwory, kościoły na uwagę zwracają budynki mieszkalne oraz gospodarcze z zachowanym oryginalnym detalem architektonicznym.

W karcie znajdują się informacje obejmujące:

- nazwę,
- czas powstania,
- miejscowość,
- adres (ulica, nr posesji),
- przynależność administracyjną,
- formy ochrony,
- dane dot. opracowania karty adresowej (autor, data, podpis),
- fotografie z opisem wskazującym orientację lub mapę w formie pliku graficznego z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym.

GEZ		KARTA ADRESOWA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW		3. Miejscowość
1. Nazwa DOM MIESZKALNY		2. Czas powstania 4 ćw. XIX w.		Leśna
6. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym				4. Adres
Elewacja północno-zachodnia				Rynek 8
				5. Przynależność administracyjna województwo dolnośląskie powiat lubański gmina Leśna
6. Formy ochrony Zapis w Miejsowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Leśna uchwalonego przez Radę Miejską Gminy Leśna Uchwałą Nr 1.110/35.5/02 z dnia 10 września 2002 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 227, poz. 1071 z dnia 29 października 2002 r. Nr i data wpisu do rejestru zabytków – 322/1.141.0 z dnia 08.12.1995 r.				7. Opracowanie karty (autor, data i podpis)
				10.10.2012 r. Sonia Rutkowska

Przykład Karty

7.10. Turystyka kulturowa

Na terenie miasta Leśnej i okolic wytyczono liczne szlaki turystyczne oraz ścieżki rowerowe, dydaktyczne. Biegają one przez atrakcyjnie krajobrazowo tereny, łącząc w sobie walory przyrodnicze oraz kulturowe. Sprzyjają one uprawianiu turystyki pieszej, wodnej jak i konnej. Szczególnie szlaki dostosowane do pieszej wędrówki prowadzą m.in. do punktów widokowych, z których rozpościera się przy dobrej widoczności panorama na Góry Izerskie oraz do cennych obiektów zabytkowych.

Szlaki piesze:

 Szlak żółty. Jest to jeden z najpiękniejszych szlaków Pogórza Izerskiego. Łączna długość szlaku wynosi 36 km. Szlak rozpoczyna się w Zawidowie na przystanku PKS. Przez kilkaset metrów biegnie wspólnie ze szlakiem niebieskim, następnie szlaki rozdzielają się. Żółty prowadzi do wsi Stary Zawidów, następnie skręca obok klubu Rolnika i wiedzie drogami polnymi w kierunku wschodnim na górę Grodziszcz (429 m n.p.m.). Z góry szlak prowadzi do Grabiszyc mijając zabytkowy kościół wspina się na dawny wulkan Wysokiej Stróży (427 m n.p.m.) i Kopki (400 m n.p.m.), gdzie pomiędzy bazaltowymi Skałami - *Stożkami Perkuna i Światowida* przechodzi na drugą stronę góry i prowadzi do Leśnej. Z rynku szlak biegnie w kierunku tamy na Kwisie. Po przekroczeniu rzeki szlak prowadzi wzdłuż Jeziora Leśniańskiego, wchodzi na szosę w kierunku Zamku Czocha, ponownie schodzi nad jezioro i biegnie obok Ośrodka „Złoty Sen”, dociera do Jeziora Złotnickiego. Następnie prowadzi wzdłuż brzegów, przez mostek do Karłowic, biegnie aż do Gryfowa (36 km) na polne drogi prowadząc prosto na wschód, osiąga Miedziane. W trakcie wędrówki szlakiem żółtym mijamy ciekawe historycznie miejsca i obiekty m.in.: zabytkowy rynek w Leśnej, kościół św. p.w. Jana Chrzciciela w Leśnej, okopy Pandurów, Sztolnie, Zamek Czocha.

 Szlak zielony - ok. 40 km. Rozpoczyna się przy PKS-ie w Lubaniu, prowadzi w kierunku Kamiennej Góry, następnie wzdłuż dawnego poligonu osiąga kompleks Wielkiego Lasu Leśniańskiego na Wzgórzach Zalipiańskich. Szlak nie prowadzi głęboko w las, skręca do wsi Kościelniki, następnie wzdłuż drogi na lewym brzegu Kwisy szlak prowadzi do Leśnej mijając po drodze połączone ze sobą wsie (Kościelniki, Szyszkowa, Smolnik). Minusem jest ominięcie zabytków, które znajdują się na prawym brzegu rzeki. Z Leśnej szlak prowadzi poza miasto, trawersuje wzniesienie Gołębnik (305 m n.p.m.) do wsi Świecie. W jej połowie wspina się na wzgórze Kozub (392 m n.p.m.). Droga następnie prowadzi do przysiółka Wola Sokołowska, następnie szlak mija pałac w Pobiednej, centrum w Pobiednej i dociera do osady Gieraltówek. Tuż przy granicy szlak prowadzi na graniczne wzgórze, przekracza drogę w rejonie przejścia granicznego Czerniawa-Nowe Mesto i biegnie na Czerniawską Kopę (776 m n.p.m.) i na Smrek (1123 m n.p.m.) następnie biegnie w kierunku Świeradowa-Zdroju. Korzystając ze szlaku można dotrzeć do: późnoromańskiego kościoła NMP w Kościelnikach Średnich, pałacu w Kościelnikach Średnich, ruin zamku oraz Kościoła Serca Jezusowego w Świeciu, następnie do pałacu i ciekawego rynku w Pobiednej.

 Szlak czerwony (także dla rowerzystów) - 23 km. Rozpoczyna się w Czerniawie-Zdroju prowadzi do Pobiednej następnie do Wolimierza. Ze zdziczałych łąk wolimierskich roztacza się panorama na Góry Izerskie, następnie mijając kościółek szlak wiedzie wąską drogą asfaltową w kierunku Mirska, dociera do Giebułtowa (przysiółek Augustów), i

proceedzi w kierunku Czoehy nad Jezioro Złotnickie. Przekraczając tamę, znaki prowadzą stromym brzegiem akwenu do wioski Karłowice, następnie do Biedrzyehowiec. Wędrując szlakiem czerwonym warto zwiedzić: Klinikę Lalek w Pobiednej, Zamek Czoeha, Tamę, Złotniki Lubańskie, Pałac w Biedrzyehowicach

Szlak niebieski - 12 km. Szlak wybiega z PKS w Leśnej, prowadzi do tamy zbiornika leśniańskiego, następnie biegnie przez teren ośrodka Baworowo w kierunku wsi Bożkowice wysokimi brzegami akwenu. Droga dociera na teren ośrodka Rajsko i wchodzi w mieszany las, mijając kamienne fundamenty nieistniejącego mostu oraz widoczne ruiny zamku Rajsko. Szlak prowadzi wysokimi zalesionymi brzegami przełomu Kwisy i Jeziora Złotnickiego do tamy, Ośrodka „Złoty Sen” i do węzła szlaków. Korzystając ze szlaku niebieskiego warto zwiedzić ruiny zamku Rajsko⁵⁵.

Szlaki rowerowe:

Szlak rowerowy: Zgorzelec-Leśna-Świeradów-Zdrój - 16,5 km. Jadąc tym szlakiem możemy zwiedzić atrakcyjne miejsca i zabytki m.in.: Stożek Światowida, Stożek Perkuna, Zakłady Przemysłu Jedwabniczego „DOLWIS”, rynek w Leśnej, kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, kościół poewangelicki p.w. Chrystusa Króla, Jezioro Leśniańskie.

Ścieżka dydaktyczna pieszo-rowerowa „*Szlakiem wygasłych wulkanów*”, prowadzi m.in. peryferiami miasta Leśna.

Szlaki kajakowe:

Szlak kajakowy na Kwisie. Szlak wynosi 110 km, w województwie dolnośląskim 92 km. Na szlaku znajdują się m.in. dwie największe elektrownie - w Leśnej i w Złotnikach.

Tor slalomowy kajakarstwa górskiego na Kwisie. Umożliwia uprawianie kajakarstwa w mieście Leśna, w którym działa sekcja kajakarstwa górskiego.

Szlaki konne:

Szlak „Konno po Pogórze Izerskim” - został urządzony na terenie całej gminy. W poszczególnych miejscowościach znajdują się stadniny koni i jest możliwość przejazdu bryczkami.

7.10.1. Baza turystyczna

Infrastrukturę turystyczną wspiera na terenie Miasta i Gminy Leśna rozwinięta baza noclegowa. Informacje dotyczące szczegółów wymienionych poniżej ośrodków wypoczynkowych i gospodarstwach agroturystycznych znajdują się na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Leśnej.

⁵⁵ Źródło: <http://www.lesna.pl>; L. Szermeta, A. Jankowiak, *Plan Urzędziemowo-Rolny*, Wrocław 2012, s. 51-53; *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Leśna z 2008 roku*

Baza noclegowa:

- Agroturystyka „Dom pod Topolami” w Pobiednej
- Agroturystyka „u RONALDA” w Stankowicach
- Agroturystyka Dom Pracy Twórczej w Wolimierzu
- Agroturystyka „Przy stawach” w Wolimierzu 4
- Agroturystyka „U BEATKI” w Złotym Potoku
- Gospodarstwo agroturystyczne „Powierzówka” w Grabiszycach Górnych
- Gospodarstwo agroturystyczne „Farma pod Wulkanem” w Miłoszowie
- Gospodarstwo agroturystyczne „ALCHEMIA” w Pobiednej
- Gospodarstwo agroturystyczne „Gościniec u Buckich” w Stankowicach
- Gospodarstwo agroturystyczne „U Kruka” w Stankowicach
- Gospodarstwo agroturystyczne „Nad Strumykiem” w Stankowicach
- Gospodarstwo agroturystyczne AGRO- EKO u Elżbiety w Świeciu
- Gospodarstwo agroturystyczne „Zacisze Izerskie” w Zaciszu
- Gospodarstwo agroturystyczne „Na Wzgórzu” w Wolimierzu
- Gospodarstwo agroturystyczne „HUSKYFARM” w Wolimierzu
- Gospodarstwo agroturystyczne Złoty Potok 21
- Gospodarstwo Eko-Agroturystyczne „Bikówka” w Leśnej
- Dom z widokiem „Zielone Wzgórze”
- Dom Gościnny „PRZYDEBIE”
- DWOREK „SARASWATI” w POBIEDNEJ
- Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy „Złoty Sen” w Złotnikach Lubańskich
- Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy „Zamek Czocha” w Stankowicach, Sucha
- Pokoje gościnne u Wicia w Stankowicach
- Gościnny Dom Przysłupowy „EDUCARE” w Wolimierzu
- Hotel „Leliwa” Baworowo w Leśnej
- Ośrodek wypoczynkowy „Baworowa” w Leśnej
- Klub żeglarski „Izery” w Leśnej
- Złoty Potok Resort - Złoty Potok
- Stadnina Izery w Stankowicach
- Pokoje Gościnne - Dom przy Orlich Skałach w Leśnej
- Pokoje gościnne w Stankowicach
- Chata na Borowinowej w Wolimierzu

7.11. Niematerialne dziedzictwo

Dziedzictwo niematerialne stanowi ważny czynnik kształtujący tożsamość kulturową mieszkańców regionu. Jest formą ekspresji estetycznych, duchowych i intelektualnych przeżyć zawartych w niematerialnej formie m.in. w idei, tradycji, umiejętnościach, wiedzy etc. Dzięki ciągłości trwania dziedzictwa niematerialnego, poprzez świadome upowszechnianie i promocję, jest ciągle żywe i stanowi pomost łączący przeszłość z teraźniejszością. Zgodnie z tak pojmowaną wartością i znaczeniem funkcji niematerialnego dziedzictwa na terenie Miasta i Gminy Leśna odbywają się cykliczne imprezy kulturalno-sportowe:

- TAMA - cykl imprez plenerowych,
- Dni Zamku Czocho,
- Międzynarodowy Festiwal Abstynencki,
- Slalom Kajakowy - Mistrzostwa Drużynowe o Puchar Polski,
- Slalom kajakowy - Młodzieżowe Mistrzostwa Polski o Puchar PKOl,
- Regaty Żeglarskie o Puchar Miasta i Gminy Leśna,
- Zlokalizowany na rzece Kwisie tor slalomowy kajakarstwa,
- Swojskie Granie,
- Dożynki.

Instytucją realizującą działania z zakresu upowszechniania kultury i animacji kultury jest Ośrodek Kultury i Sportu. W domu kultury funkcjonują zespoły amatorskiego ruchu artystycznego (wokalny, taneczne, muzyczne, ludowy, teatralny), pracownia plastyczna, sekcje sportowe (szachy, tenis stołowy), prowadzone są zajęcia z zakresu pedagogiki zabawy. Spotykają się ludzie zrzeszeni w kluby, koła i związki (seniorzy, diabetycy, kombataneci, emeryci i renciści, działkowcy, Sybiracy) oraz ludzie kultury i sztuki (animatorzy, artyści, pasjonaci). Ponadto organizowane są imprezy kulturalne i rozrywkowe.

Ośrodek Kultury i Sportu administruje obiektami:

- Dom kultury w Leśnej,
- Wiejski Dom Kultury w Stankowicach,
- Wiejski Dom Kultury w Grabiszycach,
- Biblioteka w Leśnej,
- filia biblioteczna w Pobiednej,
- filia biblioteczna w Kościelnikach Średnich,
- basen kąpielowy w Leśnej,
- stadion sportowy w Leśnej,
- świetlica wiejska w Zaciszu,
- świetlica wiejska w Szyszkowej,
- boisko sportowe wraz z urządzeniami w Pobiednej,
- boisko w Szyszkowej,
- scena plenerowa w Smolniku,
- budynek gospodarzy przy scenie plenerowej w Smolniku,
- działka przy ul. Osiedle w Leśnej, przeznaczona na cele sportowo-rekreacyjne i turystyczne,
- plac zabaw przy ul. Reja w Leśnej,
- kompleks sportowy „Orlik” w Leśnej.

W Pobiednej funkcjonuje Teatr Klinika Lalek. Teatr organizuje warsztaty, parady uliczne, happeningi, spektakle plenerowe, m.in.: Festiwal Wiejskich Alternatywnych Społeczności⁵⁶.

Na uwagę zasługują także działania podejmowane przez indywidualnych twórców sztuki i rzemieślników dawnych działających na terenie Miasta i Gminy Leśna⁵⁷.

⁵⁶ <http://www.klinikalalek.art.pl/index.php?id=stacja.htm>

⁵⁷ C. Wiklik, *Twórcy Pogórza Izerskiego, Artyści i rękodzielnicy*, Jelenia Góra 2012.

8. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (ANALIZA SWOT)

Analiza SWOT wynikająca z oceny stanu dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony i promocji.

MOCNE STRONY

- Położenie Miasta i Gminy w atrakcyjnym pod względem przyrodniczym i krajobrazowym terenie Pogórza Izerskiego.
- Duża koncentracja obiektów zabytkowych na terenie Miasta i Gminy Leśna.
- Różnorodność obiektów zabytkowych: zamki, pałace, dwory, kościoły, domy przysłupowe, parki, założenia folwarczne.
- Założenia parkowe m. in. o charakterze krajobrazowym zlokalizowane wokół obiektów zabytkowych.
- Znane i wypromowane obiekty zabytkowe: Zamek Czocho, Zamek Świecie.
- Adaptacja obiektów zabytkowych na potrzeby infrastruktury turystycznej oraz kulturowej: Zamek Czocho (Muzeum Podzamecza, Hotel) Zamek Świecie (w planach - muzeum).
- Ciekawe pod względem architektonicznym jak i historycznym obiekty architektury przemysłowej: zakłady produkcyjne w Pobiednej, Smolniku, Miłoszowie, Leśnej, Grabiszycach Górnych.
- Zachowane czytelnie historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne m.in. w.: Leśnej, Złotnikach Lubawskich, Pobiednej.
- Duża ilość domów przysłupowych.
- Uregulowany stan własnościowy większości obiektów zabytkowych.
- Wytyczone szlaki turystyczne: piesze, rowerowe, konne, wodne umożliwiające uprawianie turystyki kulturowej.
- Atrakcyjne punkty widokowe.
- Rozwinięta infrastruktura turystyczna.
- Bliskie sąsiedztwo miejscowości o charakterze turystyczno-uzdrowiskowym.
- Bogata historia, tradycja regionu oraz społeczności lokalnych.
- Działalność artystyczna i rzemieślnicza regionalnych twórców.
- Współpraca z gminami wchodzącymi w skład Związku Gmin „Kwisa” w zakresie promocji jak i realizacji projektów z obszaru kultury i turystyki.
- Doświadczenie władz i administracji samorządowej w pozyskiwaniu środków unijnych dla projektów związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego.
- Wypromowane imprezy kulturalne.
- Gminna Ewidencja Zabytków.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, obejmujący Miasto i Gminę Leśna.
- Wspieranie finansowe wspólnot mieszkaniowych w zakresie remontów elementów wspólnych nieruchomości.

SŁABE STRONY

- Zły stan techniczny obiektów zabytkowych.
- Stała degradacja niezabezpieczonej tkanki zabytkowej (czynniki atmosferyczne, celowa dewastacja).
- Stała degradacja obiektów o cechach historycznych (obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków) m.in.: domy przysłupowe, zabudowania gospodarcze, budynki tworzące zespoły folwarczne, obiekty architektury technicznej, przemysłowej, etc.
- Brak środków finansowych na przeprowadzenie prac remontowo-budowlanych obiektów wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz do Gminnej Ewidencji Zabytków będących w posiadaniu prywatnych właścicieli, wspólnot mieszkaniowych, parafii.
- Zaniebane i nieuporządkowane cmentarze.
- Brak możliwości kontroli i nadzorowania działań remontowo-budowlanych przeprowadzanych przez prywatnych właścicieli przy obiektach wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków odbywających się niezgodnie z zaleceniami lub z pominięciem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Zaniebdany stan założeń parkowych będących własnością prywatną.
- Nieuporządkowany i niezagospodarowany teren zieleni wraz z założeniem parkowym wokół Mauzoleum Wollerów.
- Eksponowanie użytkowych parterów budynków wokół Rynku kolorystyką odbiegającą od wiodącej kolorystyki elewacji zewnętrznej.
- Niewystarczająca ilość miejsc parkingowych przy obiektach zabytkowych, punktach widokowych.
- Negatywny wpływ bezrobocia na możliwości korzystania z usług turystycznych i paraturystycznych.
- Niska świadomość społeczna odnośnie ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Brak instytucji (np.: Muzeum) prowadzącej działalność, badawczą, edukacyjną, promocyjną oraz prezentującą zbiory miasta Leśna i historię regionu.

SZANSE

- Możliwość pozyskania środków finansowych z funduszy unijnych w ramach programów operacyjnych oraz programów funkcjonujących przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego w celu przeprowadzenia prac rewitalizacyjnych obiektów zabytkowych, jak również uzyskanie funduszy na projekty promujące dziedzictwo kulturowe regionu przez organy administracji samorządowej.
- Dotacje udzielane prywatnym właścicielom obiektów zabytkowych.
- Wykorzystanie walorów kulturowo-przyrodniczych w celu rozwoju gospodarczego Miasta i Gminy Leśna.
- Systematyczny wzrost świadomości społecznej związanej z odpowiedzialnością za wygląd estetyczny miasta, w szczególności za stan zachowania obiektów zabytkowych, przestrzeni zieleni i założeń parkowych.
- Wykorzystanie potencjału intelektualnego oraz twórczego młodzieży szkolnej, akademickiej w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Rosnące zapotrzebowanie na usługi związane z uprawianiem turystyki kulturowej, pieszej, górskiej.
- Świadomość i zaangażowanie prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych w prace remontowo-budowlane, przeprowadzane zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi, mające na celu przywrócenie im dawnej świetności m.in.: Zamek w Świeciu.
- Rozszerzenie współpracy międzyregionalnej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie doświadczeń międzynarodowych.

ZAGROŻENIA

- Umieszczanie elementów obcych niezgodnych z oryginalnym detalem architektonicznym: stolarka okienna, szyldy, napisy, kolorystyka, etc.
- Przeprowadzanie prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych oraz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków nie uwzględniających celowości zachowania historycznej tkanki.
- Postępująca degradacja obiektów zabytkowych wskutek nadmiernej eksploatacji oraz niedostosowania sposobu użytkowania do charakteru zabytku.
- Kradzieże, podpalenia, celowe działania dewastacyjne.
- Negatywne nastawienie części prywatnych właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa zachowania wspólnego dziedzictwa, ale jako źródło konfliktów rodzących represje oraz ograniczenia.
- Destrukcja obiektów architektonicznych spowodowana zbyt natężonym ruchem drogowym.
- Powodzie i inne zagrożenia ze strony natury.

9. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ, ZADANIA ZDEFINIOWANE W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY LEŚNA 2013-2016

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna 2013-2016 jest narzędziem umożliwiającym m.in. planowanie oraz weryfikację działań w zakresie ochrony i zachowania zasobów związanych z dziedzictwem kulturowym przewidzianych do realizacji w czteroletnim okresie. Biorąc pod uwagę jego zintegrowanie z innymi dokumentami strategicznymi opracowanymi na poziomie Gminy, w pierwszej kolejności należy realizować zadania wytyczone w *Lokalnym Zintegrowanym Programie Rewitalizacji Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015*.

Priorytety ujęte w Programie w sposób kompleksowy traktują problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego. Odnoszą się do działań z zakresu rewaloryzacji i rewitalizacji zabytków ze szczególnym uwzględnieniem zachowania niepowtarzalnej, historycznej estetyki, zarówno Miasta jak i Gminy Leśna.

PRIORYTET I

REWALORYZACJA I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT PORZĄDKUJĄCY ORAZ KSZTAŁTUJĄCY ESTETYCZNY WIZERUNEK MIASTA I GMINY LEŚNA

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Zahamowanie procesów degradacyjnych obiektów wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków oraz poprawa ich stanu zachowania.

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.

Zachowanie atrakcyjnej, historycznej estetyki w przestrzeni miejskiej.

Wsparcie pod względem merytorycznym prywatnych właścicieli oraz wspólnot mieszkaniowych w zakresie prac remontowo-budowlanych.

PRIORYTET II

EDUKACJA, POPULARYZACJA ORAZ BADANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO SPRZYJAJĄCE BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ ORAZ SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA ISTNIENIE W PRZESTRZENI OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Specjalistyczne opracowania rozpoznawcze mające na celu określenie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz historii regionu.

Edukacja, popularyzacja oraz uwrażliwienie lokalnego społeczeństwa na kwestie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET III

PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Promocja dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Leśna.

Rozwój infrastruktury turystycznej sprzyjający uprawianiu turystyki kulturowej.

PRIORYTET I REWALORYZACJA I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT PORZĄDKUJĄCY ORAZ KSZTAŁTUJĄCY ESTETYCZNY WIZERUNEK MIASTA I GMINY LEŚNA	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesów degradacyjnych obiektów wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków oraz poprawa ich stanu zachowania.	• Kontynuacja zadań określonych w <i>Lokalnym Zintegrowanym Programie Rewitalizacji Miasta i Gminy Leśna na lata 2007-2015.</i> • <u>Rewitalizacja Mauzoleum Wollerów</u> – przeprowadzenie prac porządkowych oraz zabezpieczających Mauzoleum Wollerów jak również terenu wokół Mauzoleum, – ogłoszenie konkursu na projekt dotyczący prac remontowo-budowlanych związanych z rewitalizacją, ewentualną adaptacją Mauzoleum Wollerów oraz prac dot. rewaloryzacji parku. • Rewitalizacja zasobów mieszkaniowych. • Porządkowanie i rewaloryzacja gminnych parków, skwerów, cmentarzy. • Zabezpieczenie obiektów historycznych i zabytkowych będących w posiadaniu Gminy przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą. • Kontynuacja działań mająca na celu pozyskiwanie środków z funduszy Unii Europejskiej na projekty związane z zachowaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego.
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.	• Weryfikacja istniejących planów zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Leśna obejmującego zagadnienia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego oraz opracowanie pozostałych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających jego ochronę. • Uaktualnienie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

	• Oznaczenie obiektów zabytkowych międzynarodowym znakiem ochrony dóbr kultury przyjętym w ramach Konwencji Haskiej.
Zachowanie atrakcyjnej, historycznej estetyki w przestrzeni miejskiej.	• Opracowanie katalogu reklam standaryzujących kształt szyldów i reklam na budynkach znajdujących się w strefie ochrony konserwatorskiej.• Opracowanie katalogu kolorystycznego umożliwiającego ujednolicenie barw stosowanych w elewacjach zewnętrznych budynków znajdujących się w strefie ochrony konserwatorskiej. Szczególnie jest on istotny w przypadku adaptacji parteru obiektów zabytkowych dla celów usługowo-handlowych.• Kontynuacja zadań zwiększających atrakcyjność przestrzeni miejskiej: umieszczanie kompozycji roślinnych, rabatów kwiatnych, ławek m.in. wokół obiektów zabytkowych.• Iluminacja najcenniejszych obiektów zabytkowych, szczególnie tych, które tworzą dominanty na terenie miasta i gminy.• Uwzględnianie w projektach dot. rewaloryzacji zabytkowych śródmieść odtworzenie historycznych nawierzchni ulic i ciągów pieszych oraz obiektów małej architektury (studnie, słupy, etc).
Wsparcie pod względem merytorycznym prywatnych właścicieli, oraz wspólnoty mieszkaniowe w zakresie prac remontowo-budowlanych.	• Pomoc oraz udzielanie informacji dotyczących pozyskania dotacji na przeprowadzanie prac remontowo-budowlanych przy zabytku wpisanym do wojewódzkiej ewidencji zabytków: – remont dachu kościoła p.w. Jana Chrzciciela (pomoc pod względem merytorycznym).• Udostępnienie informacji na temat dotacji na wykonanie prac remontowo-budowlanych przy obiektach zabytkowych na stronie internetowej urzędu.

PRIORYTET II	
EDUKACJA, POPULARYZACJA ORAZ BADANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO SPRZYJAJĄCE BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ ORAZ SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA ISTNIENIE W PRZESTRZENI OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH	
Kierunki działań:	Zadania:
Specjalistyczne opracowania rozpoznawcze mające na celu określenie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz historii regionu.	• Rozważenie opracowania katalogu architektury regionalnej, detalu architektonicznego ze szczególnym uwzględnieniem domów przysłupowych. • Monitorowanie obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. • Uzupełnienie Gminnej Ewidencji Zabytków o karty dotyczące stanowisk archeologicznych. • Rozważenie możliwości stworzenia instytucji (np. Muzeum), która m.in. bada historię regionu oraz gromadzi cenne eksponaty. • Przeprowadzenie ankiety wśród lokalnej społeczności związanej z możliwością udostępnienia, wypożyczenia kolekcji lub cennych zabytkowych przedmiotów celem ewentualnej ekspozycji w Instytucji (Muzeum) promującej dziedzictwo kulturowe regionu.
Edukacja, popularyzacja oraz uwrażliwienie lokalnego społeczeństwa na kwestie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	• Udział pracowników samorządu terytorialnego w szkoleniach, konferencjach, poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego. • Organizowanie i wspieranie konkursów poświęconych zagadnieniom historyczno-kulturowym oraz problematyce związanej z ochroną dóbr kultury. • Popularyzacja właściwie przeprowadzonych prac konserwatorskich przy zabytku np. na stronie internetowej urzędu, kalendarzu. • Organizowanie szkoleń dotyczących propagowania idei konserwatorskich, możliwości finansowania prac remontowo-budowlanych przy obiektach zabytkowych dla wspólnot mieszkaniowych, prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych oraz wszystkich zainteresowanych.

	• Zainteresowanie szkół i przedszkoli regionalną tematyką celem upowszechniania wiedzy o regionie, jego historii, tradycji.
PRIORYTET III PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Promocja dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Leśna	• Rozważenie możliwości wzięcia udziału w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa. • Organizacja cyklicznych imprez kulturalnych: – Festiwal Współczesnej Kultury Ludowej „Swojskie Granie i śpiewanie”, – Dożynki Gminne. • Współpraca z partnerem czeskim w zakresie organizacji projektów promujących dziedzictwo kulturowe regionu: – Polsko-czeski festiwal kowerów „TAMA”. • Kontynuacja wydawania kalendarza promującego dziedzictwo kulturowe gminy i regionu. • Wydanie albumu fotograficznego promującego historię, zabytki miasta i gminy. • Promocja regionalnego rękodzielnictwa, malarstwa, rzeźby, potraw, muzyki, przetworów na imprezach kulturalnych. • Kontynuacja promocji projektów kulturalnych na stronie internetowej urzędu. • Monitoring i aktualizacja strony internetowej urzędu w odniesieniu do zagadnień związanych z historią miasta, gminy oraz regionu, walorami przyrodniczo-kulturowymi. • Kontynuacja współpracy z innymi gminami wchodzącymi w skład stowarzyszenia „Partnerstwo Izerskie” w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego.

	• Zagospodarowanie i modernizacja świetlic wiejskich związanych m.in. z promocją i upowszechnianiem kultury, sztuki, historii regionu: – modernizacja świetlicy wiejskiej w Szyszkowej, – remont świetlicy w Pobiednej, – zwiększenie roli OSP Grabiszycy w procesie edukacyjnym mieszkańców obszaru LGD Partnerstwo Izerskie (adaptowanie części remizy na świetlicę wiejską). • Wdrożenie mobilnego systemu informacyjno-promocyjnego umożliwiającego dostęp do informacji na temat m.in.: imprez kulturalnych i sportowych w formie wiadomości sms wysyłanych do użytkowników bezpłatnych wiadomości.
Rozwój turystycznej infrastruktury uprawianiu sprzyjający kulturze turystyki	• Wspieranie turystyki kulturowej poprzez tworzenie ścieżek turystycznych, tras rowerowych: – szlak Leśna-Zamek Czocho, – szlak Leśna-Stożki powulkaniczne. Organizacja projektów o charakterze sportowo-turystycznym: – Rodzinny bieg na orientację. • Kontynuacja wydawania przewodników, informatorów, map turystycznych. • Uaktualnianie tablic informacyjnych na terenie Miasta i Gminy dotyczących, szlaków turystycznych, tras rowerowych, obiektów zabytkowych. • Wspieranie rozwoju agroturystyki.

9.1. Monitoring i weryfikacja wyznaczonych kierunków działań jak i zadań

Przykładowy zestaw mierników umożliwiający monitorowanie określonych kierunków działań jak zadań obejmujących okres od 2013-2016 roku. Przyjęto realizację ilości w okresie obowiązywania Programu, tj. w skali 4 lat. Niektóre zadania obejmują okres wynikający z ustaleń zawartych w dokumentach strategicznych.

Zahamowanie procesów degradacyjnych obiektów wpisanych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków oraz poprawa ich stanu zachowania.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
• liczba obiektów zabytkowych przy których prowadzone są prace rewitalizacyjne	-1-
• ilość obiektów ujętych w projekcie renowacja zasobów mieszkaniowych z terenu Leśnej przy których prowadzone są prace remontowo-budowlane	-zgodnie z założeniami planistycznymi-
• liczba uporządkowanych i zagospodarowanych cmentarzy	-2-
• liczba zagospodarowanych, parków, skwerów, podwórzki będących bezpośrednim otoczeniem obiektów zabytkowych, obiektów o cechach historycznych	-2-
• ilość zabezpieczonych obiektów historycznych, zabytkowych przed dalszą dewastacją oraz kradzieżą	-2-
• liczba złożonych wniosków dot. pozyskania środków UE na projekty z zakresy ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego	-6-

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
liczba zweryfikowanych, opracowanych planów na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	-1-
weryfikacja planów zagospodarowania przestrzennego pod względem problematyki związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego	-1-

Zachowanie atrakcyjnej, historycznej estetyki w przestrzeni miejskiej.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
liczba opracowań dotyczących estetyzacji miasta: katalog szyldów i reklam, katalog kolorystyczny	-1-
ilość realizowanych projektów związanych z wzmocnieniem estetycznego wizerunku miasta i gminy	-4-

Wsparcie pod względem merytorycznym prywatnych właścicieli, oraz wspólnoty mieszkaniowe w zakresie prac remontowo-budowlanych.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
liczba przyjętych wniosków dot. dotacji na przeprowadzenie prac remontowo budowlanych przy obiektach zabytkowych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków złożonych przez prywatnych właścicieli, wspólnoty mieszkaniowe, parafie (pomoc pod względem merytorycznym)	-4-

Specjalistyczne opracowania rozpoznawcze mające na celu określenie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz historii regionu.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
liczba opracowań (katalogi architektury) związanych z historią miasta i gminy, zasobami dziedzictwa kulturowego oraz walorami turystyczno-przyrodniczymi	-2-
ilość kart ewidencyjnych określających stanowiska archeologiczne włączonych do GEZ	- opracowanie kompletu kart archeologicznych w okresie funkcjonowania Programu 2013-2016-

Edukacja, popularyzacja oraz uwrażliwienie lokalnego społeczeństwa na kwestie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
liczba pracowników Urzędu Miasta biorących udział w szkoleniach, konferencjach z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego	-2-
ilość wyremontowanych oraz wybudowanych obiektów służących lokalnej społeczności jako miejsce spotkań umożliwiających budowanie i rozwój tożsamości regionalnej, edukację, upowszechnianie kultury, sztuki, etc.	-wynika z dokumentów planistycznych-
ilość konkursów organizowanych przez Urząd Miasta związanych z historią oraz kulturą regionu: konkursy fotograficzne, malarские, na najlepszą pracę licencjacką, magisterską etc.	-2-
liczba zorganizowanych szkoleń związanych m.in. z: propagowaniem idei ochrony i zachowania wartości historycznej obiektów zabytkowych, pozyskiwaniem funduszy z UE na przeprowadzenie prac remontowo budowlanych przy obiektach wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków, etc.	-1-

Promocja dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Leśna.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
• liczba cyklicznie organizowanych i współorganizowanych ze stroną czeską imprez o charakterze kulturalnym	-4-
• opracowanie kalendarza promującego dziedzictwo kulturowe Miasta i Gminy Leśna	-4-
• ilość wysyłanych informacji sms do użytkowników mobilnego systemu informacyjno-promocyjnego dot. m.in. imprez kulturalnych, wydarzeń sportowych	- w skali miesiąca ok. 8 000- tj. 4 sms do 2000 użytkowników
• ilość imprez jednorazowych dot. promocji dziedzictwa i historii regionu	-4-

Rozwój infrastruktury turystycznej sprzyjający uprawianiu turystyki kulturowej.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
• liczba wytyczonych szlaków turystycznych	-2-
• liczba uporządkowanych i oznaczonych szlaków turystycznych	-2-
• liczba tablic umieszczona na terenie Miasta i Gminy informująca o szlakach turystycznych i lokalizacji obiektów zabytkowych	-6-

W celu realizacji priorytetów oraz związanych z nimi zadaniami należy podjąć działania, które będą sukcesywnie realizowane i monitorowane w okresie 4 lat. Aby osiągnąć określone efekty, zadania można podzielić na podokresy zgodnie z opracowanymi dla nich projektami ujmującymi ich długoterminową realizację. W trakcie tego procesu mogą wyniknąć problemy, które w miarę możliwości należy uwzględnić.

Realizacja Programu jest procesem długofalowym. Po upływie dwóch lat sprawozdanie z realizacji wyznaczonych zadań sporządzi komórka organizacyjna urzędu, koordynująca realizację programu, a następnie przedstawi ją burmistrzowi. Po akceptacji ocena zostanie przedłożona Radzie Miejskiej, będzie ona jednocześnie stanowić punkt wyjścia do wprowadzania uzasadnionych zmian i usprawniania programu. Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Leśna 2013-2016*, która uwzględni wskaźniki odnoszące się do wytyczonych zadań.

10. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY LEŚNA 2013-2016

Zakłada się, że zadania określone w Programie będą wykonywane za pomocą następujących podstawowych instrumentów:

- prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków, tworzenie parków kulturowych, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- finansowych – m.in. współfinansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich, jak również dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- koordynacji – m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi oraz z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- społecznych – m.in. poprzez działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- kontrolnych – m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

11. MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA PROJEKTÓW Z ZAKRESU OCHRONY ORAZ PROMOCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA I GMINY LEŚNA

Zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga określonych działań w zakresie przeprowadzania prac rewitalizacyjnych, rewaloryzacyjnych przy obiektach zabytkowych jak również na terenach kształtujących przestrzeń wokół obiektów zabytkowych. Realizacja projektów mających na uwadze powyższe działania jest uzależniona nie tylko od chęci inwestorów ale przede wszystkim od nakładów finansowych umożliwiających przeprowadzenie prac remontowych zgodnie z zasadami sztuki konserwatorskiej. Zachowanie dziedzictwa kulturowego to także przedsięwzięcia promujące historię i kulturę regionu.

Beneficjentami ubiegającymi się o dotacje są przeważnie jednostki samorządu terytorialnego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe. Zazwyczaj pozyskane środki z większości źródeł przeznaczane są (w formie dotacji celowych) wyłącznie na obiekty wpisane do rejestru zabytków.

Właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio niezwiązane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych.

Pomoc finansową można otrzymać z następujących źródeł:

- Budżet Miasta i Gminy Leśna - dotacje
- Samorząd Województwa Dolnośląskiego przyznaje dotacje celowe, beneficjentom ubiegającym się o środki w celu przeprowadzenia prac ratowniczych obiektów zabytkowych oraz w ramach otwartych konkursów.
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego - przy ministerstwie funkcjonują Programy, które m.in. odnoszą się do ochrony dziedzictwa narodowego
- Środki Unii Europejskiej w ramach funduszy strukturalnych. Celem alokacji środków unijnych jest realizacja założeń polityki spójności zmierzającej do wyrównania warunków ekonomicznych i społecznych we wszystkich regionach Unii Europejskiej. Polityka spójności realizowana jest dzięki: Europejskiemu Funduszowi Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiemu Funduszowi Społecznemu (EFS), Funduszowi Spójności (FS)⁵⁸. Fundusze finansują programy unijne, w ramach których dofinansowanie mogą otrzymać m.in. projekty z zakresu kultury i aktywnej ochrony zabytków.

⁵⁸ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego finansuje programy unijne mające na celu pomoc opóźnionym w rozwoju regionom. Programy realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego mają na celu poprawę jakości i dostępności miejsc pracy oraz zatrudnienia w Unii Europejskiej. Wsparcie z Funduszu Spójności otrzymują kraje, a nie regiony. Dofinansowanie otrzymują projekty z ochrony środowiska i zdrowia. [w:] *Fundusze Europejskie na wsparcie turystyki i kultury*; A. Lewandowska, M. Janas, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 8.

11.1. Dofinansowanie z budżetu Miasta i Gminy Leśna

Dotacje przeznaczone są dla właścicieli zabytków wpisanych do rejestru zabytków w celu przeprowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Zasady udzielania dotacji celowych określa:

Uchwała nr XXXI/175/08 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 27 listopada 2008 roku w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Z budżetu Gminy Leśna mogą być udzielane dotacje właścicielowi lub posiadaczowi zabytku wpisanego do rejestru zabytków na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może obejmować nakłady konieczne na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 35 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do wojewódzkiego rejestru. Wnioski o dotację składa się Burmistrzowi Leśnej do 30 września każdego roku.

11.2. Środki Województwa Dolnośląskiego

Zasady udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego określa:

Uchwała nr. XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego.

O dotację, w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami, może ubiegać się osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Dofinansowanie w danym roku budżetowym może być udzielone do wysokości 50 % ogółu nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. W przypadku gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, albo, gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku - dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych.

Wnioski w ramach konkursu⁵⁹ należy składać do dnia 31 stycznia rozpoczynając od każdego roku kalendarzowego⁶⁰.

11.3. Pozyskanie funduszy z budżetu państwa

Uzyskanie funduszy na realizację zadań związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem prac przy obiektach zabytkowych reguluje:

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940)

Udział w Programach Operacyjnych zaplanowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego umożliwi uzyskanie funduszy na realizację zadań zawartych w Gminnym Programie Ochrony Zabytków. Programy obejmują okres 2004-2020⁶¹, alokacja finansowa ze środków Ministra Kultury ogłaszana jest na każdy rok budżetowy.

⁵⁹ Wykaz dotacji udzielonych przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu w 2012 roku na: http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/get_file_contents.php?id=140338

⁶⁰ <http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/ochrona-zabytkow/>

⁶¹ Zgodnie z Narodową Strategią Kultury.

Programy Operacyjne Państwowe:

- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- Program Dziedzictwo Kulturowe

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem Programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na pokrycie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o dofinansowanie w ramach programów europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje zarówno szeroko pojęte działania inwestycyjne, jak i tzw. projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju współczesnej kultury cele artystyczne i edukacyjne.

Dofinansowanie ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu publicznego (tzw. „wkładu własnego”) dotyczy w szczególności projektów realizowanych w ramach następujących programów europejskich:

- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013,
- Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki,
- Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013,
- Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- Programu Kultura 2007-2013

Zakres zakwalifikowanych zadań dotyczy:

- ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- budowy, rozbudowy i przebudowy infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych,
- realizacji międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych,
- rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
- rozwoju zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

O Promesę ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, państwowe instytucje filmowe, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe i ich osoby prawne, publiczne szkoły artystyczne, uczelnie artystyczne, archiwa państwowe.

W ramach Programu przewiduje się przeprowadzenie dwóch naborów wniosków w terminach do 30 listopada 2012 roku oraz do 31 marca 2013 roku⁶².

⁶²http://www.mkidn.gov.pl/media/po2013/dokumenty/20121025Promesa_Ministra_Kultury_i_Dziedzictwa_Narodowego.pdf

Program Dziedzictwo Kulturowe

Program Dziedzictwo kulturowe składa się z 5 priorytetów:

1. Priorytet „Ochrona zabytków”
2. Priorytet „Wspieranie działań muzealnych”
3. Priorytet „Kultura ludowa”
4. Priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”
5. Priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych”
6. Priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego”

Ochrona Zabytków

Celem Priorytetu jest ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. W ramach priorytetu dofinansowania nie otrzymują projekty mające na uwadze adaptację, przebudowę lub rekonstrukcję obiektów zabytkowych. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, które posiadają wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

O dofinansowanie w ramach Priorytetu mogą ubiegać się: osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. W przypadku realizacji w/w zadań o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. O dofinansowanie w ramach Priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty⁶³.

⁶³ Regulamin dotyczący Programu *Dziedzictwo kulturowe* Priorytet: *Ochrona zabytków*, na: www.mki.dn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_1

Wspieranie działań muzealnych

Celem tego Priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie ochrony, opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, prezentacja zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych. W ramach Priorytetu dofinansowaniem mogą być objęte następujące zadania:

- organizacja czasowych wystaw muzealnych,
- modernizacja stałych wystaw muzealnych,
- publikacja katalogów do wystaw muzealnych,
- konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii.

Beneficjentami mogą być: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe⁶⁴.

Kultura ludowa

Celem Priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej. Wsparciem objęte są przedsięwzięcia uwzględniające ochronę materialnej i niematerialnej spuścizny kultury ludowej.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- zadań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury ludowej, w tym niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- zadań animacyjnych wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji,
- publikacji książkowych z zakresu dziedzictwa kultury ludowej,
- zadań dotyczących dokumentacji, archiwizacji i udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultury ludowej, w tym sztuki rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu, obrzędowości, obyczajowości,
- zadań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego,
- zadań dotyczących ochrony architektury regionalnej,
- zadań o charakterze artystycznym inspirowanych sztuką i twórczością ludową,
- zakup obiektów oraz kolekcji dzieł sztuki ludowej do zbiorów muzealnych,
- projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii.

Beneficjentami mogą być: samorządowe instytucje kultury, z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą⁶⁵.

⁶⁴ Regulamin dotyczący Programu *Dziedzictwo kulturowe* Priorytet: *Wspieranie działań muzealnych*, na: www.mki.dn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_2_Wspieranie_dzialan_muzealnych.pdf

⁶⁵ Regulamin dotyczący Programu *Dziedzictwo kulturowe* Priorytet: *Kultura ludowa*, na: www.mki.dn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_1

Ochrona dziedzictwa za granicą

Celem Priorytetu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat. Dofinansowanie mogą otrzymać następujące zadania realizowane na terenie Polski lub poza jej granicami:

- rewaloryzacja oraz prace remontowe i konserwatorskie w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju,
- rewaloryzacja konserwacja, ochrona i zachowanie zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju,
- dokumentowanie utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji,
- publikacja oraz promocja badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju,
- upamiętnianie wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju,
- pomoc instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury, samorządowe instytucje kultury, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe⁶⁶.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem nadrzędnym Priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego w Polsce, poprzez wspieranie zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. O dofinansowanie w ramach Priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą⁶⁷.

Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysku, lub uczelni publicznych. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty

⁶⁶ Regulamin dotyczący Programu *Dziedzictwo kulturowe* Priorytet: *Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą*, na: www.mki.dn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_4-Ochrona_dziedzictwa_kulturowego_za_granica.pdf

⁶⁷ Regulamin dotyczący Programu *Dziedzictwo kulturowe* Priorytet: *Ochrona zabytków archeologicznych*, na: www.mki.dn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_5_Ochrona_zabytkow_archeologicznych.pdf

prawa polskiego: organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, uczelnie publiczne⁶⁸.

11.4. Programy strukturalne Unii Europejskiej

Możliwość pozyskiwania funduszy ze środków Unii Europejskiej poprzez uczestnictwo w programach umożliwiających realizację projektów z obszaru kultury oraz przedsięwzięć związanych z ochroną zabytków.

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich/Program Leader
- Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej w latach 2007-2013/Euroregion Nysa
- Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 -PROW

PROW jest jednym z największych programów pomostowych dla sektora rolno-spożywczego. Finansowany jest w ramach II filara Wspólnej Polityki Rolnej. Wsparcie mogą uzyskać działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego w ramach 3 Osi – *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*, **działanie** – *Odnowa i rozwój wsi* oraz w ramach 4 Osi **Leader** **działania:** *wdrażanie lokalnych strategii rozwoju, wdrażanie projektów współpracy, funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja.*

Odnowa i rozwój wsi.

Dofinansowanie mogą uzyskać zadania z zakresu:

- budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów: pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury,
- kształtowania obszaru przestrzeni publicznej,
- budowy remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych,
- zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsca pamięci,
- kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Beneficjenci: gmina, instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego, kościół lub inny związek wyznaniowy, organizacja pozarządowa mająca status organizacji pożytku publicznego.

⁶⁸http://www.mkidn.gov.pl/media/po2013/dokumenty/20121025Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_6-Ochrona_i_cyfryzacja_dziedzictwa_kulturowego.pdf

Pomoc finansowa może być przyznana, jeżeli projekt realizowany jest w miejscowości należącej do:

- gminy wiejskiej lub gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,
- projekt wpisuje się w zakres Planu Odnowy Miejscowości,
- projekt nie ma charakteru komercyjnego,
- w przypadku, gdy projekt realizowany będzie na nieruchomości nie należącej do beneficjenta, beneficjent posiada prawo do dysponowania tą nieruchomością na cele określone w projekcie przez okres 7 lat po realizacji projektu,
- organizacja pozarządowa działa w obszarze zbieżnym z celami działania *Odnowa i rozwój wsi* w szczególności na rzecz aktywizacji ludności, rozwoju oraz zachowania dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego,
- projekt składany przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego został zaakceptowany przez tę jednostkę.

Forma i wysokość pomocy

Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 75% kosztów kwalifikowalnych projektu. Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 25% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

Leader

Celem osi czwartej Leader jest budowa kapitału społecznego poprzez aktywizację mieszkańców oraz stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy. Zamierzenia te realizowane są przez tzw. lokalne grupy działania (LGD), czyli podmioty (stowarzyszenia) w skład których wchodzi przedstawiciele władz lokalnych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców, które wprowadzają w życie projekty korzystne z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich, najczęściej na obszarze kilku gmin. Jednym z najważniejszych działań LGD jest opracowanie lokalnej strategii rozwoju na podstawie której wdrażane są projekty łączące zasoby: ludzkie, kulturowe, historyczne.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej

Program Współpracy Transgranicznej Polska - Saksonia 2007-2013

Program został przygotowany na podstawie art. 7 Rozporządzenia (WE) nr 1083/2006 Rady z dnia 11 lipca 2006 roku ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności łącznie z Wykazem obszarów kwalifikowanych do wsparcia przez Wolny Kraj Związkowy Saksonia i Rzeczpospolitą Polską. Cel nadrzędny Programu koncentruje się na wspieraniu zrównoważonego rozwoju obszaru wsparcia w celu wzmocnienia spójności gospodarczej i społecznej. W Programie ujęto dwie osie priorytetowe służące rozwojowi współpracy transgranicznej:

Oś priorytetowa I: Rozwój transgraniczny.

Oś priorytetowa II: Transgraniczna integracja społeczna.

W obszarze wsparcia znajduje się m.in. podregion jeleniogórsko-wałbrzyski obejmujący powiaty: zgorzelecki, bolesławiecki, lubański, lwówecki, złotoryjski, jeleniogórski, kamiennogórski, jaworski, wałbrzyski, świdnicki, ząbkowicki, kłodzki, dzierzoniowski, strzeliński oraz miasto Jelenia Góra⁶⁹. Realizacja projektu odbywa się w oparciu o współpracę dwóch partnerów z Polski i Niemiec. Współpraca obejmuje 4 kryteria: wspólne planowanie, realizację, finansowanie oraz personel. Niezbędna jest zasada Partnera Wiodącego wyznaczonego przez partnerów projektu, który jest odpowiedzialny za złożenie wniosku, realizację i rozliczenie finansowe projektu.

Wsparcie mogą otrzymać projekty dotyczące zachowania dziedzictwa kulturowego w ramach II osi priorytetowej w dziedzinie: Kultura i sztuka. Za szczególnie istotne uznano dostosowanie infrastruktury kulturalnej do potrzeb osób niepełnosprawnych, jak również przedsięwzięcia służące wspieraniu tradycyjnej kultury ludowej oraz ochronie, rewitalizacji, digitalizacji dostępności zabytków kultury, przemysłu i techniki wraz z ich otoczeniem.

Wsparcie mogą uzyskać działania:

- tworzenie i wdrażanie koncepcji muzealnych, kolekcjonerskich i wystawienniczych, jak również wystaw upamiętniających łącznie z zabezpieczeniem cennych i zagrożonych dóbr muzealnych i zapewnieniem wielojęzycznej oprawy wystaw (np. opisy, przewodniki audio, prezentacje internetowe), wystawy przenośne i działania o charakterze muzealno-pedagogicznym,
- konferencje i imprezy tematyczne wspierające edukację w zakresie kultury,
- projekty w dziedzinie sztuk artystycznych, w tym teatralnej i muzycznej, takich jak np. festiwale, dni teatru, tańca i muzyki oraz konkursy,
- projekty z dziedziny sztuk plastycznych, takie jak wystawy, konkursy lub warsztaty,
- imprezy służące propagowaniu literatury, takie jak dni literatury, cykle literackie,
- działania wspierające transgraniczną sztukę filmową, w szczególności produkcja filmów, napisy wielojęzyczne, prezentacja filmów jak również festiwale filmowe i tygodnie filmu,
- projekty instytucji społeczno-kulturalnych, wspierających edukację w dziedzinie kultury i sztuki,
- działania modelowe służące łączeniu placówek kulturalnych i ofert.

Beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- organy administracji rządowej oraz ich jednostki organizacyjne,
- instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- fundacje i stowarzyszenia,
- pozostałe jednostki sektora finansów publicznych,

⁶⁹ *Wspólne Uszczegółowienie Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska-Saksonia 2007 – 2013*, Saksońskie Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Transportu oraz polskie Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, na: www.sn-pl.eu/media/pl/Uszczegolowienie.pdf

- podmioty, w tym spółki prawa handlowego, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia lub Skarb Państwa,
- muzea i biblioteki,
- kościoły i inne związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych.

Fundusz Małych Projektów/ Euroregion Neisse e.V - Euroregion Nysa

W ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska-Saksonia 2007-2013 funkcjonuje Fundusz Małych Projektów Polska-Saksonia 2007-2013 (II Oś priorytetowa, Działanie 2.6). Po stronie polskiej Fundusz terytorialnie obejmuje obszar podregionu Jeleniogórsko-Wałbrzyskiego w skład którego wchodzi powiaty: Zgorzelecki, Bolesławiecki, Lubański, Lwówecki, Złotoryjski, Jeleniogórski, Kamiennogórski, Jaworski, Wałbrzyski, Świdnicki, Ząbkowicki, Kłodzki, Dzierżoniowski, Strzebiński oraz miasto na prawach powiatu Jelenia Góra. Po stronie niemieckiej fundusz obejmuje powiat Görlitz (w skład którego wchodzi dawne powiaty: Niederschlesischer Oberlausitzkreis i Löbau – Zittau, jak również dawne miasto na prawach powiatu Görlitz). Powiat Bautzen (w skład którego wchodzi dawne powiaty: Kamenz i Bautzen jak również dawne miasto na prawach powiatu Hoyerswerda)⁷⁰. W ramach Funduszu wsparcie mogą otrzymać Małe Projekty związane z ochroną, zachowaniem jak i promocją dziedzictwa kulturowego.

Beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne,
- podmioty prawa publicznego,
- osoby prawne prawa prywatnego prowadzące działalność o charakterze pożytku publicznego z obszaru wsparcia,
- placówki i podmioty sektora finansów publicznych.

Program Współpracy Transgranicznej Republika Czeska - Rzeczpospolita Polska 2007-2013

Program Współpracy Transgranicznej Republika Czeska - Rzeczpospolita Polska 2007-2013 uwzględnia wieloletnie starania Unii Europejskiej podejmowane na rzecz rozwoju obszarów przygranicznych oraz przełamywania granic pomiędzy poszczególnymi państwami. Celem globalnym Programu jest wspieranie rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru pogranicza polsko-czeskiego poprzez wzmacnianie jego konkurencyjności i spójności oraz poprzez promowanie partnerskiej współpracy mieszkańców. Program ukierunkowany jest w szczególności na regionalne i lokalne projekty o mniejszym zakresie i o znaczeniu transgranicznym. Przy wyborze projektów duży nacisk kładziony jest przede wszystkim na ich faktyczne oddziaływanie transgraniczne oraz na elementy zbliżania ludzi oraz instytucji w czasie przygotowania i późniejszej realizacji projektów.

⁷⁰ *Wspólny Dokument Wdrożeniowy dla Funduszu Małych Projektów w ramach Programu Operacyjnego współpracy transgranicznej Saksonia-Polska 2007-2013* na http://www.neisse-nisa-nysa.org/fileadmin/documents/fonds/de-pl/2012-04-01__Umsetzungsdokument_KPF_SN-PL_-_PL_final_.pdf

Zasięg terytorialny Programu po czeskiej stronie tworzy pięć jednostek administracji samorządowej - kraje: liberecki, královéhradecki, pardubicki, olomuniecki oraz morawskośląski.

Po polskiej stronie obszar pogranicza stanowią podregiony: Jeleniogórski, Wałbrzyski, Wrocławski (z tego podregionu do obszaru wsparcia należy tylko powiat Strzebiński), Nyski, Opolski, Rybnicki, Bielski i Tyski (z tego podregionu do obszaru wsparcia należy tylko powiat pszczyński)⁷¹.

Program składa się z 4 Osi Priorytetowych. Działania związane z ochroną zabytków realizowane są m.in.: w ramach 2 Osi Priorytetowej: *Poprawa warunków rozwoju przedsiębiorczości turystyki - Dziedzina wsparcia 2.2: Wspieranie rozwoju turystyki oraz 1 Celu szczegółowego: Rozszerzanie oferty turystycznej obszaru pogranicza polsko-czeskiego.* Wsparcie mogą otrzymać projekty uwzględniające m.in.: ochronę i odbudowę bogactwa kulturowego i przyrodniczego, w tym przedsięwzięcia obejmujące poprawę stanu technicznego, modernizację, konserwację, odbudowę istniejących zabytków historycznych i ich zespołów, budowli sakralnych, fortyfikacji, historycznych obiektów urbanistycznych, projekty mające na uwadze rozwój tradycji kulturowych, podtrzymywanie i kontynuowanie istniejących tradycji rzemieślniczych. Ważną dziedziną wsparcia jest rozwój infrastruktury turystycznej m.in. poprzez dofinansowanie projektów związanych z tworzeniem szlaków i ścieżek rowerowych czy też modernizacją terenów na potrzeby imprez kulturalnych.

W ramach 3 Osi Priorytetowej: *Wspieranie współpracy społeczności lokalnych - Dziedzina wsparcia 3.2: Wspieranie przedsięwzięć kulturalnych, rekreacyjno-edukacyjnych Cel szczegółowy: Wzmacnianie transgranicznych kontaktów mieszkańców* dofinansowanie mogą otrzymać projekty kulturalne m.in.: wystawy, koncerty, programy oświatowe.

Główni odbiorcy:

- osoby prawne i fizyczne,
- gminy, miasta, kraje, powiaty, województwa, euroregiony, związki gmin i przez nie powoływane podmioty,
- regionalne izby turystyczne,
- instytucje publiczne ukierunkowane na rozwój turystyki,
- inicjatywy lokalne ukierunkowane na rozwój potencjału turystycznego,
- agencje rozwoju regionalnego,
- zarząd dróg lokalnych,
- instytucje odpowiedzialne za ochronę i troskę o dziedzictwo kultury,
- instytucje odpowiedzialne za ochronę przyrody i krajobrazu (organy ochrony przyrody),
- użytkownicy ICT,
- pozostałe organy i podmioty zgodnie z zakresem wsparcia Programu.

⁷¹ Podregion jeleniogórsko-wałbrzyski obejmuje powiaty: powiaty: bolesławiecki, dzierzoniowski, jaworski, jeleniogórski, kamiennogórski, kłodzki, lubański, lwówecki, strzebiński, świdnicki, wałbrzyski, ząbkowicki, zgorzelecki, złotoryjski, powiat grodzki Jelenia Góra, [w:] „*Uszczegółowienie Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita*”, Polska 2007-2013, na: [/www.sn-pl.eu/medi a/pl/Uszczegolownienie.pdf](http://www.sn-pl.eu/medi a/pl/Uszczegolownienie.pdf)

Fundusz Mikroprojektów/Euroregion Nysa

W ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska - Rzeczpospolita Polska 2007-2013 funkcjonuje Fundusz Mikroprojektów jako dziedzina wsparcia 3.3. zdefiniowana w 3 Osi Priorytetowej: *Wspieranie współpracy społeczności lokalnych*. Podstawowym celem Funduszu jest rozwijanie i wspomaganie rozwoju współpracy pomiędzy społecznościami po obu stronach granicy, z ukierunkowaniem na wspólną poprawę stosunków społecznych, kulturalnych i gospodarczych.

Wsparcie mogą otrzymać projekty których działania są związane m.in.: z odnową i ochroną zasobów kulturowych i dziedzictwa historycznego, np. drobnych zabytków, w tym budowli sakralnych (drogi krzyżowe, kapliczki, kalwarie, krzyże pokutne), fortyfikacji, obiektów historycznych, technicznych i turystycznych oraz znaczących elementów krajobrazu kulturowego, z rozbudową i modernizacją infrastruktury turystycznej, np. ścieżek i szlaków rowerowych, ścieżek jeździeckich, ścieżek i szlaków turystycznych, tras narciarskich, lokalnych (leśnych) dróg i mostków (kładek), w tym instalacji wyposażenia (mapy, tablice informacyjne, miejsca do odpoczynku, zadaszania, itd.), z oznakowaniem atrakcji i szlaków turystycznych, z wspieraniem i promocją tradycyjnych i nowych produktów turystycznych (np. kuchni regionalnej, rzemiosł regionalnych), organizowaniem wspólnych imprez kulturalnych (festiwali, spektakli, wystaw, warsztatów artystycznych), etc.

Leśna znajduje się w powiecie lubańskim wchodzącym w skład powiatów tworzących podregion jeleniogórskiego NTS III – tj. powiat bolesławiecki, jaworski, jeleniogórski, kamiennogórski, lubański, lwówecki, zgorzelecki, złotoryjski oraz miasta na prawach powiatu Jelenia Góra. Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu Nysa administruje Funduszem i prowadzi nabór wniosków dla przedsięwzięć o charakterze transgranicznym, realizowanych we współpracy z partnerami czeskimi.

Zgodnie z tabelą projektów dofinansowanie w ramach Funduszu Euroregionu Nysa mogą otrzymać działania związane dziedzictwem kulturowym:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, przebudowa, adaptacja nieruchomości historycznych i zabytkowych obiektów oraz publicznych obiektów przemysłowych wraz z ich otoczeniem oraz ich przystosowanie na cele kulturalne,
- budowa (w tym rozbudowa, odbudowa, nadbudowa), przebudowa, modernizacja, a także niezbędne wyposażenie publicznej infrastruktury kulturalnej,
- zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń,
- tworzenie i rozwój szlaków dziedzictwa kulturowego,
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego ich udostępnienia,
- usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych w istniejących obiektach kultury.

Beneficjenci:

- osoby prawne i fizyczne,
- gminy, miasta, powiaty, kraje/województwa, euroregiony, związki gmin i przez nie powołane podmioty,
- organy społeczne, edukacyjne i szkoleniowe,
- placówki kulturalne,

- agencje rozwoju regionalnego,
- NGO,
- użytkownicy ICT,
- pozostałe organy i podmioty zgodnie z zakresem wsparcia Programu.

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

Wsparcie finansowe na działania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego można uzyskać m.in. w ramach Priorytetu 4: *Poprawa stanu środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpowodziowego Dolnego Śląska (Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne)*, Priorytetu 6: *Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska* oraz Priorytetu 9: *Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich na terenie Dolnego Śląska*.

Poprawa stanu środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpowodziowego Dolnego Śląska (Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne)

Działanie 4.5 Rekultywacja obszarów zdegradowanych

Dofinansowanie mogą otrzymać projekty związane m.in.: z rekultywacją obszarów zdegradowanych (poprzemysłowych, powojaskowych) polegające na zagospodarowaniu tych terenów na cele przyrodnicze, rekreacyjno wypoczynkowe lub gospodarki proekologicznej jak również z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany doświadczeń i dobrych praktyk.

Działanie 4.7 Ochrona bioróżnorodności i edukacja ekologiczna

W ramach Działania realizowane będą projekty związane m.in. z kształtowaniem terenów zieleni, parków i lasów komunalnych szczególnie zlokalizowanych na obszarach miejskich. Wspierane będą przedsięwzięcia z zakresu budowy, modernizacji i doposażenia infrastruktury służącej szeroko pojętej edukacji ekologicznej: punkty widokowe, ścieżki przyrodnicze, ośrodki dydaktyczno-promocyjne, centra informacyjne i edukacyjne.

Beneficjenci:

- jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych,
- związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne,
- parki narodowe i krajobrazowe,
- kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych.

Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska

Działanie 6.2. Turystyka aktywna

Dofinansowanie mogą otrzymać projekty związane m.in.: z modernizacją i budową infrastruktury w tym obiektów rekreacyjnych i sportowych przeznaczonych do uprawiania turystyki aktywnej np.: ścieżki rowerowe, szlaki piesze, stacje wodne, oznakowanie szlaków turystycznych wraz z zakupem niezbędnego wyposażenia, promocji turystyki aktywnej dotyczące przygotowania i rozpowszechniania materiałów promocyjnych oraz przygotowania kampanii promocyjnych.

Działania 6.4. - Turystyka kulturowa

Wsparciem mogą być objęte projekty dot.:

- obiektów dziedzictwa historycznego, m.in.: konserwacja i restauracja oraz prace budowlane prowadzone przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków, adaptacja i wykorzystanie zabytków do pełnienia nowych funkcji,
- obiektów instytucji kultury, m.in.: modernizacja oraz doposażenie w sprzęt informatyczny,
- informacja i promocja turystyki kulturowej, m.in.: budowa i modernizacja punktów informacji turystycznej wraz z niezbędnym wyposażeniem, opracowanie materiałów promujących produkty kulturowe, przygotowanie kampanii promocyjnej,
- organizacja imprez oraz wydarzeń kulturalnych i artystycznych o znaczeniu co najmniej regionalnym.

Beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- administracja rządowa,
- szkoły wyższe,
- instytucje kultury: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone z Ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe w tym regionalne i lokalne organizacje turystyczne,
- spółki prawa handlowego⁷².

Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich na terenie Dolnego Śląska

Głównym celem priorytetu jest przeciwdziałanie marginalizacji obszarów miast województwa dolnośląskiego. Sukcesywna degradacja tkanki architektonicznej miast sprzyja rozwojowi zjawisk patologicznych. Biorąc pod uwagę tą zależność w ramach priorytetu należy podjąć kompleksowe działania mające na uwadze zjawiska zachodzące w sferze ekonomicznej, społecznej i środowiskowej. Wsparcie zostanie udzielone na zintegrowane rozwiązania zdefiniowane formie Lokalnego Programu Rewitalizacji. Dofinansowanie jest zróżnicowane ze względu na wielkość miast. Leśną zamieszkuje 10 083 osób, zatem wsparciem objęte będą projekty w ramach Działanie 9.1 - *Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich w miastach powyżej 10 tysięcy mieszkańców.*

⁷² Szczegółowy Opis Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013, s. 143.

Beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną,
- spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,
- towarzystwa budownictwa społecznego,
- podmioty działające w zakresie pomocy społecznej,
- organizacje pozarządowe,
- samorządy gospodarcze i zawodowe oraz związki zawodowe⁷³.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

W ramach XI Osi Programu: Kultura i Dziedzictwo Kulturowe wsparciem mogą być objęte projekty z zakresu ochrony i zachowania zabytków nieruchomych o znaczeniu ponadregionalnym, w tym znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznanych przez prezydenta RP za Pomniki Historii. Wsparciem objęte będą projekty z zakresu konserwacji i zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego, np.: zabytkowe muzealia, starodruki, księgozbiory, jak również projekty z zakresu rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie zabytków zasobów bibliotecznych, archiwalnych, muzealnych. Dofinansowanie mogą otrzymać także działania związane z tworzeniem wirtualnych instytucji kultury oraz projekty z zakresu rozwoju oraz poprawy stanu infrastruktury kultury m.in.: budowa i rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury.

Beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego,
- instytucje kultury,
- szkoły artystyczne, uczelnie artystyczne,
- kościoły związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe ze sfery kultury działające w interesie publicznym,
- archiwa państwowe,
- uczelnie publiczne.

11.5. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2009-2014

Główne cele Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2009-2014 obejmują przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy Państwami-Darczyńcami (Islandia, Księstwo Liechtensteinu, Królestwo Norwegii) a Państwem-Beneficjentem (Rzeczpospolita Polska) poprzez przyznawanie pomocy finansowej w obszarach priorytetowych.

⁷³ Szczegółowy Opis Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013, s. 179.

Zadania z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego realizowane są w ramach obszaru priorytetowego: *Ochrona dziedzictwa kulturowego*⁷⁴. Obszar programowy dotyczy: konserwacji i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Celem jest odbudowa, odnowienie, zabezpieczenie i publiczne udostępnienie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Rezultat podejmowanych działań został zdefiniowany następująco:

- Odbudowane, odnowione, zabezpieczone dziedzictwo kulturowe.
- Udokumentowana historia kultury.
- Dalszy rozwój społeczności lokalnych i stworzenie zrównoważonych pod względem gospodarczym warunków do życia poprzez rewitalizację dziedzictwa kulturowego i naturalnego.
- Powszechne udostępnienie dziedzictwa kulturowego.

Kolejnym obszarem programowym związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest: Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego. Celem obszaru jest poprawa dialogu i wzrost tożsamości europejskiej poprzez rozumienie różnorodności kulturowej. Oczekiwane rezultaty podejmowanych działań to:

- Zaprezentowanie współczesnej sztuki i kultury oraz pozyskanie szerszej publiczności.
- Podniesienie świadomości na temat różnorodności kulturowej i wzmocnienie dialogu międzykulturowego.
- Wzmocnienie indywidualnej tożsamości kulturowej obywateli.
- Udokumentowanie historii kultury.

11.6. Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki (*International Visegrad Fund – IVF*)

Na mocy podpisanego Statutu 9 czerwca 2000 roku przez premierów rządów państw V4 (Republika Czeska, Republika Węgierska, Rzeczpospolita Polska i Republika Słowacka) powstał Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki. Do głównych zadań Funduszu należy budowa wspólnej tożsamości narodów wyszehradzkich, intensyfikacja kontaktów pomiędzy społeczeństwami, a także wspieranie współpracy kulturalnej, naukowej, edukacyjnej, artystycznej i turystycznej oraz wymiany młodzieży. W ramach Funduszu dostępne są następujące formy dofinansowania: prowadzi programy grantowe (tzw. granty małe, standardowe i strategiczne), programy stypendialne, programy adresowane do środowiska artystycznego oraz program grantów uniwersyteckich. W 2012 roku powstał specjalny program z myślą o współpracy z państwami Partnerstwa Wschodniego tzw. V4EaP (*Visegrad for Eastern Partnership*). Działania z zakresu promocji dziedzictwa kulturowego mogą otrzymać w ramach m.in.: małych i standardowych grantów.

Małe granty

Dofinansowane są projekty z zakresu:

- współpracy kulturalnej (np. festiwale, publikacje),
- współpracy naukowej i badań naukowych (np. konferencje, publikacje, badania),
- edukacji (np. seminaria, szkoły letnie),
- wymiany młodzieży (np. sport, imprezy edukacyjne i kulturalne dla dzieci i młodzieży),

⁷⁴http://www.eog.gov.pl/Dokumenty/Regulacje/Documents/Regulacje_MF_EOG.pdf; http://www.eog.gov.pl/Dokumenty/Regulacje/Documents/Zalacznik_obszary_programowe_EOG.pdf; http://www.eog.gov.pl/Dokumenty/Memorandum/Documents/MoU_EOG_PL.pdf

- współpracy transgranicznej (np. projekty dwóch państw, dotyczące regionów przygranicznych, w odległości nie większej niż 50 km od granicy),
- promocji turystyki (np. przewodniki, prezentacje, targi).

Terminy składania wniosków do: 1 marca, 1 czerwca, 1 września, 1 grudnia br.
Roczny budżet: 640.000 Euro.

Maksymalne dofinansowanie (jednorazowa refundacja): 6.000 Euro⁷⁵.

Środki otrzymane z Funduszu nie mogą przekraczać 70% całkowitych kosztów projektu (w tym również wkład własny i granty z innych instytucji/organizacji). Warunkiem otrzymania dofinansowania jest realizacja projektu przez co najmniej 3 partnerów z Grupy Wyszehradzkiej. Preferowane są projekty w których uczestniczą partnerzy z wszystkich krajów przynależących do Grupy Wyszehradzkiej. Tylko w przypadku projektów transgranicznych o grant mogą starać się dwa podmioty. Budżet projektu nie może obejmować okresu dłuższego niż sześć miesięcy.

Standardowe granty

Działania dot. m.in. promocji dziedzictwa kulturowego (projekty jak wyżej)

Terminy składania wniosków do: 15 marca, 15 września b.r.

Roczny budżet: 2. 200.000 Euro.

Minimalne dofinansowanie (jednorazowa refundacja): 6.001 Euro (dofinansowanie może także osiągnąć kwotę 10-15,000 Euro).

Środki otrzymane z Funduszu nie mogą przekraczać 70% całkowitych kosztów projektu (w tym również wkład własny i granty z innych instytucji/organizacji). Budżet projektu nie może obejmować okresu dłuższego niż 12 miesięcy.

Granty strategiczne

Temat badawczy musi dotyczyć przynajmniej jednego z trzech obszarów, ustanowionych przez Konferencję Ministrów Zagranicznych Grupy Wyszehradzkiej jako priorytetowe dla 2013 roku. Są to projekty dot.:

- współpracy Wyszehradzkiej, obecnych wyzwań w procesie integracji europejskiej, oraz ich wpływ na kraje V4,
- podnoszenia świadomości społecznej dot. współpracy Wyszehradzkiej w opinii publicznej krajów V4, wsparcie dla kontaktów społeczeństwa obywatelskiego,
- integracji społecznej.

Terminy składania wniosków do: 15 kwietnia b.r.

Maksymalne budżet: 40 000 Euro.

Dofinansowanie: 30%.

Środki otrzymane z Funduszu nie mogą przekraczać 70% całkowitych kosztów projektu (w tym również wkład własny i granty z innych instytucji/organizacji). Okres trwania projektu - 36 miesięcy.

⁷⁵ http://wisesgradfund.org/grants/small_grants/

12. FINANSOWANIE ZADAŃ ZWIĄZANYCH Z ZACHOWANIEM I OCHRONĄ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Przedsięwzięcia związane z zachowaniem zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego wymagają określonych nakładów finansowych. Jednym z dokumentów określających wydatki odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego jest Budżet Gminy. W Budżecie ⁷⁶ na rok 2013 (dział: Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego) zaplanowano kwotę 83 335,00 zł z przeznaczeniem m.in. na:

1. Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby - 65 500,00 zł, w tym:
 - a) Wydatki inwestycyjne jednostek budżetowych - 47 000,00 zł, w tym:
 - Modernizacja świetlicy wiejskiej w Szyszkowej: 47 000,00 zł;
 - b) Dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji i zakupów inwestycyjnych innych jednostek sektora finansów publicznych - 18 500,00 zł, w tym:
 - Dotacja celowa dla OKiS Leśna na realizację zadań - fundusz sołecki: 18 500,00 zł.
2. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami - 17 835,00 zł, w tym:
 - a) Wydatki inwestycyjne jednostek budżetowych - 17 835,00 zł, w tym:
 - Odbudowa fragmentu zabytkowego muru przy kościele w Leśnej (działki nr 740/4 oraz 741/1) : 17 835,00 zł.

Na renowację zasobów mieszkaniowych z terenu Leśnej (dział: Gospodarka Mieszkaniowa) przeznaczono kwotę: 525 313,66 zł. (par. 6057) oraz 590 867,08 zł. (par. 5059)

Na modernizację budynku Urzędu Miasta (dział administracja publiczna) – strefa ochrony konserwatorskiej „A” przeznaczono kwotę: 10 000 zł.

Na utrzymanie zieleni w miastach i gminach (dział: Gospodarka Komunalna i Ochrona Środowiska) przeznaczono kwotę: 3 500,00 zł.

Zgodnie z wykazem projektów – stan z 12.03.2013 określono źródła finansowania przedsięwzięć m.in. związanych z zachowaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Leśna. Należą do nich projekty, których realizacja przewidziana jest na 2013 rok:

Renowacja zasobów mieszkaniowych.

Termin realizacji: 2013 rok.

Wartość całkowita projektu: 1 783 637,41 zł.

Źródła finansowania:

- środki UE w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013: 803 741,21 zł.
- środki Gminy Leśna: 979 896, 20 zł.

⁷⁶ Uchwała nr XXXI/235/2013 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie zmiany budżetu i uchwały nr XXIX/219/2012 z dnia 28 grudnia 2012 roku w sprawie Budżetu Gminy na rok 2013 ze zmianami.

Polsko – czeski festiwal coverów TAMA 2013

Termin realizacji: 2013 rok.

Wartość całkowita projektu: 8 775,00 EUR

Źródła finansowania:

- środki UE w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Republika Czeska - Rzeczpospolita Polska 2007-2013: 8 336,25 EUR
- środki Gminy Leśna: 438,75 EUR

Wirtualny spacer po Leśnej

Termin realizacji: 2013 rok.

Wartość całkowita projektu: 38 007,00 zł.

Źródła finansowania:

- środki UE w ramach Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – Odnowa i Rozwój Wsi: 21 630,00 zł.
- środki Gminy Leśna: 16 377,00 zł.

Modernizacja świetlicy wiejskiej w Szyszkowej

Termin realizacji: 2013 rok.

Wartość całkowita projektu: 43 511,56 zł.

Źródła finansowania:

- środki UE w ramach Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – Odnowa i Rozwój Wsi: 21 755,00 zł. (wniosek o dotacje w trakcie rozpatrywania)
- środki Gminy Leśna: 21 756,56 zł.

Remont świetlicy wiejskiej w Pobiednej

Termin realizacji: 2013 rok.

Wartość całkowita projektu: 76 482,55 zł.

Źródła finansowania:

- środki UE w ramach Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – Odnowa i Rozwój Wsi: 49 745,00 zł. (wniosek o dotacje w trakcie rozpatrywania)
- środki Gminy Leśna: 26 737,55 zł.

Zwiększenie roli OSP Grabiszycy w procesie edukacyjnym mieszkańców obszaru LGD Partnerstwo Izerskie

Termin realizacji: 2013 rok.

Wartość całkowita projektu: 49 265,88 zł.

Źródła finansowania:

- środki UE w ramach Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – Odnowa i Rozwój Wsi: 25 003,00 zł. (wniosek o dotacje w trakcie rozpatrywania)
- środki Gminy Leśna: 24 262,88 zł.

BIBLIOGRAFIA

DOKUMENTY STRATEGICZNE, PLANISTYCZNE, PROGRAMY

- ❖ Chojnacka Jolanta, Kędzia Bronisława, Kalinowska Wioletta, Daniel Ewa, Kłosek Paweł, Rębarz Marcin, Rębarz Małgorzata, *Sołecka Strategia Rozwoju Wsi Grabiszycy w Gminie Leśna „Grabiszycy - historyczne dziedzictwo w krajobrazie wygasłych wulkanów”*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, 2012.
- ❖ Lesiuk Edyta, Kęska Teresa, Ferenc Adam, Detyna Kamil, *Sołecka Strategia Rozwoju Wsi Wolimierz w Gminie Leśna „Agroturystyczny Wolimierz z Eko-muzeum Łużyckim”*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, 2012.
- ❖ *Lokalny Plan Rozwoju Miasta i Gminy Leśna na lata 207-2015*, red. Lis Stanisław, Stadelmeyer-Dunaj Olga, Szkotak Anna, Rygiel Marta, Stanek Monika, Komarewicz Józef, Tarnów 2007.
- ❖ *Plan odnowy miejscowości Leśna*, Załącznik nr 1 do Uchwały nr XLII/284/09 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 29 września 2009 roku w sprawie zatwierdzenia Planu Odnowy Miejscowości Leśna na lata 2009-2015.
- ❖ *Plan odnowy miejscowości Smolnik*, Załącznik do Uchwały nr XXXVII/236/09 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 30 kwietnia 2009 roku w sprawie zatwierdzenia Planu Odnowy Miejscowości dla wsi Smolnik na lata 2008-2015.
- ❖ *Plan odnowy miejscowości Wolimierz położonej w gminie miejsko-wiejskiej Leśna na Dolnym Śląsku na lata 2012-202*, Mieszkańcy i Rada Sołecka wsi Wolimierz wspierani przez Burmistrza i Radę Gminy Leśna, Wolimierz 2012.
- ❖ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego*, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne, Wrocław 2002.
- ❖ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*, Załącznik nr 1 do Uchwały nr XXVII/157/08 Rady Miejskiej w Leśnej z dnia 28 sierpnia 2008 roku.
- ❖ *Studium wykonalności „Renowacja Zasobów mieszkaniowych z terenu Leśnej”*, red.: Eurocertus Sp. z o.o., Marzec 2012.
- ❖ *Szczegółowy Opis Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013*.
- ❖ Szeremeta Lidia, Jankowiak Anna, *Plan urzędniowo rolny Gminy Leśna*, Wrocław 2012.
- ❖ Tarka Aneta, Rozenbajger Krzysztof, Szczepański Łukasz, Chylek Grzegorz, *Sołecka Strategia Rozwoju Wsi Stankowice w Gminie Leśna „Wielokulturowe atrakcje w turystycznych Stankowicach”*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, 2012.
- ❖ *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005.

PUBLIKACJE

- ❖ Bena Waldemar, *Lubań wczoraj i dziś*, Lubań 2005.
- ❖ Bena Waldemar, Paczos Andrzej, *Z biegiem Kwisy. Przyroda i człowiek*, Lubań 2009.
- ❖ Bena Waldemar, *Polskie Górnice Łużyckie*, Zgorzelec 2003.
- ❖ Fokt Krzysztof, Tekiel Łukasz, Bena Waldemar, Koreś Daniel, *Vademecum historii Górnych Łużyc*, Lubań 2010.
- ❖ Lamparska Joanna, *Tajemnice, zamki, podziemia*, Wrocław 1993.

- ❖ Leszczyński Stanisław, *Od Marklissy do Leśnej*, Leśna 2003.
- ❖ Lewandowska Anna, Michał Janas, *Fundusze Europejskie na wsparcie turystyki i kultury*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
- ❖ Pilch Józef, *Zabytki Architektury Dolnego Śląska*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.
- ❖ *Przewodnik po gminach Związku Gmin Kwisa*, Związek Gmin „Kwisa”, Lubiąż 2010.
- ❖ Skowroński Janusz, *Perły nad Kwisy*, Warszawa 2012.
- ❖ Skowroński Janusz, *Skarby trzeciej Rzeszy. Tajemnice Zamku Czocha*, Warszawa 2003.
- ❖ *Wędrówki po dolinie rzeki Kwisy*, Związek Gmin „Kwisa”, Jelenia Góra 2004.
- ❖ Wiklik Cezary, *Izerskie Klimaty*, Jelenia Góra 2011.
- ❖ Wiklik Cezary, *Twórcy Pogórza Izerskiego, Artysci i rękodzielnicy*, Jelenia Góra 2012.

STRONY INTERNETOWE

- ❖ <http://www.lesna.pl>
- ❖ <http://www.kobidz.home.pl/pliki/tezy.pdf>
- ❖ <http://www.bip.mkiidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>
- ❖ <http://www.umwd.dolnyslask.pl/rozwoj/aktualizacja-strategii-rozwoju-wojewodztwa-dolnoslaskiego/>
- ❖ <http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/program-opieki-nad-zabytkami>
- ❖ <http://natura2000-dolnyslask.pl/menusac/59-sztolniewlesnej.html>
- ❖ http://www.goryizerskie.pl/?file=art&art_id=155
- ❖ <http://www.klinikalalek.art.pl/index.php?id=stacja.htm>
- ❖ http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/get_file_contents.php?id=140338
- ❖ <http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/ochrona-zabytkow/>
- ❖ http://www.mkiidn.gov.pl/media/po2013/dokumenty/20121025Promesa_Ministra_Kultury_i_Dziedzictwa_Narodowego.pdf
- ❖ http://www.mkiidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_1
- ❖ http://www.mkiidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_2_Wspieranie_dzialan_muzealnych.pdf
- ❖ http://www.mkiidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_1
- ❖ http://www.mkiidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_4-Ochrona_dziedzictwa_kulturowego_za_granica.pdf
- ❖ http://www.mkiidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_5_Ochrona_zabytkow_archeologicznych.pdf
- ❖ http://www.mkiidn.gov.pl/media/po2013/dokumenty/20121025Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_6-Ochrona_i_cyfryzacja_dziedzictwa_kulturowego.pdf
- ❖ <http://www.sn-pl.eu/media/pl/Uszczegolownienie.pdf>
- ❖ http://www.neisse-nisa-nysa.org/fileadmin/documents/fonds/de-pl/2012-04-01__Umsetzungsdokument_KPF_SN-PL_-_PL_final_.pdf
- ❖ <http://www.sn-pl.eu/media/pl/Uszczegolownienie.pdf>
- ❖ http://visegradfund.org/grants/small_grants/
- ❖ Zdjęcie przedstawiające Dawną Leśną: <http://www.lesna.pl>